

Extreem link(s)?

*Een verkennend onderzoek naar linksgeoriënteerde
initiatieven in Nederland*

COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement & Bureau Beke

Den Haag/Arnhem, oktober 2010

Extreem link(s)?

Een verkennend onderzoek naar linksgeoriënteerde initiatieven in Nederland

Deze studie is uitgevoerd door:

L.P. van der Varst
M. Zannoni
A. Bouabid

T. van Ham
A. van Wijk

Met medewerking van F. Petit

Opdrachtgever:

Politie en Wetenschap

Inhoud

1	INLEIDING	1
1.1	AANLEIDING EN RELEVANTIE VAN HET ONDERZOEK	1
1.2	ONDERZOEKSVRAGEN	1
1.3	LEESWIJZER	2
2	OPZET EN UITVOERING VAN HET ONDERZOEK	3
2.1	LITERATUURVERKENNING	3
2.2	INTERNET SEARCH	3
2.3	INTERVIEWS	4
3	LITERATUURVERKENNING	5
3.1	HET BEGRIP LINKS	5
3.1.1	<i>Oorsprong</i>	5
3.1.2	<i>Ontwikkeling</i>	5
3.1.3	<i>Resumé</i>	6
3.2	HET BEGRIP EXTREMISME: TWEE PERSPECTIEVEN	7
3.2.1	<i>Het overheidsperspectief</i>	7
3.2.2	<i>Het wetenschappelijke perspectief</i>	8
3.2.3	<i>Resumé</i>	9
3.3	PROVO'S EN STUDENTENREVOLTES	9
3.4	GROOTSCHALIGE MANIFESTATIES EN RODE GROEPEN	10
3.5	VAN ROERIGE JAREN TACHTIG NAAR HET EINDE VAN LINKS?	11
3.6	DE EEUWISSELING: TOPHOPPEN EN ANTIGLOBALISME	11
3.7	DE 21STE EEUW: VAN UTOPIE NAAR PRAGMATISME	12
4	VRIJHEID, REPRESSIE EN MENSENRECHTEN	15
5	NATUUR, DIER EN MENS	23
6	GENTECHNOLOGIE	33
7	ANTIFASCISME	39
8	ANTIGLOBALISME	47
9	ANTIMILITARISME	53
10	HET GEHEEL OVERZIEND: EXTREEM LINK(S)?	61
10.1	KORTE TERUGBLIK	61
10.2	DEFINITIES	61
10.3	INITIATIEVEN, KENMERKEN, ACHTERGRONDEN	62
10.4	ACTIES EN GEWELDGEBRUIK	64
10.5	TYPEN EN VEILIGHEIDSRISICO'S	65
10.6	TOT SLOT	66
BIJLAGE 1	RESPONDENTEN	67
BIJLAGE 2	LITERATUUR	68
BIJLAGE 3:	ONDERZOEK NAAR LINKS-ACTIVISME VOOR POLITIE EN WETENSCHAP	70
BIJLAGE 4:	OVERZICHT VAN INITIATIEVEN	71

1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een inleiding gegeven op het onderzoek. In paragraaf 1.1 worden de aanleiding en relevantie van het onderzoek besproken. In paragraaf 1.2 staan de onderzoeksvragen centraal, gevolgd door een leeswijzer in paragraaf 1.3.

1.1 Aanleiding en relevantie van het onderzoek

De oorspronkelijke onderzoekopdracht van het Programma Politie en Wetenschap (P&W) luidde: 'Verricht onderzoek naar extreemlinkse bewegingen in Nederland.' Er waren aanwijzingen voor een toename van politiek geweld binnen het actiethema 'dierenwelzijn en -rechten'. Dat werd bevestigd door een nota van de AIVD in 2009 en een door het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) geïntensiveerde aanpak van dierenrechtenactivisme c.q. -extremisme. Later verscheen nog een tweetal nota's (AIVD, 2009a, 2010), waarin werd gewezen op acties tegen het Nederlandse asiel- en vreemdelingenbeleid en op activiteiten van de Antifascistische Actie (AFA). Ook binnen de politiekorpsen zijn deze vraagstukken geagendeerd.

Een andere overweging om een onderzoek uit te voeren was het gebrek aan kennis over extreemlinkse bewegingen. In Nederland (maar ook internationaal) ontbreekt tot op heden onderzoek dat linksgeoriënteerde initiatieven omvattend in beeld brengt. Dit onderzoek biedt een rijke dwarsdoorsnede van linksgeoriënteerde initiatieven die Nederland anno 2009 rijk is. Hierdoor ontstaat een gedifferentieerd beeld van het hedendaagse activistisch spectrum. Deze verkenning draagt daarmee bij aan de kennisontwikkeling binnen de Nederlandse politie over linksgeoriënteerde initiatieven. Het feit dat er weinig kennis over dit verschijnsel beschikbaar is, betekent immers niet dat medewerkers van politie- en inlichtingendiensten hiermee in de werkpraktijk niet worden geconfronteerd. Zo kunnen politieagenten te maken krijgen met lawaaidemonstraties, protestacties tijdens een raadsdebat of blokkades van infrastructurele projecten. Hiervan zijn inmiddels legio voorbeelden bekend.¹

Tot slot blijkt enige onduidelijkheid te bestaan over de door de overheid gehanteerde definities van activisme en vooral extremisme. Zie in dat kader de discussie over de oproep van de minister van BZK aan actiegroepen om een contract te ondertekenen waarin zij geweld afzweren. Dat riep verontwaardiging op, omdat hiervan de suggestie zou uitgaan dat diegenen die het contract niet ondertekenen geweld als middel goedkeuren.² Het is belangrijk om zicht te hebben op de manieren waarop burgers bepaalde zorgen of misstanden articuleren, hun politieke overtuiging verkondigen en de politieke besluitvorming beïnvloeden. Het is zaak gearticuleerde zorgen en overtuigingen serieus te nemen. Want, zo stellen Buijs en Demant (2008: 177): 'Veel vormen van extremisme in democratische samenlevingen vinden ten dele hun wortels in tekortkomingen van de democratie. Als je die negeert, geef je het extremisme vrij spel; als je ze daarentegen blootlegt en aanpakt, neem je de voedingsbodem voor extremisme weg.'

1.2 Onderzoeksvragen

Gedurende het empirische onderzoek werd duidelijk dat het begrip extreemlinkse bewegingen niet de hele lading van linksgeoriënteerde initiatieven dekte. Om die reden hanteren wij het verzamelbegrip 'linksgeoriënteerde initiatieven' of kortweg 'initiatieven'. Hieronder wordt een gevarieerd scala aan acties, aankondigingen, websites, individuen, groepen, netwerken en andere organisaties verstaan die één of meerdere doelen nastreven.

De volgende onderzoeksvragen staan in deze verkenning centraal:

- Welke linksgeoriënteerde initiatieven zijn er in Nederland en wat zijn hun kenmerken en achtergronden?

¹ Denk aan de demonstraties en linkse tegendemonstraties in Maastricht (2009), een tweetal protestacties bij een raadsvergadering in Hoofddorp (2009-2010) en de blokkadeactie bij een justitieel complex in aanbouw (2010).

² *Trouw*, 4 april 2009.

- Welke typen linksgeoriënteerde initiatieven kunnen worden onderscheiden en in hoeverre vormen zij een veiligheidsrisico (openbare orde en strafbare feiten)?

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 geven wij een toelichting op de gehanteerde onderzoeksmethoden. Hoofdstuk 3 bevat een historische beschrijving van linksgeoriënteerde initiatieven in Nederland vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw. Bovendien wordt stilgestaan bij de inhoud en begripsontwikkeling van de begrippen 'extreem', 'extremisme' en 'links'.

Op de website van het Vrij Media Centrum Nederland (VMCN) staat een aantal thema's. Wij hebben in dit onderzoek zes thema's centraal gesteld (zie verder hoofdstuk 2). In de hoofdstukken 4 tot en met 9 gaan wij steeds in op een van deze thema's. Aan bod komen achtereenvolgens:

- Hoofdstuk 4: Vrijheid, repressie en mensenrechten
- Hoofdstuk 5: Natuur, dier en mens
- Hoofdstuk 6: Gentechnologie
- Hoofdstuk 7: Antifascisme
- Hoofdstuk 8: Antiglobalisme
- Hoofdstuk 9: Antimilitarisme

Hoofdstuk 10 bevat een beschouwing en analyse van het empirische onderzoeksmateriaal.

2 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Dit verkennende onderzoek naar linksgeoriënteerde initiatieven in Nederland is gebaseerd op openbare bronnen. Parallel aan de *internet search* is een literatuurverkenning uitgevoerd. Tot slot zijn er diepte-interviews gehouden met deskundigen op dit terrein. Hierna volgt kort een bespreking van de afzonderlijke onderzoeksmethoden.

2.1 Literatuurverkenning

Er is nauwelijks systematisch studie gedaan naar linksgeoriënteerde initiatieven. Uitzonderingen zijn de studie van Buijs naar protestacties tegen de apartheid (1995) en de publicatie van Verbij over links-radicalisme in de jaren 1970-1980 (2005). Ook zijn enkele publicaties over groeperingen verschenen, niet zelden geschreven door voormalige leden daarvan. Recent hebben Ooijevaar en Kraaykamp (2005) en Moors, Balogh, Van Donselaar en De Graaff (2009) verkenningen uitgevoerd naar links-radicalisme. In de literatuur is onder meer gekeken naar definities en omschrijvingen van de begrippen 'links', 'activisme' en 'extremisme'.

2.2 Internet search

Teneinde een beeld te verkrijgen van hedendaagse, linksgeoriënteerde initiatieven is geput uit de rijkste, ons ter beschikking staande, open bron: het zogeheten Vrij Media Centrum Nederland (VMCN), oftewel de website www.indymedia.nl. Het VMCN is naar eigen zeggen 'een onafhankelijk lokaal en mondiaal vrij communicatie orgaan' en biedt 'een andere kijk op het nieuws door een open publicatie methode van tekst, beeld & geluid'. Het VMCN als empirische bron stelt ons in staat binnen het 'linkse spectrum' een grote variatie aan initiatieven te verzamelen. Onder *initiatieven* verstaan wij – zoals gezegd – een gevarieerd scala aan acties, aankondigingen, websites, individuen, groepen, netwerken en andere organisaties die één of meerdere doelen nastreven.

In de periode januari 2008-augustus 2009 is gezocht naar initiatieven³ binnen de volgende zes thema's:

1. vrijheid, repressie en mensenrechten;
2. natuur, dier en mens;
3. gentechologie;
4. antifascisme;
5. antiglobalisme;
6. antimilitarisme.

De voorkeur is gegeven aan deze thema's omdat hiermee een breed scala aan initiatieven kan worden bestudeerd, het klassieke en hedendaagse linksgeoriënteerde thema's betreft en de stromingen worden gevat die door politie- en veiligheidsdiensten als bedreigingen worden beschouwd (dierenwelzijn en -rechten en het Nederlandse vreemdelingen- en asielbeleid). Vervolgens zijn per thema alle initiatieven die in de onderzoeksperiode op het VMCN worden genoemd, geïnventariseerd. De geïnventariseerde initiatieven zijn geanalyseerd aan de hand van zeven kenmerken: ontstaansreden, oprichtingsjaar, subthema, doelstellingen, organisatie, samenwerking en manifestatievormen. De keuze voor deze kenmerken komt voort uit onderlinge discussies tussen de onderzoekers. Een analyse van initiatieven op basis van deze zeven kenmerken biedt gedegen zicht op en inzicht in manifestatievormen van en veiligheidsrisico's door initiatieven. Naast de VMCN-informatie over de initiatieven zijn websites van en over initiatieven en andere openbare bronnen (LexisNexis-krantenarchief) bestudeerd. Bij de internetverkenning past het voorbehoud dat het – zoals eerder vermeld – openbare, niet-gecontroleerde, informatie betreft. Daarnaast bestaat de mogelijkheid van vertekening binnen de thema's, omdat berichten binnen één of meerdere thema's gepost kunnen worden.

---

³ Initiatieven die binnen meerdere thema's voorkomen, zijn afzonderlijk geteld.

2.3 Interviews

Ter verdieping van de bevindingen uit de literatuurverkenning en internet search zijn met twaalf deskundigen in Nederland diepte-interviews gehouden (zie bijlage 1 'Respondenten' voor de namen en/of functies en organisaties). Het betrof deskundigen uit de politieke en justitiële hoek, de wetenschap en inlichtingendiensten. Omwille van de herkenbaarheid van sommige deskundigen zijn hun namen niet genoemd. Er zijn diverse pogingen gedaan om personen betrokken bij initiatieven zelf te spreken, maar die hebben beperkt resultaat gehad.⁴ Mogelijke reden is dat vertegenwoordigers van bepaalde initiatieven niet willen meewerken aan een onderzoek in opdracht van 'de politie' (zie bijlage 3). De interviewonderwerpen sloten aan bij de expertise van de geïnterviewde deskundigen. Van elk interview is een schriftelijk verslag gemaakt. Met de respondenten uit de inlichtingenorganisaties is vooraf afgestemd welke informatie openbaar gemaakt kan worden.

---

⁴ Uiteindelijk is een interview afgenomen met één activist.

3 Literatuurverkenning

Voordat we overgaan tot een beschrijving van initiatieven binnen de zes thema's is het belangrijk om de relevante recente historie te schetsen. Linksgeoriënteerde initiatieven zijn immers geen nieuw fenomeen. Nederland kent een rijke geschiedenis van allerhande betogingen, straatprotesten en andere, meer of minder gematigde, protestuitingen. Denk aan de 'provohappenings', de Maagdenhuisbezetting en de betogingen tegen de plaatsing van kernwapens op Nederlands grondgebied. In dit hoofdstuk richten we de blik op linksgeoriënteerde initiatieven in Nederland, waarbij beeldbepalende ontwikkelingen, groeperingen en kenmerken worden belicht. Tevens verkennen wij de (inhoud en betekenis van de) begrippen links, activisme en extremisme.

3.1 Het begrip links

3.1.1 Oorsprong

Het begrip links vindt zijn oorsprong in de zetelverdeling in het Franse parlement voor de Franse Revolutie (1789). Van oudsher hebben de conservatieve, behoudende parlementsleden, de voorstanders van het behoud van de monarchie, daarin zitting ter rechterzijde van de voorzitter. Aan de linkerzijde nemen de tegenstanders van het bestaande staatsbestel, ofwel de progressieve (of soms revolutionaire) afgevaardigden, positie in. Deze dichotomie en daarmee innig verbonden associaties als conservatief versus progressief, traditioneel versus verandering en status-quo versus revolutie, hebben hun betekenis nog niet verloren. Dit blijkt uit de volgende omschrijving van beide politieke begrippen uit 1991:

'Met links wordt meestal het voorstaan van sociale verandering in de richting van grotere gelijkheid op politiek, economisch en sociaal gebied bedoeld. Met rechts wordt meestal gedoeld op het aanhangen van een traditionele, min of meer hiërarchische sociale orde en het tegen veranderingen zijn in de richting van grotere gelijkheid.' (CBS, 1991: 5).

3.1.2 Ontwikkeling

De traditionele dichotomie neemt de gehanteerde visie op de bestaande maatschappelijke orde of het staatsbestel als uitgangspunt. De afgelopen decennia zijn echter nieuwe betekenissen toegevoegd aan de traditionele tweedeling. Hierdoor is een overgang zichtbaar van een eenvoudige scheidslijn tussen politiek links en rechts naar scheidslijnen op meerdere dimensies (Ooijevaar en Kraaykamp, 2005). Inmiddels kunnen ten minste drie scheidslijnen worden onderkend. Naast de visie op het bestaande maatschappelijke bestel gaat het om de visie op de positie van de staat in de markteconomie en de visie op culturele en ethische kwesties. Hoewel dergelijke onderscheiden wel iets zeggen, moet hieraan ook niet al te veel betekenis worden gehecht. Rosema, Aarts en van der Kolk (2007) merken op:

'Hoewel de meesten wel enig idee hebben van wat "links" en "rechts" betekent, is het lastig om de begrippen inhoudelijk te definiëren. Overeenstemming daarover bestaat noch onder burgers noch onder wetenschappers. Bovendien kan de inhoudelijke betekenis van zulke begrippen veranderen.'

In hun studie naar de opvattingen van het Nederlandse electoraat noemen deze onderzoekers, naast de eerdergenoemde scheidslijnen (die in het voorgaande decennium domineerden), vraagstukken rond milieu, en meest actueel: migratie en integratie.

Figuur 3.1 Links-rechts dimensies

Dimensies	Links	Rechts
Politiek	Progressieven: marxisten, maoïsten, socialisten, sociaaldemocraten	Conservatieven: nationalisten, liberalen, christendemocraten
Economisch	Staatsinterventie (belastingen, sociale voorzieningen e.d.)	Non-interventie: het vrije marktdenken

Ethisch	Vrijheden (abortus, euthanasie, homohuwelijk, drugs)	Restricties en verboden, 'law and order'
Cultureel	Open voor verandering, gerichtheid en tolerantie t.a.v. andere culturen en religies	Gericht op behoud van tradities, omgangsvormen, (vaststaande) identiteit

Voorgaande aspecten worden ook in recent onderzoek naar extreemlinks beschreven. In deze studie concluderen de auteurs dat de politieke ideologie van extreemlinks nauw samenhangt met enerzijds het socialisme, de sociaaldemocratie, het anarchisme en het communisme en anderzijds meer geïdeologiseerde domeinen als dierenrechten, feminisme, woningnood, pacifisme, bewapening en antimilitarisme, immigratie en integratie, milieu of antiglobalisme. Deze domeinen zijn historisch niet geheel toe te rekenen aan 'linkse' politiek, maar hebben zich ook binnen het links politieke spectrum ontwikkeld, aldus onderzoekers Moors et al. (2009: 100). Behalve als politieke ideologie is extreemlinks volgens de onderzoekers eveneens te kenschetsen als een levensbeschouwelijke ideologie en levensstijl. Het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) zoekt de *roots* van extreemlinks in ideologieën als het socialisme en het anarchisme. In 2005 stelt het KLPD dat extreemlinks 'moeilijk af te bakenen [is] omdat er groepen en individuen van uiteenlopende ideologische pluimage toe gerekend kunnen worden. Moderne varianten komen vooral tot uitdrukking in antimilitaristische, antifascistische en antiglobalistische acties' (KLPD, 2005).

Intermezzo: over het begrip links

Het gebruik van het begrip links is misschien wat dogmatisch. Traditioneel links wordt geassocieerd met anarchisme, het niet erkennen en accepteren van vaste structuren en antistatelijkheid. Hedendaags links is in ieder geval niet vergelijkbaar met links in de jaren zeventig/tachtig, zowel niet qua massaliteit en actiebereidheid als qua doelstelling. Het streven in die tijd was de omverwerping van het staatsbestel. Tegenwoordig is eerder sprake van beïnvloeding van en binnen het staatsbestel. De doelen zijn wat realistischer geworden. Hetgeen nu als links wordt gezien, zou in de jaren zeventig zonder uitzondering aan de rechterzijde van het spectrum worden gepositioneerd. Bovendien is het een label waarmee personen of groepen door andere personen of groepen, meestal politieke tegenstanders, in een bepaalde politieke hoek worden gezet. (Bron: verschillende respondenten)

Moors et al. (2009) omschrijven vier kenmerken van extreemlinks gedachtegoed in Nederland. Dat gedachtegoed houdt er ten eerste een positieve oriëntatie op 'het eigene' (linkse gemeenschap en levensstijl) op na, maar houdt tegelijkertijd een open houding ten aanzien van 'het vreemde'. Daarnaast is sprake van afkeer van en/of afzetten tegen de gevestigde instituties, maatschappelijke normen en regels. Een derde kenmerk is een sterke neiging tot utopisch denken. Het vierde en laatste kenmerk is de afwezigheid van een eenduidig vijandbeeld. Vijandbeelden, zo merken Moors et al. (2009) op, vloeien voort uit de '*issue focussed*' strijd tegen sociaaleconomische ongelijkheid en uitbuiting, tegen de ongelijke behandeling van vrouwen of etnische groepen (vluchtelingen), tegen milieuvervuiling, tegen dierenmishandeling of – en vooral – tegen extreemrechts.

De mate waarin een bepaald gedachtegoed of politieke overtuiging wordt uitgedragen, hangt nauw samen met de heersende maatschappelijke context en tijdgeest. In de achttiende eeuw ontstaat een traditionele indeling, de economische dimensie wint vervolgens aan kracht gedurende het begin van de twintigste eeuw (communisme versus kapitalisme), en vanaf de jaren zestig wordt het ethische aspect nadrukkelijk als onderscheidend kenmerk gepresenteerd. In het eerste decennium van de 21ste eeuw lijken in Nederland culturele kwesties de boventoon te voeren, zoals zichtbaar is in vraagstukken over integratie en nationale identiteit. De invulling van het begrip is daarmee sterk afhankelijk van de maatschappelijke context en tijdgeest, zoals ook de respondenten kenbaar maken. De inhoud van het begrip is daarnaast de afgelopen decennia sterk veranderd.

3.1.3 Resumé

Met enige stelligheid kan worden geconcludeerd dat het begrip links niet langer volstaat. Aan het begrip zijn vele verschillende betekenissen en associaties verbonden, die bovendien sterk contextgevoelig (plaats en tijd) zijn. De inhoud van het begrip is daardoor niet eenduidig en nauwelijks richtinggevend. Links is een containerbegrip (geworden) en betekent daarmee zowel alles als niets.

3.2 Het begrip extremisme: twee perspectieven

Het begrip extremisme is recentelijk door het verschijnen van enkele AIVD-nota's nieuw leven ingeblazen.⁵ In deze paragraaf belichten we het begrip vanuit twee perspectieven. Enerzijds vanuit het perspectief van de overheid die een ruime begripsafbakening gebruikt, en anderzijds vanuit het perspectief van wetenschappelijke studies. In de wetenschappelijke benadering wordt een enge afbakening van extremisme voorgestaan. Deze paragraaf wordt afgesloten met een kort resumé.

3.2.1 Het overheidsperspectief

In openbare jaarverslagen van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD), later AIVD, die vanaf 1991 verschijnen, wordt consequent een paragraaf gewijd aan vormen van buitenparlementaire actie, althans voor zover dat relevantie heeft voor de bescherming van de democratische rechtsorde. In 1991 is sprake van 'politiek gewelddadig activisme' (BVD, 1992: 24). In 1999 is een verschuiving in terminologie zichtbaar. Er wordt niet alleen over politiek gewelddadig activisme gerapporteerd, maar ook over *al dan niet* gewelddadig politiek activisme. De interesse gaat hiernaar uit zodra zich binnen het activisme gewelddadige uitingsvormen voordoen, of dreigen voor te doen, maar ook indien een actie aanzienlijke economische schade tot gevolg heeft. Deze vorm van activisme is gericht op het veroorzaken van materiële schade (en niet van menselijke slachtoffers⁶). In 2009 wordt het beeld nog diffuser, wanneer termen als 'extreem' en 'extremistisch' worden geïntroduceerd.

Intermezzo: extreem en extremistisch

'De AIVD hanteert in de duiding van onderzoeksonderwerpen de termen "extreem" en "extremistisch". Met de aanduiding "extreem" worden daarbij personen en groeperingen bedoeld die opereren op de grens van, maar nog steeds binnen, het bestaande politieke spectrum en de grenzen van de democratische rechtsorde. De toevoeging "extremistisch" duidt op een beweging die over die grens gaat waarbij men bijvoorbeeld geweld toepast om doelen te realiseren of zich bedient van haatzaaiende teksten.' (Bron: AIVD, 2009a: 35)

In hetzelfde jaar luidt de herziene definitie van extremisme als volgt: 'Het fenomeen waarbij personen of groepen bij het streven naar bepaalde idealen bewust over de grenzen van de wet gaan en (gewelddadige) illegale acties plegen' (BZK, 2009: 3). De extremismedefinitie bevat een zekere gradatie, waarin illegale middelen *zonder en met (dreiging van) geweldgebruik* worden gevat. Een daad waarbij de wet wordt overtreden met het doel hiermee veranderingen teweeg te brengen, wordt ongeacht de manier waarop dit gebeurt, als extremisme beoordeeld. Echter, het spectrum van illegale handelingen is uitermate breed. Het spectrum varieert van de weigering van een ambtsbevel tot daadwerkelijk fysiek geweld. Alle bewust illegale handelingen over de volle breedte van het spectrum worden niettemin als extremisme aangemerkt. Dat roept twijfels op over de bruikbaarheid van deze definitie in de praktijk, omdat zodoende een breed scala aan acties onder de noemer extremisme wordt geschaard. Het gevaar bestaat dat in praktijk actiegroepen en -organisaties die betrokken zijn bij illegale handelingen, ongeacht de ernst van de wetsovertreding, geassocieerd zullen worden met extremisme. De kans op criminalisering van linksgeoriënteerde initiatieven is dan niet onwaarschijnlijk.

Intermezzo: over de extremismedefinitie

In de definitie van extremisme zou kunnen worden volstaan met het aspect 'gewelddadige, op personen gerichte, acties'. Het aspect 'illegale middelen' kan ruim worden geïnterpreteerd en bovendien plaatst het label illegaliteit bepaalde individuen en groepen buiten de maatschappelijke orde, het duwt hen de illegaliteit in. Dat is onwenselijk. Een respondent noemt het voorbeeld van Clononel, een initiatief dat bestaat uit een aantal personen dat gehuld in clownoutfits geweldloos, maar voor vertegenwoordigers van 'de gevestigde macht', zoals politie en het leger, hinderlijk demonstreren. Incidenteel kan daarbij de wet worden overtreden, maar het is geen extremisme. (Bron: meerdere respondenten)

In figuur 3.2 is het onderscheid tussen de huidige beleidsdefinities van activisme en extremisme analytisch weergegeven.

⁵ In voorgaande jaren domineerde in beleidsnota's het begrip radicalisme.

⁶ In dat geval is sprake van terrorisme.

Figuur 3.2 Huidige beleidsdefinities

Dimensie	A. Activisme	B. Extremisme
Middelen	Legaal, binnenwettelijk	Illegaal, buitenwettelijk
Geweld	Geweldloos	B.1 Illegaal, <i>zonder (dreiging van) geweldgebruik</i> B.2 Illegaal, <i>met (dreiging van) geweldgebruik</i>

3.2.2 Het wetenschappelijke perspectief

Buijs en Demant (2008) definiëren extremisme als ‘al die uiteenlopende *opvattingen* en *gedragingen* die gekenmerkt worden door de afwijzing van de democratische constitutionele staat, democratische procedures en waarden’. Zij sommen een aantal kenmerken van extremisme op, waaronder de opvatting dat er sprake is van een acute, buitengewone dreiging, het verwerpen van de bestaande orde en de opvatting dat gewelddadige middelen niet enkel gerechtvaardigd, maar zelfs noodzakelijk zijn om het gestelde doel te bereiken. De onderzoekers onderscheiden vier ideaaltypische extremismevarianten: rechts, links, religieus en *single issue*-extremisme. Zoals gezegd, gaat het om ideaaltypen en zal in de praktijk de precieze invulling van het politieke gedachtegoed variëren.

Waar extremisme als absolute tegenpool van democratie wordt opgevat, beschouwen Buijs en Demant (2008) radicalisme en radicalisering als vormen van twijfel ten aanzien van bepaalde aspecten van het democratische bestel. Zij maken onderscheid tussen de *democratische, beleidsinhoudelijke* en *personele* legitimiteit van het politieke systeem. De democratische legitimiteit is de houding van burgers ten aanzien van hun machthebbers en de machtsverdeling binnen het democratische systeem. Beleidsinhoudelijke legitimiteit is verbonden aan (de steun voor) specifieke beleidsmaatregelen. Personele legitimiteit hangt af van het vertrouwen in de persoon van de gezagsdragers.

Buijs (2002) concludeert dat ‘alle normale, aanvaarde en ingeburgerde ideologieën gebruikt kunnen worden als voertuig voor extremisme en radicalisme’. Het gaat erom in hoeverre de aanhangers van een bepaalde ideologie hun eigen denkbeelden als enige waarheid zien, in hoeverre zij bereid zijn tot een compromis, of dat enkel het eigen gelijk in de meest zuivere zin opgeld doet. Essentieel is het onderscheid in denken – dat radicaal kan zijn, maar daarmee niet per se gewelddadig – en doen, waarin het radicale denken wordt voortgezet in daadwerkelijk actiegericht handelen.

De notie van urgentie – de snelheid waarmee doelen gerealiseerd moeten worden – is eveneens een belangrijk onderscheid tussen activisme en extremisme. Zo stelt Buijs (1995: 175) dat extreemlinks ‘de universalistische pretentie heeft op te komen voor een betere wereld voor iedereen. Het verschil met gematigd links is gelegen in de aard van de nagestreefde veranderingen, hetgeen in de praktijk vooral tot uiting komt in de wijze waarop en de snelheid waarmee zo’n betere samenleving bereikt zou moeten worden.’ Naast het idee dat afwachten geen reële mogelijkheid meer is, is een tweede belangrijk onderscheid de mate van bereidheid de doelen in de praktijk te verwezenlijken, koste wat het kost. Het is vanuit het perspectief van de puriteinen, de zuiveren in de leer, zelfs moreel verwerpelijk het eigen denken niet in praktijk om te zetten, zo merkt een respondent op. Immers, de eigen apathie en het eigen niet-handelen heeft directe, negatieve consequenties voor de zaken die worden voorgestaan, bijvoorbeeld het voorkomen van dierenleed. Niet-handelen tegen de proefdierindustrie leidt onvermijdelijk tot de dood van dieren, waarmee de mens zich vanuit deze gedachtegang medeschuldig maakt aan de dood van dieren. Deze notie van morele verantwoordelijkheid, maar ook het onderscheid tussen ‘het goede’ en ‘het kwade’ zagen we in het verleden ook terug in de concepten van de Duitse Rote Armee Fraktion. Fameus is hun tweedeling: ‘Mensch oder Schwein’ (Pekelder en Boterman, 2005). Het denken in scherpe contrasten, het huldigen van zwart-witdenkbeelden, is een van de kenmerken van extremisme.

Intermezzo: bepalende interacties

'Algemene overheids campagnes kunnen stigmatisering van bepaalde initiatieven in de hand werken, evenals het gevaar van gedachtepolitie. Hierdoor speelt de overheid haar opposenten onbewust bewijsmateriaal in handen waarmee de opposenten hun eigen gelijk aantoonbaar kunnen maken ("Zie je wel, zij zijn tegen ons."). Het idee van de gedachtepolitie betekent dat men bepaalde extreme opvattingen strafbaar stelt, waardoor een open discussie over verschillende zienswijzen naar de illegaliteit wordt gedrukt.' (Bron: een respondent)

Een ander denkbeeld dat vaak terugkomt, is de notie van structureel geweld (Pekelder en Boterman, 2005). Het structurele geweld, veroorzaakt door 'het systeem', 'het kapitalisme' en/of 'de staat', vormt voor actievoerders een rationalisatie voor het eigen geweldgebruik. In verhouding tot het leed (een vorm van geweld) dat bestaande politieke en economische machtsstructuren mensen berokkenen, is gewelddadig verzet, zoals vandalisme, proportioneel en zelfs legitiem (Haegens, 2010). Buijs, Demant en Hamdy (2006) omschrijven vijf gemeenschappelijke aspecten die van toepassing zijn op politiek extremisme:

1. een gevoel van acuut en direct gevaar;
2. de verwerping van de bestaande orde;
3. een utopisch wereldbeeld;
4. de uitverkorenheid van de eigen groep;
5. de toepassing van geweld als legitiem middel voor het bereiken van het gewenste doel.

3.2.3 Resumé

Afsluitend kan worden geconcludeerd dat de definitie van extremisme die Buijs et al. (2006) hanteren vrij eng is. Dat wil zeggen dat het begrip gereserveerd wordt voor een klein aantal individuen en/of organisaties. Extremisten verwerpen in hun denken én doen de democratische rechtsstaat (en personen die niet tot de uitverkoren eigen groep behoren). Bovendien zijn zij bereid tot het uiterste te gaan in het nastreven van bepaalde, utopische idealen, in hun ogen 'de goede zaak'. Dat maakt dat alle middelen acceptabel zijn, ook het gebruik van fysiek geweld tegen personen. De overheidsdefinitie daarentegen is breed. Daardoor ontstaat het risico dat vele initiatieven onder deze algemene noemer geschaard worden. Volgens de overheidsdefinitie is immers elke illegale handeling die wordt verricht om een bepaald doel te realiseren, een daad van extremisme. Illegale handelingen bestaan echter in soorten en maten. In de volgende paragrafen geven we een beschrijving van beeldbepalende initiatieven uit de moderne Nederlandse geschiedenis.

3.3 Provo's en studentenrevoltes

De aanvang van de linksgeoriënteerde protestbeweging in Nederland begint, net zoals in andere landen, in de jaren zestig van de twintigste eeuw. Begin jaren zestig groeien wereldwijd de aantallen studenten, waarvan een groot deel afkomstig is uit een sociaaleconomisch milieu dat voor de universiteiten tot dan toe ongebruikelijk was (Verbij, 2005). Mondiale ontwikkelingen en conflicten (Vietnam, kernwapens, dekolonisatie) komen bij deze protesten steeds nadrukkelijker naar voren en gelden als inspiratie voor protesten van Nederlandse studenten. Het ontstaan van een brede, sociale protestbeweging in de jaren zestig en zeventig is daarmee geen uniek Nederlands fenomeen, maar eerder een algemene ontwikkeling die zich in meerdere landen gelijktijdig voltrekt.

Intermezzo: vroeger was het erger

Met enige regelmaat wordt tegenwoordig verwezen naar de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw met de nuchtere constatering dat in vergelijking met toen de huidige actiebereidheid klein is en de mate van geweld beperkt. Dat dit niet geheel terecht is, constateert Koopmans (1992). Wel stelt hij dat het 'niet valt te ontkennen dat het protest van de jaren zestig als veel radicaler en ingrijpender wordt *ervaren*'. Het buitenparlementaire protest was nieuw en niet eerder vertoond. Inmiddels is sprake van normalisering en democratisering van gehanteerde actiemethoden.⁷ (Bron: Koopmans, 1992)

In Nederland verplaatsen de vormen van protest, rebellie, provocatie en confrontatie zich naar de straten en pleinen. In 1965 krijgen deze straatacties en happenings een naam als Roel van Duijn en Rob Stolk

⁷ Enkele weken na het verschijnen van de AIVD-nota (2009) over de protesten tegen het Nederlandse asiel- en vreemdelingenbeleid verschijnt op de website een historisch overzicht van acties die de afgelopen decennia in Nederland hebben plaatsgevonden. De boodschap lijkt duidelijk: het hedendaags protest is geen uitzonderlijk en geen volledig nieuw verschijnsel.

het blad *Provo* oprichten. Deze beweging (of eigenlijk meer een los geheel waaruit initiatieven ontstaan) richt haar pijlen vooral op de gevestigde orde. De revolutie moest ontstaan vanuit een nieuwe klasse, 'het provotariaat'. Deze klasse was een allegaartje van studenten, nozems, kunstenaars en zelfs criminelen (Verbij, 2005: 52-53). Door het uitvoeren van ludieke acties proberen de provo's, oftewel provocateurs, een reactie te ontlokken aan de autoriteiten. Naast het tarten van de bestaande macht spelen vraagstukken als democratisering, emancipatie en milieu een rol. Binnen de beweging bestaat in die tijd felle discussie over methoden van actievoeren, de vraag of geweld daarbij is toegestaan, en over de legitimiteit van parlementaire participatie. Dit komt onder meer door de gewelddadigheden en incidenten tijdens de bouwvakkersrellen en tijdens het huwelijk van prinses Beatrix met Claus. In mei 1967 heft de beweging zichzelf op, maar het protest vanuit de linkerzijde zet door.

3.4 Grootschalige manifestaties en rode groepen

De mondiale beweging van de jaren zestig die breder is dan de studenten alleen, werpt zich op de strijd om verschillende issues. Tussen al die bewegingen zijn verschillen zichtbaar in actiedoel, -object en -middel. De homo- en vrouwenbeweging richten zich met vreedzame protestacties nauwelijks op politieke autoriteiten, terwijl instrumentele bewegingen, zoals de milieu- en vredesbeweging, vaker de confrontatie opzoeken met (politieke) tegenhangers. Daarbij worden overwegend conventionele actiemiddelen gehanteerd, maar wordt radicale, harde actie door hen niet volledig uitgesloten. In de praktijk kwam dit laatste zelden voor. Tegenculturele bewegingen, zoals krakers en autonomen, gaan gewelddadige confrontaties met de politie niet uit de weg (Duyvendak, Koopmans, Van der Heijden en Wijmans, 1992).

Vanaf eind jaren zestig, begin jaren zeventig worden de onderwerpen van protest op andere terreinen, zoals vrede of antimilitarisme, vrouwenrechten, milieu en de derde wereld, gedeeltelijk geïnstitutionaliseerd (Duyvendak et al., 1992). Sommige studenten opteren voor participatie in deze bewegingen of het politieke systeem zelf, slechts enkelen gaan op in verschillende ondergrondse groeperingen (Verbij, 2005). Daadwerkelijk 'home-grown' politiek geweld is een relatief marginaal verschijnsel, enkele uitzonderingen, zoals de Molukse gijzelingsacties en aanslagen door de Rode Jeugd daargelaten.

Net zoals in de jaren daarvoor zijn er in de eerste helft van de jaren tachtig nog steeds grootschalige demonstraties en massamobilisaties. Tussen 1983 en 1985 gaan miljoenen mensen de straat op om te protesteren tegen de plaatsing van kruisraketten in Nederland. De vredesbeweging was beducht om haar krediet niet te verspelen door illegale, laat staan gewelddadige acties en behield zodoende haar vreedzame karakter (Koopmans, 1992). Toen het in de loop van 1985, zelfs na een volkspetitionnement ondertekend door 3,75 miljoen mensen, toch tot plaatsing van de kruisraketten kwam, had dit grote negatieve gevolgen voor de vredesbeweging. Na dit petitionnement heeft de beweging geen acties meer georganiseerd en in de verkiezingscampagne van 1986 speelde de plaatsing van kruisraketten ook nauwelijks een rol meer (Van Praag jr., 1992).

De kraakbeweging wordt van oudsher als traditioneel links verschijnsel gezien. Door openbare-ordeconflicten tijdens spectaculaire ontruiming in steden als Amsterdam, Nijmegen en Groningen ontstaat in de beeldvorming het idee van een inherent gewelddadige beweging. Dat is niet geheel terecht. In de jaren zestig, zo stellen Demant, Sloodman, Buijs en Tillie (2008), heeft kraken een nogal onschuldig, *niet-politiek* en individueel karakter. Pas vanaf het einde van de jaren zestig is een ontwikkeling zichtbaar waarin het collectieve karakter van het kraken nadrukkelijker op de voorgrond treedt en kraken een politieke lading krijgt. De kraakbeweging ageert tegen het beleid van de overheid op het terrein van huisvesting. Door gebrek aan goedkope woningen en een toenemend aantal studenten kan niet in de groeiende vraag worden voorzien. Ook worden kritische kanttekeningen geplaatst bij speculatie op de woningmarkt. Vanuit van origine kleine, vaak sterk lokaal gebonden initiatieven ontstaat in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw de kraakbeweging. Binnen de beweging ontstaan informele regels, ook wel de kraakcode genoemd. Die regels reguleerden de keuze voor bepaalde doelen en de legitimiteit van bepaalde actiemiddelen. Het gebruik van geweld was volgens die informele regels niet toegestaan (Demant et al., 2008).

Nadat de overheid de kraakbeweging begin jaren tachtig in het defensief drukt, ontstaan discussies over de legitimiteit van geweldgebruik. De zogeheten actielijn van de maximale dreiging wint terrein, nadat de Amsterdamse autoriteiten afzien van de op stapel staande ontruiming van de Groote Keijser in 1979

(Demant et al., 2008). De opvatting dat dreiging met geweld tot resultaten leidt, wint terrein. Hardhandig verzet gaat gepaard met potentieel hoge kosten; kosten die de Nederlandse overheid niet bereid is te betalen, althans, dat is de gedachte. Onder druk van geweld zou gedogen meer voor de hand liggen. In 1980 raken (een deel van) de kraakbeweging en de Amsterdamse politie verwickeld in een spiraal van geweld. Het succes van de ene partij is het verlies van de ander, waarna deze zint op revanche. De kroningsplechtigheden in 1980, die gepaard gaan met de ernstigste ongeregeldeheden tussen beide kampen in jaren, vormen hiervan het symbolische sluitstuk. Een jaar later doen zich ook in Nijmegen nog op grote schaal ongeregeldeheden voor rond het kraakcomplex 'de Pierson', waarbij de kraakbeweging gezamenlijk optrekt met burgersympathisanten; in 1990 speelt de Groningse kraakscene een bepalende rol in de weerstand tegen en uiteindelijk gewelddadige ontruiming van het WNC-complex (Van der Varst, te verschijnen 2010). Tegen de achtergrond van het gehanteerde geweld (en het thema huisvesting dat inmiddels op de politieke agenda is gezet) neemt de sympathie voor de krakers af.

3.5 Van roerige jaren tachtig naar het einde van links?

Doordat de gematigden in het proces tegemoet worden gekomen, worden radicalere partijen buitenspel geplaatst en met gerichte, repressieve maatregelen geconfronteerd. Het gevolg is dat deze radicale(re) groepen radicaler worden en een tegencultuur gaan creëren. Koopmans (1992) signaleert dat er in de jaren tachtig verschillende manieren van actievoeren door elkaar heen lopen, maar dat uiteindelijk 'de opkomst van zowel zeer gematigde als zeer radicale actievormen gepaard gaat met een sterke teruggang van het middengebied in het actierepertoire, namelijk de demonstratieve en geweldloos-confrontatieve vormen'. Bomaanslagen, brandstichtingen en sabotageactiviteiten worden vanaf 1985 steeds meer gebruikt als actiemiddel. Het bedrijfsleven is vanaf 1985 ook structureel doelwit van acties, met name bedrijven die het apartheidsregime in Zuid-Afrika (indirect) ondersteunen. Zodoende worden onder andere Shell, oliehandelaar John Deuss (van Transworld Oil), diverse reisbureaus, SHV en Makro doelwit van vernielingen, bomaanslagen en andere intimidaties.

Intermezzo: de Radicale Anti-Revolutionaire Actie

In de nacht van 16 op 17 september 1985 vindt de eerste brandstichting van de RaRa bij de Makro-vestiging in Duivendrecht plaats. In navolgende acties blijft de RaRa door middel van communiqués bij brandstichtingen bij en bomaanslagen op Makro-vestigingen, Shell, Van Leer, Elba en Philips tot 1989 actief ageren tegen de Zuid-Afrikaanse apartheid. In 1988 komt met de vrijlating van Mandela in Zuid-Afrika een begin aan het einde van het apartheidsregime. De RaRa verandert dientengevolge haar doelstelling. De RaRa laat door middel van een communiqué weten nu het Nederlandse asiel- en detentiebeleid aan de kaak te (gaan) stellen en te willen veranderen.⁸ Gedurende een korte periode vinden geen aanslagen plaats, maar in 1990 pleegt de RaRa opnieuw aanslagen, in Arnhem en Oldenzaal. Op 13 november 1991 vindt de bekendste actie plaats, een bomaanslag op het huis van staatssecretaris Aad Kosto, waarbij diens kat om het leven kwam. In 1993 claimde de RaRa haar laatste aanslag op het ministerie van Sociale Zaken. De RaRa is eigenlijk het enige restant van linkse, gewelddadige acties van de jaren tachtig. Ondanks dat nooit bekend is geworden wie de leden van de RaRa zijn, zijn er vermoedens dat dezen uit de anarchistische en/of krakersbeweging afkomstig zijn. (Bron: Dobbelaar en De Groot, te verschijnen 2010)

In 1992 stelt de BVD dat de al eerder genoemde 'Beweging', bestaande uit enkele honderden gelijkgezinden met een antiautoritaire en anarchistische levenshouding en levenswijze, al enige jaren in een crisis verkeert en dat ontwikkelingen in en verval van het Oostblok, de Eerste Golfoorlog en het einde van het apartheidsregime een minder activistische houding bewerkstelligen (BVD, 1992). Met de val van de Berlijnse Muur in 1989 en het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 gaat volgens een respondent eveneens het idee van de mogelijkheid van een revolutie ten onder. Het ideaal dat fundamentele, maatschappelijke verandering mogelijk is, gaat daarmee verloren. Het utopische aspect wordt tegenwoordig nauwelijks nog gearticuleerd. Vanaf dat moment lijken vooral de tegenargumenten of anti-thema's te overheersen, tot uiting komend in het zogeheten antiglobalisme, zo merkt diezelfde respondent op.

3.6 De eeuwwisseling: tophoppen en antiglobalisme

Eind jaren negentig trekken de zogeheten anti- of andersglobalisten gezamenlijk op rond een conferentie van de World Trade Organization (WTO) in Seattle (1999). Een heterogeen gezelschap van overwegend

⁸ Zie ook Communiqué RaRa, *RARA-acties tegen de Marechaussee-kazernes in Oldenzaal en Arnhem*, 18 maart 1990, via www.gebladerte.nl/10915f58.htm#RaRa1, geraadpleegd 1 maart 2010.

vreedzame activisten wordt met behulp van moderne communicatiemiddelen rond een gemeenschappelijk doel gemobiliseerd. De demonstranten protesteren tegen de macht van multinationals, handelsovereenkomsten en het kapitalistische systeem. Dit systeem wordt onder meer verantwoordelijk gehouden voor de uitbuiting van de bevolking in derdewereldlanden en de afbraak van het ecosysteem en de biodiversiteit. Binnen de bredere actiebeweging is een anarchistische, militante kern van zogeheten 'zwarte blokken' actief. Deze zwarte blokken worden verantwoordelijk gehouden voor het aanzetten tot en daadwerkelijke toepassing van geweld. Het streven van de zwarte blokken lijkt overigens nauwelijks een hoger doel te dienen en kan om die reden getypeerd worden als geweld om het geweld. De ongeregelheden staan te boek als de 'Battle of Seattle'.

Ook in Göteborg en Genua doen zich in 2001 vergelijkbare openbare-ordeconflicten voor. De gewelddadigheden richten zich op symbolische objecten, zoals bankgebouwen en conferentieoord, en tegen de politie. Bij de rellen in Genua komt één demonstrant om het leven. Sindsdien voltrekken zich rond internationale conferenties terugkerende rituelen. Het zogeheten 'tophoppen' raakt in zwang, waarbij actievoerders bijeenkomsten van regeringsleiders (G8, G20) en multinationals nareizen en aangrijpen voor al dan niet gewelddadige protesten.

In Nederland bestaat aanvankelijk sympathie voor het verzet tegen de globalisering. In de mondiale beweging trekken verschillende individuen en groepen gezamenlijk op voor een andere politiek-economische ordening. Ook Nederlanders participeren binnen deze protestbeweging (AIVD, Jaarverslag 2002). Toch leiden de ongeregelheden tot hevige discussie en herbezinning binnen de anti- en vooral de andersglobalistenbeweging.⁹

3.7 De 21ste eeuw: van utopie naar pragmatisme

Vanaf 2003 waarschuwt het KLPD voor het eerst voor radicaal dierenrechtenactivisme en er verschijnen meerdere AIVD-publicaties rondom dit thema. In 2004 wordt gewaarschuwd voor activiteiten waarmee door middel van heimelijke en gewelddadige middelen getracht wordt beleid en praktijk op het dossier te veranderen. Die verschuiving richting geweldgebruik door een radicale harde kern, vergelijkbaar met gehanteerde tactieken in het Verenigd Koninkrijk, nadert volgens de AIVD de grens van wat onder terrorisme geschaard kan worden (AIVD, 2004).

Intermezzo: over drijfveren

'De claims van linkse groeperingen zijn doelgericht. De ideologie van hedendaagse activisten is flinterdun, er is vooral sprake van een persoonlijke drijfveer om de wereld te verbeteren. Ideologie is van secundair belang, persoonlijke motivatie is de belangrijkste drijfveer. Vergelijk dit met de RAF. Die probeerde een ideologisch fundament te creëren door allerhande ideologische geschriften. Hier is of lijkt momenteel geen sprake van. Er wordt weinig geschreven.' (Bron: een respondent)

Met name het afblazen van het Venrayse Science Link-project na herhaaldelijke bedreigingen van betrokken partijen door dierenrechtenextremisten vestigt in 2007 hernieuwde aandacht op dit fenomeen. Ook het uitbranden van twee voertuigen van een Euronext-directeur in 2009 trekt de aandacht. Het ministerie van BZK publiceert in de zomer van datzelfde jaar twee folders, voor gemeenten en bedrijven, die informeren over de wijze waarop omgegaan kan worden met uitingen van dierenrechtenextremisme. De modus operandi van dierenrechtenextremisten die naar voren komt in vorenstaande voorbeelden zijn een-op-een overgenomen uit het buitenland, met name uit het Verenigd Koninkrijk, waar het intimideren van zakenrelaties van de oorspronkelijke doelwitten een beproefde tactiek is geworden.

Naast dit dierenrechtenextremisme is er ook een opleving zichtbaar van protestacties gericht tegen het Nederlandse vreemdelingen- en asielbeleid: acties verharderen en krijgen een structureler karakter (AIVD, 2009b). De acties richten zich niet alleen op de overheid, maar eveneens op andere betrokkenen bij het vreemdelingen- en asielbeleid: ontwerpers en bouwers van justitiële complexen. Ook hierbij wordt voor de modus operandi en tactieken elders inspiratie opgedaan. Een respondent merkt op dat het erop lijkt dat links-extremisten zich meer dan vroeger begeven in *single issue*-bewegingen die concrete, praktische en realistische doelen nastreven. Het abstracte, utopische denken van weleer lijkt te hebben plaatsgemaakt voor pragmatisme. De omverwerping van de bestaande maatschappelijke orde, de

⁹ De Volkskrant, 26 juli 2001.

oorspronkelijke revolutionaire gedachte, zo wordt aangenomen, wordt weinig realistisch gevonden. Beter is het veranderingen te bewerkstelligen binnen het bestaande democratisch bestel.

Intermezzo: over geweldsbereidheid en risico's

Een respondent schat de gewelddintenties van initiatieven momenteel als beperkt in en de veiligheidsrisico's worden niet groot geacht; het gros blijft in de activistische sfeer hangen. Niettemin wordt wel geconstateerd dat het asielactivisme meer en meer op personen en bedrijven gericht is en vooral wordt getrokken door zogenoemde beroepsactivisten, die eerder actief waren op andere thema's. Zij willen de wereld verbeteren in woord en daad. Deze activisten kiezen ervoor in het eigen circuit te blijven, een kleine activistische elite/voorhoede die vooral overtuigd is van zijn eigen gelijk, en geen aansluiting probeert te vinden met een brede massabeweging. (Bron: een respondent)

4 Vrijheid, repressie en mensenrechten

Binnen het thema *Vrijheid, repressie en mensenrechten* zijn er 33 initiatieven (zie bijlage 4) bestudeerd. Binnen het thema manifesteren zich zowel anti- als pro-initiatieven. De anti-initiatieven keren zich tegen bepaald beleid, optreden of partijen. De pro-initiatieven zetten zich juist in voor meer vrijheid en verbetering van mensenrechten.

4.1 Ontstaansredenen

De ontstaansredenen van initiatieven varieert. Initiatieven die zijn opgericht vanuit een ideaal (16%) komen minder voor dan initiatieven die zijn opgericht als reactie op een gebeurtenis (22%) of naar aanleiding van een algemene, (internationale) maatschappelijke ontwikkeling (27%). De *Anarchistische Groep Amsterdam* (AGA) is een voorbeeld van een initiatief dat is opgericht vanuit een ideaal. Dit initiatief bestaat uit een aantal mensen dat samenwerkt bij het creëren van oplossingen en alternatieven voor problemen op het werk, op school of ergens anders in de maatschappij. Als uitgangspunt hanteren zij het anarchisme.¹⁰ In een aantal gevallen is specifiek beleid of een algemene maatschappelijke ontwikkeling de directe aanleiding voor actie. De Antifascistische Actie (AFA) is in 1992 opgericht in reactie op de groei van georganiseerd extreemrechts en de verrechtsing van de Nederlandse samenleving in zijn algemeenheid.¹¹ Dit geldt ook voor de lokale afdelingen van de AFA, die overigens niet gelijktijdig, maar door de jaren heen zijn opgericht. Voorbeelden die specifiek beleid als *trigger* hebben, zijn het ASKV Steunpunt Vluchtelingen, opgericht in 1987 in reactie op het toenmalige asielbeleid, en de Actiegroep Woonstrijd!, opgericht in 2004 naar aanleiding van het woningbouwbeleid. In andere gevallen is een specifieke gebeurtenis de directe aanleiding. De *Amsterdamse Antifascisten* ontstaan bijvoorbeeld als reactie op het voornemen van de Nationalistische Volksbeweging (NVB) om eind 2007 te gaan demonstreren in Amsterdam. Het Anti Imperialisme Platform (AIP) ontstaat naar aanleiding van de oorlog in Afghanistan en de oprichting van Ontwapen! geldt als verzet tegen de wapenbeurzen ITEC en UDT in Amsterdam in 2005. Internationale acties en initiatieven werken soms inspirerend en krijgen in Nederland navolging, zoals het Britse *Clandestine Insurgent Rebel Clown Army* (CIRCA) als voorbeeld heeft gediend voor het Clownelijk Loslopend Nederlands Leger (Clolonel) en de Engelse *Climate Camps* model hebben gestaan voor het KlimaatActieKamp. Enkele initiatieven ontstaan door een fusie van meerdere initiatieven die de bundeling van krachten nodig achten in de strijd voor dezelfde idealen. Zo is het Antimilitaristies OnderzoeksKollektief VD AMOK een samensmelting van AMOK-Utrecht en de Vereniging Dienstweigeraars en is het Transgender Netwerk Nederland voortgekomen uit verschillende organisaties, zoals het COC Amsterdam, Transgender vereniging van Nederland en Transvisie. Bepaalde maatschappelijke trends en ontwikkelingen waren de aanleiding voor bijvoorbeeld het ontstaan van Basta! (te weinig maatschappelijk debat), BeterGeld (investeringsbeleid Nederlandse banken) en AFA Nederland (waargenomen groei van extreemrechtse organisaties in 1992).

4.2 Oprichtingsjaar

De Women's International League for Peace and Freedom (WILPF) is het oudste initiatief. Het initiatief is ontstaan tijdens een vrouwenvredecongres in Den Haag in 1915. Het Nederlands Palestina Komitee (NPK) is de eerstvolgende in de rij en is opgericht in 1969, gevolgd door Milieudefensie uit 1971. ASKV Steunpunt Vluchtelingen en VD AMOK zijn opgericht in de jaren tachtig. Vijf initiatieven zijn ontstaan in de jaren negentig, waaronder AFA Nederland en de Libertarische Partij (LP). De meeste initiatieven zijn echter na de eeuwwisseling opgericht. Van elf initiatieven is het oprichtingsjaar niet bekend.

Figuur 4.1 Oprichtingsperiode initiatieven

Oprichtingsperiode	Initiatieven	(n=33)
<1970	WILPF, NPK	2
1971-1980	Milieudefensie	1
1981-1990	ASKV Steunpunt Vluchtelingen, VD AMOK	2
1991-2000	o.a. AFA Nederland, Libertarische Partij	5

¹⁰ <http://squat.net/aga/english2.html>.

¹¹ www.afanederland.org.

2001-heden	o.a. Schone Kleren, Nederland Bekent Kleur, Vrije Bond	12
Niet bekend	o.a. M2M, Eurodusnie, Basta!, Clolonel, Ojalá	11

4.3 Subthema

Binnen de brede categorie vrijheid, repressie en mensenrechten zien wij enkele terugkerende hoofdthema's die als focus dienen voor de initiatieven. Het gaat om initiatieven die opkomen voor algemene mensenrechten (mensenrechten), zich verzetten tegen het asielbeleid (antiasielbeleid), strijden tegen macht en autoriteit (anarchisme), tegen het fascisme (antifascisme) of tegen het houden en inzetten van een leger (antimilitarisme). De meeste initiatieven, maar liefst 22, zetten zich breed in voor de verbetering van mensenrechten. De Communistische Jongerenbeweging (CJB) strijdt bijvoorbeeld voor meer gelijkheid, bescherming van de rechten van de jongere arbeider en het recht op gratis onderwijs voor iedereen. Doorbraak vecht tegen uitbuiting, onderdrukking en uitsluiting van 'allochtonen, homo's en vrouwen'. Om de privacy van mensen te beschermen is in 2008 het initiatief Vrijbit opgericht. Daarnaast zijn er vier initiatieven die zich specifiek richten op het fascisme als ongewenst bestanddeel in de samenleving. AFA Nederland, de Amsterdamse Antifascisten en de Autonome Antifa Utrecht zien het als hun missie om racistisch, fascistisch of nationaalsocialistisch gedachtegoed in de kiem te smoren: 'We hebben ons georganiseerd met de intentie fascisme en nationaal socialisme te bestrijden, aan te vallen en te vernietigen.'¹²

Nederland Bekent Kleur is het vierde initiatief dat als antifascistisch is te bestempelen. Deze stichting richt zich tegen alle vormen van racisme, xenofobie, islamofobie, antisemitisme en discriminatie. De Anarchistische Anti Deportatiegroep, ASKV Steunpunt Vluchtelingen, Migrant 2 Migrant (M2M) en de Werkgroep Stop Deportaties (WSD) verzetten zich tegen het asielbeleid en zetten zich in voor het welzijn van asielzoekers. Er zijn verder drie initiatieven als antimilitaristisch te karakteriseren, namelijk de Campagne tegen Wapenhandel, Ontwapen! en VD AMOK. De laatste twee initiatieven zijn duidelijk te classificeren als antimilitaristisch, vanwege hun verzet tegen wapens en het leger *an sich*. De Campagne tegen Wapenhandel richt zich minder op het leger en meer op het stoppen van de wapenhandel. Anarchistische Groep Amsterdam en de Anarchistische Anti-deportatie Groep Utrecht (AAGU) zijn de enige organisaties die het anarchisme als filosofie hanteren:

Intermezzo: AAGU

'De AAGU streeft naar een samenleving waarin alle politieke en economische macht van bovenaf is vervangen door een structuur van vrije samenwerkingsverbanden. In die samenwerkingsverbanden is het politieke en economische leven collectief georganiseerd en worden besluiten alleen gezamenlijk genomen. Die vrije samenleving kan alleen bestaan als die vrijheid voor iedereen geldt: een mens kan alleen echt vrij zijn als alle andere mensen ook vrij zijn. Het streven naar vrijheid betekent daarom automatisch een strijd tegen staat en kapitaal wereldwijd.' (Bron: www.aagu.nl/AAGUinfo.html)

4.4 Organisatie

4.4.1 Type organisatie

Er zijn vijftien initiatieven die zichzelf typeren of getypeerd kunnen worden als netwerken van individuen die samenwerken met als doel de huidige maatschappelijke constellatie te veranderen. De meeste netwerken hebben een duurzaam karakter, zoals AFA Nederland, VD AMOK en Ojalá. Enkele netwerken zijn te typeren als gelegenheidsgroepen, die slechts bijeenkomen wanneer zich een bepaalde gebeurtenis voordoet. Voorbeelden hiervan zijn de Universitaire Activisten, die steun verlenen aan andere initiatieven wanneer deze protestacties uitvoeren, en de Amsterdamse Antifascisten, die zichzelf profileren als een 'gelegenheidscoalitie van individuen'¹³ en actief worden tijdens acties van fascistische groepen. Daarnaast zijn er elf initiatieven met een organisatiestructuur, die onder te verdelen zijn in stichtingen, verenigingen en politieke partijen. Vijf van deze initiatieven zijn verenigingen en zijn verplicht een bestuur aan te stellen en leden te hebben: Campagne tegen Wapenhandel, Milieudefensie, Vrijbit, Vrije Bond en WILPF. Nederland Bekent Kleur, NPK en Schone Kleren zijn stichtingen en hebben de verplichting een bestuur te hebben, maar mogen geen leden hebben. Drie initiatieven profileren zich als een politieke partij. De Libertarische Partij wil dat de vrijheid van het individu centraal komt te staan in overheidsbeleid, waardoor bijvoorbeeld de belastingen zouden moeten worden afgeschaft. De Partij Voor Gerechtigheid neemt de strijd tegen alle onrecht en uitbuiting als uitgangspunt. De Actiepartij wil

¹² <http://antifaamsterdam.wordpress.com/about>.

¹³ <http://antifaamsterdam.wordpress.com/about>.

een duurzame en solidaire samenleving waarin de economie ten dienste staat van mens en natuur. Deze partij heeft één zetel in de Haarlemse gemeenteraad. Ook is er een initiatief dat bestaat uit een samenwerkingsverband tussen verschillende organisaties. Transgender Netwerk Nederland is namelijk een samenwerkingsverband tussen verschillende belangenorganisaties voor transgenders, waaronder COC Amsterdam, Queer-collectief de Noodles en Stichting T-Image. Een specifiek organisatietype is te vinden bij M2M, dat een onlineradiozender is waarin aandacht wordt geschonken aan thema's die de rechten van asielzoekers en vluchtelingen raken en dient als ontmoetingsplaats voor geestverwanten en medestanders. Van zes initiatieven is de organisatiestructuur niet op internet te vinden. Nog een interessante constatering is dat AFA Nederland een landelijke beweging is met verschillende (7) lokale afdelingen, die ondanks onderlinge contacten autonoom zijn en derhalve als aparte initiatieven kunnen worden beschouwd.

4.4.2 Inkomstenbron(nen)

Een grote meerderheid van de initiatieven geeft enig inzicht in de financiële steun die zij ontvangt. 22 initiatieven vermelden een rekeningnummer op de website en verzoeken de bezoeker van de internetpagina een donatie te doen. 9 initiatieven bieden de bezoeker de mogelijkheid tot betaald lidmaatschap. De drie politieke partijen vragen een jaarlijkse bijdrage aan hun leden. De Actiepartij geeft de leden hiermee ook stemrecht in de algemene ledenvergadering. Voor een jaar contributie betalen aan Milieudefensie krijgt een lid vier keer per jaar een nieuwsbrief of een maandblad en inspraak in het beleid. Andere initiatieven die betaald lidmaatschap gebruiken als inkomstenbron zijn ASKV Steunpunt Vluchtelingen, Ojalá, Schone Kleren, Vrijbit en WILPF. Van de 33 initiatieven ontvangen 10 initiatieven financiële middelen van fondsen. Twee fondsen worden bij meerdere initiatieven genoemd als inkomstenbron: XminY en Zwart Zaad. Het XminY steunt wereldwijd allerlei actiegroepen en sociale initiatieven die zich inzetten voor economische, politieke en/of maatschappelijke veranderingen 'vanuit de gedachte dat een andere wereld mogelijk en noodzakelijk is'.¹⁴ Onder andere Eurodusnie, KlimaatActieKamp, M2M, Ontwapen!, Universitaire Activisten en Vrijbit ontvangen geld van XminY. Het Utrechtse actiefonds Zwart Zaad financiert activistische initiatieven die maatschappelijke veranderingen teweeg willen brengen 'met als doel (meer) rechtvaardigheid, gelijkheid en vrijheid te krijgen'.¹⁵ Het KlimaatActieKamp krijgt van zowel XminY als Zwart Zaad financiële steun en ook van andere linkse initiatieven als European Youth For Action (EYFA), A SEED Europe en Demotech. Het ASKV Steunpunt Vluchtelingen ontvangt subsidie van enkele kerkelijke instellingen en fondsen. Het Transgender Netwerk Nederland ontvangt subsidie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en Milieudefensie ontvangt financiën van de Nationale Postcode Loterij.

Op de internetsites van vijf initiatieven zijn webshops te vinden waar allerlei producten te koop worden aangeboden. AFA Nederland, Milieudefensie en Schone Kleren verkopen bijvoorbeeld T-shirts met het logo van het eigen initiatief en van verschillende actiecampagnes. De Anarchistische Groep Amsterdam verkoopt buttons en stickers met een anarchistische boodschap. Meldpunt Misbruik Identificatieplicht biedt zowel T-shirts als buttons en stickers aan. VD AMOK en Schone Kleren verkopen enkele publicaties via hun internetsite.

Een andere manier om aan inkomsten te komen, wordt gevonden in de verkoop van abonnementen op kranten of tijdschriften van het betreffende initiatief; dit wordt gedaan door vijf initiatieven. AFA Nederland geeft vier keer per jaar het blad *Alert!* uit, waarin extreemrechtse initiatieven en personen in Nederland worden gevolgd. Doorbraak geeft tweewekelijks een krant uit 'met een strijdbaar links geluid'.¹⁶ *Soemoed* is het tijdschrift van het NPK, dat tweemaandelijks verschijnt om 'de strijd voor behoud van het land en voor terugkeer naar Palestina uit te drukken'.¹⁷ VD AMOK geeft samen met enkele andere initiatieven, waaronder WILPF, het kwartaalblad *VredesMagazine* uit. De Vrije Bond completeert dit gezelschap met het uitbrengen van *Buiten de Orde*; deze is voor leden echter gratis. Drie initiatieven organiseren benefietavonden of -middagen om inkomsten te vergaren:

'Om toekomstige acties te bekostigen, zullen de komende paar voku-donderdagdagen in de Molli benefietvoku's zijn voor Antifa Amsterdam. De eerste is na de Februaristakingsherdenking as. donderdag 25 februari.'

¹⁴ www.xminy.nl.

¹⁵ www.zwartzaad.info/folder/index.html.

¹⁶ www.doorbraak.eu/content/view/178/12.

¹⁷ www.palestina-komitee.nl/soemoed.

Ook de Utrechtse AFA-afdeling en Ojalá maken gebruik van benefietavonden om inkomsten te genereren. Ojalá doet dit voornamelijk door het organiseren van concerten en feesten waarin de Latijns-Amerikaanse muziek en cultuur centraal staan. Van zeven initiatieven zijn de inkomstenbronnen niet te vinden op de internetpagina.

4.4.3 Publieke vertegenwoordigers

Elf initiatieven noemen enkele namen van publieke vertegenwoordigers op de internetsite. De drie politieke partijen geven informatie over alle bestuursleden van de partij en de Haarlemse Actiepartij voorziet de internetsite tevens van een kandidatenlijst met daarop vijftig personen. Milieudefensie, WILPF, ASKV Steunpunt Vluchtelingen en Transgender Netwerk Nederland vermelden de namen van alle bestuursleden op hun site. De NPK vermeldt alleen de namen van de oprichters van de stichting. Basta! noemt alleen een contactpersoon met naam, mobiel telefoonnummer en e-mailadres en BeterGeld beperkt zich tot de vermelding van de voornamen van enkele publieke vertegenwoordigers. M2M vermeldt de voor- en achternamen van de bestuursleden van de radiozender. Van de initiatieven met een netwerkstructuur is over het algemeen minder bekend over de publieke vertegenwoordigers dan van de initiatieven met een organisatiestructuur.

4.4.4 Internationale dimensie

Een meerderheid van de initiatieven beperkt zich met acties en samenwerkingsverbanden met andere organisaties tot de Nederlandse staatsgrenzen. De motieven hiervoor zijn vaak dat de grenzen van de gestelde doelen samenvallen met de nationale grenzen, zoals veranderen en beïnvloeden van het woon- of asielbeleid van de Nederlandse overheid (respectievelijk Actiegroep Woonstrijd en ASKV Steunpunt Vluchtelingen, Werkgroep Stop Deportaties, M2M), het investeringsbeleid van de Nederlandse banken (BeterGeld) of de wetgeving rondom de identificatieplicht (Meldpunt Misbruik Identificatieplicht, Vrijbit). Een derde van de initiatieven heeft blijkens informatie op internet wel een internationale dimensie. AFA Nederland werkt bijvoorbeeld samen met het Vlaams Antifascistisch Front/Verzet en Blockwatch uit België en lijkt deel uit te maken van een breder internationaal netwerk, het AntiFa Network. Dit netwerk bestaat uit enkele antifascistische en antiracistische initiatieven, zoals bijvoorbeeld AFA Denemarken, AFA Duitsland, Antifa Engeland en Antifa Rusland, die onder de naam AFA of Antifa en met eenzelfde logo acties uitvoeren. Ook het KlimaatActieKamp kent een internationale dimensie door samenwerking met een breed scala aan initiatieven, waaronder EYFA, A SEED Europe, Demotech, Voor Moeder Aarde, JNM, Down To Earth, GroenFront!, Pimpampoentje, Masereelfonds, Klimaat en Sociale Rechtvaardigheid, SAP en Indymedia Antwerpen. Het NPK claimt op de website samen te werken met internationale organisaties uit het buitenland, zoals de Britse Free Gaza Movement en Coördinatie Boycot Israël (COBI). Het ASKV Steunpunt Vluchtelingen zegt op de website deel uit te maken van verschillende Europese samenwerkingsverbanden, maar noemt deze niet bij naam. Ook Ojalá vermeldt allerlei internationale contacten met verschillende initiatieven in Latijns-Amerika, maar gaat hier niet dieper op in. De Campagne tegen Wapenhandel maakt deel uit van het European Network Against Arms Trade (ENAAAT). Dit is een verzameling van Europese initiatieven die zich verzet tegen de Europese wapenexport. Clononel maakt deel uit van een internationaal netwerk onder de naam Clandestine Insurgent Rebel Clown Army (CIRCA) met lokale netwerken in Engeland (CIRCA), Frankrijk (Brigade Activiste des Clowns), België (Clownleger Bataljon Belge), Denemarken (Klovne), Duitsland (Celebrating Clown Company), de Verenigde Staten (Boredom Control), Canada (Bandicoot Insurgent Rebel Clown Army) en Israël (Smile Liberation Front). Milieudefensie is lid van Friends of the Earth International, de internationale koepelorganisatie die zich inzet voor het milieu. Nederland Bekent Kleur is aangesloten bij een netwerk van 560 antiracismeorganisaties in Europa: UNITED for Intercultural Action. Schone Kleren is onderdeel van het internationale platform Clean Clothes Campaign, bestaande uit meer dan 250 actiegroepen, waaronder vakbonden, maatschappelijke organisaties en vrouwengroepen. VD AMOK publiceert samen met WILPF, Pais, Stop de Wapenwedloop, Haags Vredesplatform en Humanistisch Vredesberaad het *VredesMagazine*. WILPF is een samenwerkingsverband van verschillende organisaties in meer dan dertig landen.

4.5 Samenwerking

Zoals hiervoor duidelijk is geworden, zoeken de initiatieven de samenwerking met andere initiatieven op. In welke mate de samenwerking tussen verschillende initiatieven geïnstitutionaliseerd is, is lastig te zeggen, hoewel diverse initiatieven (onder andere Campagne tegen Wapenhandel, Clononel, ASKV

Steunpunt Vluchtelingen) zeggen deel uit te maken van internationale netwerken. Niet zelden treffen initiatieven elkaar tijdens (internationale) conferenties, bijeenkomsten of manifestaties. In plaats van onderlinge samenwerking kan wellicht beter worden gesproken van onderlinge solidariteit.

4.6 Doelstellingen

Alle initiatieven hebben meer of minder expliciet doelstellingen geformuleerd. Vier initiatieven richten zich in hun doelstellingen specifiek op de bestrijding van racistische en fascistische groeperingen en tendensen. Zij articuleren nadrukkelijk een antiboodschap: 'te bestrijden, aan te vallen en te vernietigen'. Een kritische positie ten aanzien van de staat, macht en hiërarchie, het politieke en economische systeem en ongelijkheid zien wij terug bij een meerderheid (27) van de initiatieven. Enkele initiatieven, zoals Ontwapen! richten zich tegen uitingen van militarisme, zoals wapenbeurzen, militaire interventies en wapenhandel. Twee initiatieven hebben als doel het recht op privacy van burgers te beschermen en de bewustwording hieromtrent te vergroten. Het thema solidariteit, bijvoorbeeld solidariteit met vluchtelingen en/of bepaalde bevolkingsgroepen, komt terug in de doelstellingen van tien initiatieven.

Eén initiatief vindt dat er vanuit de universitaire en studentenwereld een bijdrage geleverd moet worden aan wereldwijde protestinitiatieven. Juist omdat studenten van oudsher een belangrijke aanjager zijn geweest van maatschappelijke veranderingen. Ruim tien initiatieven richten hun pijlen op structuren (ideologie, stelsel, beleid) die onrechtvaardigheid, ongelijkheid en onderdrukking in de hand werken. Zo stelt Doorbraak: 'Doorbraak is een linkse basisorganisatie die strijdt voor een ecologisch duurzame wereld zonder uitbuiting, onderdrukking en uitsluiting. Daarom vechten we van onderop tegen het kapitalisme, het patriërchaat, racisme, nationalisme, religieus fundamentalisme en militarisme.'¹⁸ De Anarchistische Groep Amsterdam (AGA) concentreert zich naar eigen zeggen op 'de strijd tussen arbeid en kapitaal', een klassiek links onderwerp. Zij hanteert daarbij blokkadeacties om het productieproces stop te zetten.

4.7 Manifestatievormen

Enkele initiatieven moeten eerder als binnenparlementair dan als buitenparlementair worden beschouwd. De Haarlemse Actiepartij heeft zitting in de gemeenteraad. Ook de Libertarische Partij heeft meerdere keren deelgenomen aan verkiezingen, voor de Tweede Kamer (in 1994) en de gemeenteraad (in 1998). Bovendien heeft zij tijdelijk een raadszetel bekleed. Ook voor andere initiatieven geldt dat fysieke buitenparlementaire actie ofwel '*streetpolitics*' niet hun kernactiviteit is. Initiatieven als ID-Nee, Vrijbit of Campagne tegen Wapenhandel bespelen de publieke opinie door informatieverstrekking, zoals petitie, ingezonden bijdragen aan dagbladen, eigen publicaties en bezwaarschriften.

4.7.1 Beïnvloeding en informatievoorziening

Alle initiatieven hebben een eigen website (33). Op de websites wordt inzicht geboden in doelstellingen, drijfveren en uitgangspunten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van nieuwe media als YouTube voor het tonen van beeldmateriaal. Op de website van radiozender M2M kan worden gechat en naar radio-uitzendingen worden geluisterd of teruggeluisterd. Ook bevat de site nieuwsitems, blogs en informatie over actiecampagnes.

Sites hebben meerdere functies. De volgende functies worden onderscheiden:

- mobilisatie: oproep tot acties, deelname informatieavonden;
- informatievoorziening: nieuws, voorlichting, bewustwording, campagnemateriaal;
- verslaglegging: actieverslagen.

Hoewel er op de websites informatie beschikbaar is met betrekking tot achtergronden, filosofie en uitgangspunten van een bepaald initiatief, is slechts beperkt sprake van ideevorming en discussie. Op enkele sites (van onder meer de CJB en de LP) staan enkele publicaties van voor het gedachtegoed klassieke filosofen, zoals Marx en Lenin (CJB) en Locke, Nozick en Hayek (LP). De Amsterdamse antifascisten hebben op hun site een 'leeshoek'. De leeshoek wordt gevuld met publicaties over de antifascistische strijd, zoals *No Retreat* en de autobiografie *Anti-Fascist*. De informatievoorziening is echter hoofdzakelijk eenrichtingsverkeer. Discussie over actuele onderwerpen en standpunten vindt vooral op verzamelsites als Indymedia.nl plaats. Diverse initiatieven (17) organiseren tevens debat- en informatieavonden op een fysieke locatie.

¹⁸ www.doorbraak.eu/content/view/1/2.

Intermezzo: brief aan informateurs

'Onderwerp: Vrijheid en privacy

Meer dan dertig nieuwe wetten werden de afgelopen 10 jaar ingevoerd die de persoonlijke vrijheid beknotten. (...) Zonder noemenswaardig overleg met parlement en mensen uit het veld of de uitwerking wel effectief zou zijn. Niet gehinderd door het feit dat ze strijdig zijn met de Nederlandse Grondwet en/of hogere internationale wet- en regelgeving. Ook niet gehinderd door inzicht in de omvang of kennis van zaken over de negatieve effecten die de uitvoering met zich mee kan brengen. (...) Toch zal de bescherming van de burgerlijke vrijheden – de essentie waar een democratische samenleving op gebaseerd is – door bovengeschetste ontwikkelingen, niet meer als naoorlogse vanzelfsprekendheid kunnen worden beschouwd. Behoud/herstel van de vrijheid verdient een actief beleid en zal daarom een van de grote items zijn die de komende regering uit zichzelf, of juridisch afgedwongen, ter hand zal dienen te nemen. In de hoop dat u in uw rol van informateur ook uw verantwoordelijkheid ten aanzien van deze cruciale materie wilt en zult nemen, tekenen wij met vriendelijke groet.' (Bron: www.vrijbit.nl/dossier/handhaving/wet-en-regelgeving/item/790-brief-van-vereniging-vrijbit-aan-de-informateurs.html)

We zien bovendien dat gebruik wordt gemaakt van nieuwe media, zoals Twitter, Hyves en YouTube. Zo hebben vijf initiatieven hun eigen account op Twitter; twee initiatieven, CJB en Basta Debat, hebben een Hyves-pagina. Naast een Twitter-account heeft één initiatief een Facebook-pagina met 1313 Facebook-vrienden. AFA Nederland heeft een pagina op MySpace met 2556 MySpace-vrienden. Op de pagina kunnen muzieksongs worden beluisterd met titels als 'Vieze Nazi', 'Bella Ciao' en 'Antifa Hooligan'.

Figuur 4.2 Communicatiemiddelen initiatieven

Communicatiemiddel	Initiatieven	Aantal (n=33) ¹⁹
Website	o.a. AFA, AIP, enz.	33
Hyves	Basta!, CJB	2
Twitter	Actiepartij, BeterGeld, Milieudefensie, Nederland Bekent Kleur, Schone Kleren Campagne	5

De AFA kent een actieve politieke beïnvloeding. Zo verschaft zij lokale bestuurders of zaaleigenaren inlichtingen over geplande activiteiten van in haar ogen extreemrechtse dan wel fascistische tegenhangers. De inlichtingen gaan niet zelden vergezeld van waarschuwingen over te verwachten materiële schade of ordeverstoringen veroorzaakt door rechtse actievoerders. De AIVD spreekt over gebruikmaking van 'oneigenlijke middelen', zoals intimidatie (AIVD, 2010: 1).

4.7.2 Actiecampagnes

8 van de 33 initiatieven maken gebruik van actiecampagnes, veelal rond meer of minder abstracte doelstellingen, zoals het klimaat of milieu. Aan een dergelijk langetermijndoel wordt een scala aan activiteiten gehangen. Een uitzondering vormen de campagnes van AFA Nederland (getiteld 'Stop Nieuw Rechts' en 'Stop SS Herdenking') en de Werkgroep Stop Deportaties (de campagne 'Stop DC-16'). Zij zijn nadrukkelijk gericht tegen specifieke tegenhangers of fysieke objecten. De laatste campagne richt haar vizier op alle betrokken partijen, waaronder overheid en private partijen. Contactgegevens van opposenten staan op de website van WSD, maar ook op de site van AAGU, niet zelden met naam en toenaam beschreven. Zo geeft de AAGU-brochure *Aan de schandpaal* in zeventig pagina's de contactgegevens (adres, e-mail, telefoon) van 'diensten en bedrijven in de deportatie-industrie'. Uit de brochure:

Intermezzo: Aan de schandpaal

'Dit is besmet werk! Daar wil je je toch niet mee inlaten? Je bent dan medeplichtig aan het beleid van mensen afwijzen, op straat gooien, zorg onthouden, rechteloos maken, tot crimineel bombarderen; aan het bedenken, ontwerpen, bouwen, onderhouden, leveren van goederen en diensten en personeel voor uitzetbajessen, dus helpen met het gevangen zetten van mensen zonder papieren!

En dat gaat niet meer zo stiekem! Want nu is er: De Schandpaal! Boordevol ambtelijke molens, celtekenaars, hekkenzetters, murenmetselaars, traliesmeders, privébewakers, toeleveranciers en andere geniepige medewerkers. Dit zijn de namen en adressen van hun diensten en bedrijven. Want als op straat

¹⁹ Initiatieven kunnen gebruikmaken van meerdere communicatiemiddelen. Dit is de reden waarom de som van de manifestatievormen groter is dan 33 (het totale aantal initiatieven).

zomaar iedereen om een ID-bewijs kan worden gevraagd, en iedereen door camera's in de gaten mag worden gehouden, dan mogen ook zij wel genoemd worden.' (Bron: www.aagu.nl/PDF/De_schandpaal_2.pdf)

4.7.3 Symbolische actie

Symbolische actie als middel zien we terug bij een meerderheid (24) van de initiatieven. Het scala aan symbolische acties is breed: petitie, debat, propaganda en (vreedzame) demonstraties vallen binnen dit spectrum. De inventiviteit van protesttactieken is groot. Illustratief in dit kader is het Clononel-initiatief: activisten die gehuld in clownoutfits tegen orde, gezag en het bestaande (economische) systeem ageren.

'De Clown Rebel brengt de oude kunst van de humor, de omdraaiing samen met de recentere technieken van geweldloze directe actie. (...) iedereen weet dat kinderen in hun naïviteit de meest rake vragen kunnen stellen. Clowns doen hetzelfde. Besmet de beschermers van die bedachte wetten, laat ze voor een moment vergeten aan wiens kant ze staan! Schep verwarring! Slecht de muren die de repressie opgeworpen heeft met nietsontziende liefde! Sluit je aan!'²⁰

Andere voorbeelden zijn de posters, petitie en stickers van de groep ID-Nee, die met teksten als 'Wie niks te verbergen heeft, dient vervolging te vrezen', 'BSN Burger' en 'Of je iets te verbergen hebt, zal de overheid wel voor je uitmaken' haar zaak onder de aandacht probeert te brengen.²¹

4.7.4 Directe actie

Een minderheid van de initiatieven (8) hanteert de methode van de directe actie. Kraakacties, zoals vermeld op de website van Woonstrijd, of de bezetting van een verkeersstoren op luchtmachtbasis Volkel door Ontwapen!, zijn voorbeelden van dergelijke acties.

De website van het KlimaatActieKamp merkt ten aanzien van deze tactiek op: 'Directe actie betekent dikwijls ons lichaam in de weg leggen van wat gestopt moet worden, zelf een stok in hun wielen te worden. Het is een duidelijke en zichtbare demonstratie van hoe beslist we zijn om iets niet door te laten, en om te laten zien wat we willen.'²² Directe actie wordt opgevat als democratisch instrument in handen van burgers van wie de stemmen in besluitvormingsprocessen normaliter niet zijn vertegenwoordigd. De AGA hanteert de tactiek van directe actie, waarbij zij aangeeft dat zelforganisatie centraal staat. Met andere woorden: alle actie wordt direct door de leden zelf genomen.

'Boycot, sabotage en staking zijn vormen van directe actie in deze strijd (tussen arbeid en kapitaal). Boycot tegen een bepaald bedrijf bestaat eruit de activiteit van dat bedrijf lam te leggen door de producten of diensten ervan niet te gebruiken. Stiptheidsacties, langzaam-aan-acties, blokkades en bezettingen zijn actievormen waarmee het productieproces wordt gesaboteerd. Staking is bedoeld om het productieproces stop te zetten. De staking moet onbegrensd zijn en pas eindigen wanneer de eisen worden ingewilligd.'²³

Figuur 4.3 Manifestatievorm initiatieven

Manifestatievorm	Initiatieven	Aantal (n=33) ²⁴
Actiecampagne	o.a. AFA, Stop Wapenhandel, Milieudefensie	8
Directe actie	o.a. Woonstrijd, KlimaatActieKamp, Clononel	8
Symbolische actie	o.a. AIP, Nederland Bekent Kleur, Vrijbit	24

4.7.5 Strafbare feiten en openbare orde

Het vermoeden bestaat dat de AAGU zich bedient van een combinatie van legale en illegale actietactieken, zoals intimidatie en blokkades. Ook de zogeheten '*naming and shaming*'-activiteiten, een vorm van indirecte intimidatie, worden genoemd (AIVDb, 2009: 7). In maart 2010 worden tijdens een

²⁰ www.clononel.nl/info.php.

²¹ www.id-nee.nl/documentatie/leuzen-en-citaten.html.

²² www.klimaatactiecamp.org/index.php?opticom_content&view=article&id=47&Itemid=58.

²³ <http://agamsterdam.wordpress.com/category/wat-is-aga>.

²⁴ Initiatieven kunnen gebruikmaken van meerdere manifestatievormen. Dit is de reden waarom de som van de manifestatievormen groter is dan 33 (het totale aantal initiatieven).

blokkadeactie door de WSD bij een justitieel complex in Rotterdam arrestaties verricht. In een *posting* op Indymedia.nl wordt melding gemaakt van 34 arrestaties, waarbij de arrestanten het niet opvolgen van een ambtelijk bevel (art. 184 Sr), het zich begeven op verboden terrein (art. 461 Sr) en lokaalvredebreuk (art. 138 Sr) ten laste wordt gelegd. Een aantal wordt verdacht van het aanbrengen van vernielingen (art. 350 Sr).²⁵

Bij betogingen door (lokale afdelingen van) de AFA verricht de politie met enige regelmaat aanhoudingen. Zo vermeldt de politie Limburg-Zuid met betrekking tot een AFA-tegendemonstratie dat de betogers van AFA-zijde geweld hebben gebruikt, waarbij politiebussen en agenten met stenen werden bekogeld.²⁶ Ook tijdens een tegendemonstratie van de AFA in Amsterdam (2006) worden door de politie meerdere arrestaties wegens openlijke geweldpleging verricht. Anderen, zoals een auteur van de krant *De Fabel van de Illegaal*, merken daarentegen op:

'Alle anti-fascisten wordt "openlijke geweldpleging" ten laste gelegd, hoewel er enkel ballonnen met water en verf gegooid zijn. De strenge justitiële behandeling van de anti-fascisten staat in schrill contrast met de coulante omgang van gemeente, politie en Justitie met nazi's die openlijk hun haatdragende sympathieën uitdragen.'²⁷

In een recente AIVD-notitie wordt een verschuiving waargenomen binnen de AFA; dit netwerk zou zich van een groep puur gewelddadige actievoerders ontwikkelen in de richting van een sterker op politiek lobbywerk gefocuste groepering. Het gebruik van geweld tegen opponenten, zoals rechtse groepen of de politie, is daarmee echter niet verdwenen (AIVD, 2010).

---

²⁵ <http://indymedia.nl/nl/2010/03/66237.shtml>.

²⁶ www.pp24.nl/DemonstratiesVoorpostenAFAdoordepolitieingoedebanengeleid.

²⁷ www.gebladerte.nl/11240f77.htm.

5 Natuur, dier en mens

Binnen het thema *natuur, dier en mens* zijn 22 initiatieven (zie bijlage 4) bestudeerd. Ook binnen dit thema manifesteren zich zowel anti- als pro-initiatieven. De meeste initiatieven leggen zich toe op een bepaald subthema, de zogeheten ‘single issues’. De overige initiatieven bewegen zich op het brede spectrum ‘natuur, dier en mens’.

5.1 Ontstaansredenen

Milieudefensie, A SEED, KlimaatActieKamp en de Animal Rights Militia zijn ontstaan uit onvrede over het gevoerde beleid van overheden en andere organisaties, percipiëren misstanden waarop de aandacht gevestigd moet worden (Dierenbevrijdingsfront; DBF) of percipiëren een gebrek, bijvoorbeeld aan evenwichtige informatievoorziening (Animal Rights Media; ARM). Het DBF markeert zijn oprichting met een spectaculaire oprichtingsdaad: zij bevrijdden tijdens kerst 1979 twaalf beagles uit een proefdierlaboratorium van TNO. Respect voor Dieren (RvD) kiest een symbolische dag voor zijn oprichting, namelijk wereldveganisedag.

ARMil (Animal Rights Militia), ADC (Anti Dierproeven Coalitie) en EDEV (Een Dier Een Vriend) ontstaan uit afsplitsingen van andere groepen. De redenen achter de afsplitsing variëren. In het geval van ARM is sprake van onenigheid over de koers van de ‘moederorganisatie’, EDEV ontstaat nadat moederorganisatie PETA Nederland is opgeheven, en de ADC ziet het levenslicht na persoonlijke rivaliteit tussen twee leidersfiguren (AIVD, 2009a). Sommige initiatieven worden opgericht nadat Nederlandse activisten in andere landen in contact komen met gelijkgezinde activisten. Hiervan is sprake in het geval van GroenFront!. Op de alternatieve klimaatconferentietop in Berlijn ontstaan contacten met EarthFirst!-activisten, waarna even later wordt besloten tot de oprichting van een Nederlandse tak. Greenpeace ontstaat na het succes van een bepaald type actie, namelijk een als succesvol ervaren protest met een oude vissersboot tegen Amerikaanse atoomproeven voor de kust van Alaska (1971).²⁸ Dit werkt kennelijk inspirerend, waarna de organisatie wordt opgericht. Enkele jaren later wordt Greenpeace Nederland opgericht.

Soms bestaat onvrede over de snelheid waarop door anderen gevoerde acties vruchten afwerpen. Sommigen vinden dat hardere actie nodig is om op korte termijn resultaat te boeken; vreedzame actiemethoden sorteren in hun ogen nauwelijks effect. Dat geldt voor de ARMil, een militante afscheidingsgroep van het ALF (Animal Liberation Front). ARM deelt de filosofie en bepaalde strategieën van haar counterpart, maar zo stelt zij: ‘ARM believes that the Animal Liberation Front does not go far enough with regards to direct action. More effective victories can be achieved with poisoning hoaxes, and other such strategies.’

Rebelact is ontstaan uit de beweging van andersglobalisten. Binnen die beweging ontspruiten op een gegeven moment ludieke en soms confronterende initiatieven, zoals de Witte Overals en de Clandestine Insurgent Rebel Clown Army (CIRCA). In Nederland vindt dit navolging in de zogeheten SEALS (Strijdbaar Ecologisch Anarchistisch Levend Schild), het RITA Promotie Team en Clolonel. Het Amsterdamse Rebelact is een nieuwe loot aan de stam.

Met de Dieren Tegen de Beesten (MDTB) constateert enerzijds dat de positie van gelijkgezinde groepen niet krachtig genoeg is, maar anderzijds dat binnen de strijd voor dierenwelzijn bepaalde politieke stromingen (lees: nationalistische en extreemrechtse stromingen) niet welkom zijn, ondanks dat links en rechts eenzelfde ideaal nastreven. Met haar oprichting eist MDTB een eigen plek binnen de, in hun ogen, politiek verzuilde Nederlandse dierenrechtenbeweging.

5.2 Oprichtingsjaar

Vier initiatieven zijn opgericht in de jaren zeventig van de twintigste eeuw. Het gaat om het ALF, het DBF, Greenpeace en Milieudefensie. Slechts één initiatief, de zogeheten ARMil, is opgericht in de jaren tachtig. In de jaren negentig zijn drie initiatieven ontstaan. In het eerste decennium van de 21ste eeuw

²⁸ De actievoerders bereikten uiteindelijk Alaska niet, maar de actie vestigde wereldwijd de aandacht op de atoomproeven. De plek waar de atoomproeven gepland waren, is later tot vogelreservaat verheven.

ontstaat het merendeel van de initiatieven. Van deze initiatieven zijn er vijf actief in de strijd voor dierenwelzijn en dierenrechten: ARM, ADC, MDTB, RvD en de Vegan Streaker. Van vier initiatieven is niet bekend wanneer zij zijn opgericht dan wel ontstaan.

Figuur 5.1 Oprichtingsperiode initiatieven

Oprichtingsperiode	Initiatieven	(n=22)
1971-1980	ALF, DBF, Greenpeace, Milieudefensie	4
1981-1990	ARMil	1
1991-2000	A SEED, EDEV, GroenFront!	3
2001-heden	o.a. Animal Rights Media, ADC, KlimaatActieKamp, MDTB, Rebelact, RvD, Vegan Streaker	9
Niet bekend	Agrofools, Food Not Bombs, Noordelijk Gagelgroen, Hart voor de Biltse Duinen	4

5.3 Subthema

De meeste initiatieven concentreren zich op een specifiek onderwerp, een ‘single issue’. Denk hierbij aan initiatieven zoals de Vegan Streaker, het ALF en EDEV. Zij richten zich op dierenwelzijn en -rechten. Ook initiatieven als Hart voor de Biltse Duinen en Noordelijk Gagelgroen focussen op een bepaald belang. Initiatieven als Greenpeace, Milieudefensie en het KlimaatActieKamp hebben een brede agenda die het gehele spectrum ‘natuur, dier en mens’ bestrijkt.

5.4 Organisatie

5.4.1 Type organisatie

De initiatieven omschrijven zichzelf op meerdere manieren. A SEED en Greenpeace typeren zichzelf als internationaal georiënteerde (campagne)organisaties, waarbij Greenpeace als formele organisatie beschouwd wordt. Greenpeace beschikt over een bestuur, administratie en betaald lidmaatschap. Ditzelfde geldt voor Milieudefensie, een vereniging die beschikt over lokale afdelingen, maar tevens als lid van Friends of the Earth International deel uitmaakt van de mondiale milieubeweging.

Daarin onderscheiden deze organisaties zich van netwerken als Saving Iceland. Dit internationale netwerk heeft geen betaalde medewerkers, administratie of formeel lidmaatschap. Ook Animal Rights Media (ARM) is een vrijwilligerscollectief. De vrijwilligers zijn afkomstig van verschillende groeperingen voor dierenwelzijn en -rechten. Ook Stop Afbraak Sociale Huisvesting (SASH) is een vreemde eend in de bijt. Dit actiecomité kent naar eigen zeggen een horizontale, niet-hiërarchische organisatie waarin bestuursfuncties rouleren.

Intermezzo: SASH

‘De organisatievorm van SASH is horizontaal en niet hiërarchisch, wat betekent dat SASH geen “bazen” kent. Alle functies zoals voorzitter, penningmeester, notulist etc. worden roulerend door alle leden uitgeoefend. De doelstelling en principes van SASH zijn de enige mogelijke baas voor zover we over enige vorm van hiërarchie zouden kunnen spreken.’ (Bron: www.sash.nl)

RvD noemt zichzelf een dierenbevrijdingsorganisatie en ook EDEV gebruikt de term organisatie: ‘organisatie voor de bescherming van het dier’. Initiatieven als RvD, EDEV en MDTB kennen geen lidmaatschap of formeel bestuur, zijn (deels) afhankelijk van donaties en beschikken over een correspondentieadres. Het is uit open bronnen niet altijd duidelijk of deze initiatieven centraal geleid worden. Een uitzondering vormt RvD, waarvan bekend is dat het initiatief lokale afdelingen heeft opgericht (AIVD, 2009a). Rebelact noemt zichzelf een clowngroep.

Intermezzo: MDTB

‘MDTB kent geen bestuur, leden of formele organisatie. Iedereen die de standpunten van MDTB onderschrijft, kan actie voeren onder de naam MDTB. MDTB neemt dus geen verantwoordelijkheid voor illegale acties of akties die niet worden onderschreven door de standpunten zoals die op deze webstek worden vermeld, die door individuen of groepen worden gepleegd onder de naam MDTB.’ (Bron: www.mdtb.nl/index.html)

Ook worden twee initiatieven onderscheiden die vaak enkel als strijdnaam of claimnaam worden gebruikt. In praktijk veel gebruikt zijn de *tags* van het ALF of DBF. De claimnamen kunnen door eenieder worden achtergelaten, bijvoorbeeld door zogeheten *lone-wolves* (COT, 2007; AIVD, 2009a). Dit zijn individuen die zich affichereren met het gedachtegoed van een bepaald initiatief, maar geheel zelfstandig, zonder opdracht of aanwijzing van buitenaf, opereren. In de protestcampagne van de ADC tegen het Venrayse Science Link worden op kerstavond leuzen als 'Stop Dierproeven' in combinatie met de *tag* 'DBF' aangebracht op de woning van twee directieleden. De Belgische woordvoerder van de ADC zegt niets met de bekladdingen van doen te hebben: 'Bekladden is een illegale actie. Wij doen slechts aan legale actie.'²⁹ Het is een voorbeeld van een campagne waarbij zowel vreedzaam, openlijk protest als heimelijke acties door elkaar heen lopen.

Intermezzo: ADC

ADC zegt altijd binnen de grenzen van de wet te opereren. Hierachter zit de idee dat het plegen van strafbare feiten of openbare-orde-incidenten (loslaten nertsen) niet in het belang is van de dieren, omdat de aandacht dan uitgaat naar de strafbare feiten en niet naar het welzijn van de dieren. ADC probeert binnen de grenzen van de democratische rechtsorde haar doelstellingen te verwezenlijken. Er zijn bijvoorbeeld contacten met de PvdD. Ze zijn naar de mening van de respondent ook niet als links of links-radicaal of extreem te typeren. Dat gebeurt uit onkunde. ADC is een pressiegroep. Dat bepaalde acties als intimiderend over kunnen komen bij medewerkers, hoort erbij. 'Intimidatie is een groepswoord.' Het zijn juist de dierenactivisten die psychische klachten hebben van het dierenleed. Dat medewerkers van bijvoorbeeld laboratoria klagen, is niet terecht. Het is inherent aan de functie die ze hebben dat ze dit soort (re)acties over zich afroepen. (Bron: een respondent)

Eenmaal is enkel sprake van een website, eenmaal van een e-mailadres dat gebruikt is voor de oproep tot een demonstratie. De Vegan Streaker presenteert zich als solistische actievoerder. Het is niet uitgesloten dat de Vegan Streaker bij heimelijke acties samenwerkt met andere actievoerders.³⁰

5.4.2 Inkomstenbronnen

Van negen initiatieven is onbekend wat hun inkomstenbronnen zijn. Het is niet onwaarschijnlijk dat dit samenhangt met het type initiatief en/of de wijze van actievoeren. Een lokale belangengroep rust bijvoorbeeld op de inzet van vrijwilligers en is niet meteen afhankelijk van inkomstenstromen. Hetzelfde geldt voor een initiatief als Rebelact. Voor hun ludieke manifestaties zijn zij waarschijnlijk minder afhankelijk van financiële middelen.

De meeste initiatieven (n=13) zijn (deels) afhankelijk van donaties en giften. Op de meeste websites van de geïnventariseerde initiatieven staan rekeningnummers vermeld waarop sympathisanten kunnen doneren. Donateurs ontvangen in ruil vaak een periodieke nieuwsbrief of campagne-informatie. Op donaties aan organisaties met zogeheten ANBI-status (Algemeen Nut Beogende Instelling), zoals Greenpeace en Milieudefensie, geldt een belastingvoordeel. Initiatieven zoals GroenFront! organiseren benefietavonden om in inkomsten te voorzien.

De twee initiatieven die wij eerder typeerden als formele organisatie, namelijk Greenpeace en Milieudefensie, verwerven naast donaties inkomsten door betaald lidmaatschap. De vrijwilligersstichting ADC kent eveneens betaald lidmaatschap. Milieudefensie heeft de Nationale Postcode Loterij als belangrijke inkomstenbron. Ook Greenpeace ontvangt financiële middelen uit deze goededoelenbron. Het KlimaatActieKamp verkrijgt financiële steun van sympathiserende organisaties als A SEED of fondsen als XminY.

Milieudefensie, Vegan Streaker en MDTB verwerven inkomsten via merchandising. MDTB heeft bijvoorbeeld een eigen webwinkel, waar T-shirts (zoals het Halalbert Heijn-shirt) tegen betaling worden aangeboden. Op de website van de ARM wordt het magazine *Change* gepromoot. Dit kwartaalblad voor betaalde abonnees doet verslag van boven- en ondergrondse activiteiten van de Nederlandse en Belgische dierenrechtenbeweging.

²⁹ *De Volkskrant*, 15 april 2008.

³⁰ Twee medewerkers van *Nieuwe Revu* doen verslag van een nertsenbevrijding in Stavenisse (2009). Zij stellen dat naast de Vegan Streaker (die na aanhouding schuld bekent), een tweede, vrouwelijke, actievoerder voor de bevrijding verantwoordelijk is (*Nieuwe Revu*, 2-8 juni 2010).

5.4.3 Publieke vertegenwoordigers

De grotere initiatieven als Greenpeace en Milieudefensie beschikken over meerdere personen die namens de organisatie het woord voeren. Milieudefensie heeft haar woordvoerders thematisch gegroepeerd. Zo zijn er woordvoerders Globalisering, Klimaat en Energie, Verkeer en Landbouw en Voedsel.

De meerderheid van de initiatieven verstrekt op hun website geen informatie over eventuele publieke vertegenwoordigers. Dit kan te maken hebben met een filosofie van gelijkheid, die daarmee eigenlijk al te zichtbare leidersfiguren uitsluit. Een alternatief is de keuze voor meerdere leiders, woordvoerders of ideologen. Dat lijkt de keuze te zijn van het ALF. Op hun website worden meerdere inspiratoren/ideologen, '*founding fathers*' en woordvoerders genoemd. Denk aan Peter Singer, Ingrid Newkirk en Tom Regan.

Van ten minste zeventien initiatieven zijn algemene contactgegevens, zoals e-mail (eventueel gepaard met PGP³¹) en telefoonnummers, vermeld. In de media zijn de, waarschijnlijk fictieve, namen Rutger van den Dool en Peter Polder als woordvoerders van GroenFront! terug te zien. De laatste beschikt over een profiel op sociale netwerksites als Linked-In en Facebook. Hun (telefonische) contactgegevens staan vermeld op internet. Enkele actievoerders schuwen de publiciteit niet. Dat geldt voor Max Boon van RvD, Geoffrey Deckers van EDEV, Robert Molenaar, die het gezicht is van de ADC in Nederland, en zeker voor Peter Janssen, die als alter ego Vegan Streaker actievoert.

5.4.4 Internationale dimensie

Ten minste negen van de geïnventariseerde initiatieven zijn onderdeel van een internationaal netwerk of beweging. Zij onderhouden meer of minder geformaliseerde betrekkingen met vergelijkbare initiatieven in andere landen. Initiatieven als DBF en GroenFront! zijn nationale afgeleiden van oorspronkelijk buitenlandse (Engelse of Amerikaanse) initiatieven, zoals het ALF en EarthFirst!. Of zij nauwe banden onderhouden met hun buitenlandse collega's, is niet bekend. Wel staat vast, zoals Van der Torre (2002) al eerder opmerkte, dat buitenlandse groeperingen zoals het ALF en EarthFirst! een belangrijk referentiekader en inspiratiebron vormen voor Nederlandse actiegroepen.

De nationalistische MDTB bericht op haar website dat haar Belgische tak onlangs met een flyeractie tegen 'het nakende Offerfeest en andere rituele slachtingen' haar oprichting vierde. In hoeverre sprake is van geïnstitutionaliseerde, onderlinge banden is ons op basis van deze openbronnenstudie niet bekend. RvD kan vanaf 2005, zo meldt de AIVD, de facto worden beschouwd als Nederlandse dochter van het Britse Stop Huntingdon Animal Cruelty, ofwel SHAC (AIVD, Jaarverslag 2006: 49). In 2007 coördineert dit initiatief acties die plaatsvinden in heel Europa. Tevens merkt de AIVD op dat de van de RvD afgesplitste ADC op dat moment nauw samenwerkt met SHAC. De zogeheten '*animal rights gathering*', die hetzelfde jaar in Nederland plaatsvindt en waarbij activisten uit meerdere landen betrokken zijn, duidt op het bestaan van grensoverschrijdende relaties tussen activisten(groeperingen) (AIVD, Jaarverslag 2008: 50).

Het KlimaatActieKamp werkt samen met (inter)nationale initiatieven zoals EYFA (European Youth For Action), A SEED Europe, Demotech, Voor Moeder Aarde, Down To Earth en GroenFront!. De ADC is een Belgisch-Nederlands samenwerkingsverband.

Intermezzo: over grensoverschrijdende contacten

De informatiepositie in het Verenigd Koninkrijk op het gebied van dierenrechtenextremisme is sterk. Er zijn aanwijzingen voor het bestaan van Engels-Nederlandse activistencontacten. Ook zijn Engelse activisten in Nederland actief. Zo waren twee Engelsen (samen met een Nederlander) betrokken bij de bevrijding van nertsen in Drenthe. Er is niet alleen sprake van informatie-uitwisseling en onderlinge advisering, maar ook van actieve betrokkenheid bij acties. (Bron: een respondent)

Enkele initiatieven, zoals Noordelijk Gagelgroen, Hart voor de Biltse Duinen en SASH (Stop Afbraak Sociale Huisvesting) zijn juist sterk lokaal georganiseerd. Dit hangt vooral samen met hun ontstaansreden. Het burgercomité Hart voor de Biltse Duinen maakt zich bijvoorbeeld hard voor het behoud van wat het noemt 'ons bos Biltse Duinen'. Het ligt niet voor de hand dat voor de realisering van

³¹ PGP, ofwel Pretty Good Privacy, is een softwareprogramma waarmee e-mailberichten versleuteld kunnen worden. Het is een beveiligingstechniek waardoor het onmogelijk wordt e-mailverkeer te onderscheppen en de inhoud daarvan te controleren.

dit streven (inter)nationale samenwerking gezocht zal worden. Eerder zal de belangenvereniging krachten proberen te mobiliseren voor beïnvloeding van de lokale besluitvorming.

De beweegredenen, actiedoelstellingen en achterliggende filosofie van initiatieven kunnen een indicatie vormen voor de mate van grensoverschrijdende activiteiten en internationale oriëntatie. Zo merkt Saving Iceland bijvoorbeeld op dat haar netwerk bestaat uit mensen van verschillende nationaliteiten en dat 'Icelandic environmentalists desperately need outside help to drive away the corporate threat to their island'. Hieruit leiden wij af dat samenwerking met andere initiatieven wordt gezocht. Op haar website staan in ieder geval meerdere gelijkgezinden, zoals Earth First UK en KlimaatActieKamp, vermeld.

5.5 Samenwerking

Op de websites van initiatieven die streven naar verbetering van dierenwelzijn en -rechten staan bijna per definitie links naar websites van andere initiatieven. Het betreft zowel binnenlandse als buitenlandse initiatieven. Dit roept de vraag op in hoeverre deze partijen onderlinge samenwerking aangaan in de strijd voor een gemeenschappelijk ideaal. In geval van de ADC (de naam coalitie zegt het eigenlijk al) meldt de AIVD dat in 2004 en 2007 sprake is van samenwerking met RvD en SHAC. Het ligt voor de hand dat samenwerking met andere actieclubs eenvoudiger is voor 'single issue'-initiatieven: zolang de ander zich ook opwerpt in de strijd voor het *issue* kan er worden samengewerkt, ongeacht de aangehangen ideologie. Hetzelfde geldt voor linksegeoriënteerde initiatieven. Binnen het linkse spectrum zijn er veel 'like-minded' initiatieven waarvan de primaire focus niet op hetzelfde strijdthema ligt. Niettemin kan onderlinge solidariteit ertoe leiden dat men elkaar weet te vinden in een tijdelijk samenwerkingsverband. Anders wordt het indien de eigen overtuiging, zie bijvoorbeeld RvD, samenwerking met personen die een andere levens- en maatschappijvisie, bijvoorbeeld de nationalistische MDTB, voorstaan in de weg staat (AIVD, 2009a).

Op locaties zoals het Amsterdamse kraakcafé de Molli of het Utrechtse ACU vinden met regelmaat thema- of benefietavonden plaats van initiatieven als GroenFront!

Op websites wordt verslag gedaan of worden berichten achtergelaten van acties die hebben plaatsgevonden, ook indien dit acties van andere initiatieven betreft. Dit geldt sowieso voor verzamelsites. Zo werkt Animal Rights Media naar eigen zeggen met een open *posting*-systeem om de vrijheid van meningsuiting te garanderen: 'de artikelen die geplaatst zijn in de nieuwswire van Animal Rights Media behoren toe aan de betreffende poster. De meningen die naar voren gebracht worden, worden niet zonder meer door ARM gesteund. Helaas kan ARM niet altijd de waarheid van berichten garanderen.'³²

Van meerdere initiatieven is bekend dat zij al dan niet tijdelijke allianties aangaan met burgerinitiatieven en/of ook lokale burgers trachten te mobiliseren. Dat geldt voor onder meer de ADC en GroenFront!. Dit laatste initiatief trekt bijvoorbeeld in de strijd voor ontmanteling van een AWACS-luchtmachtbasis in Geilenkirchen samen met de Vereniging Stop AWACS op. Deze regionale vereniging met maar liefst enkele honderden leden heeft eenzelfde doel als GroenFront!: de sluiting van de AWACS-basis. Ook schaaft GroenFront! zich achter de protesten tegen de luchthaven Twente. Op haar website geeft zij aan dat zij zal deelnemen aan een protestdemonstratie georganiseerd door de Stichting Alternatieven Vliegveld Twente om haar steun uit te spreken 'aan de inwoners van Twente en de eerste contacten [te] leggen voor mogelijke, toekomstige acties'.

5.6 Doelstellingen

De meeste initiatieven bestrijken niet het gehele spectrum 'natuur, dier en mens'. Enkele uitzonderingen zijn A SEED, KlimaatActieKamp, Saving Iceland, Greenpeace en GroenFront!. Zij voeren op een uiteenlopend spectrum campagnes en acties. Greenpeace formuleert dan ook een ruim streefideaal: 'de bescherming van onze aarde'. Dat houdt in dat de organisatie zich beweegt op onderwerpen als klimaat, energie en milieu.

Het merendeel van de initiatieven legt zich toe op een *single issue*, namelijk dierenwelzijn en -rechten. Dit geldt vooral voor initiatieven die zijn opgericht in de 21ste eeuw. Het gaat om negen initiatieven, waaronder ALF, ARM, ARMil, ADC, DBF, EDEV, MDTB, RvD en Vegan Streaker. Ondanks dat deze

³² <http://indymedia.nl/nl/2008/04/51356.shtml>.

initiatieven zich alle inzetten in de strijd tegen dierenleed, doen zij dit niet om dezelfde redenen. MDTB bijvoorbeeld rationaliseert haar inzet vanuit een ogenschijnlijk atypische argumentatie. In haar protest tegen dierenleed wijst zij op islamitische en joodse tradities, zoals ritueel slachten, als veroorzakers van dierenleed. RvD noemt zichzelf een dierenbevrijdingsorganisatie. Haar inzet vormt de afschaffing van de onvrijheid van dieren vanuit een filosofie van gelijkheid en respect voor mens, dier en milieu.

De manier waarop zij hun doelstellingen articuleren, verschilt. Het ALF is stellig, dwingend en fel, blijkend uit termen als 'to save as many animals as possible', 'to end all animal suffering' en 'by forcing animal abuse companies out of business'. Hetzelfde geldt voor de ALMil, wanneer zij spreken over de methoden die zijn toegestaan in het realiseren van hun doelstellingen: 'the use of violence is acceptable in the cause for animal rights, along with other tactics'.

Dit in tegenstelling tot initiatieven als RvD, MDTB, EDEV, maar ook de Vegan Streaker, die hun doelstellingen formuleren in bewoordingen als 'wij promoten', 'wij pleiten voor', 'wij streven naar', 'wij komen op voor' en 'wij willen aandacht vragen voor'. Interessant aspect blijft daarbij de verhouding tussen theorie en praktijk, met andere woorden de mate waarin de vreedzame bewoordingen waarin streefdoelen worden gearticuleerd een vervolg krijgen in de gekozen actiemethoden. GroenFront! bijvoorbeeld, strijdt onder meer tegen natuurvernietiging, maar hanteert tegelijkertijd als uitgangspunt dat compromissen in dat streven niet worden geaccepteerd: 'no compromise in defense of mother Earth!'

De visie van Milieudefensie refereert duidelijk aan ideologisch linkse principes als solidariteit, rechtvaardigheid en gelijkheid. Zij spreekt over 'rechtvaardige verdeling', 'ten behoeve van de gehele wereldbevolking', 'niet ondergeschikt zijn' en 'verantwoorde omgang met milieu, levende natuur en natuurlijke hulpbronnen'.

Rebelact, een Amsterdams initiatief dat voortkomt uit ludieke, directe protestvormen binnen de andersglobaliseringsbeweging, richt haar pijlen op kapitalisme en gezagsdragers. Op haar website staat een oproep tot participatie:

'Are you tired of humdrum protests and bored of capitalism? Do you enjoy working in a team and ridiculing authority? Do you long for extremely silly adventures? Rebelact, the Amsterdam battalion of the Clandestine Insurgent Rebel Clown Army is looking for fools and rebels, radicals and rascals, tricksters and traitors, mutineers and malcontents to join its ranks.'³³

Twee initiatieven, Noordelijk Gagelgroen en Hart voor de Biltse Duinen, leggen zich primair toe op het thema natuur en dan vooral in hun directe woonomgeving. SASH, Agrofools en Food Not Bombs concentreren zich op sociale kwesties.

5.7 Manifestatievormen

5.7.1 Beïnvloeding en informatie

Van de 22 geïnventariseerde initiatieven hebben er 18 een eigen website. 4 initiatieven hebben geen eigen website: ARMil, DBF, Agrofools en Lawaaidemo. Het eerste initiatief is een militante actiegroep; het DBF komt met regelmaat terug als herkenbare naam waarmee heimelijke acties worden geclaimd; Agrofools is een actiegroep. De Lawaaidemo geldt als eenmalige oproep tot een betoging. In tegenstelling tot het DBF, dat evenals het ALF als claimnaam wordt gebruikt, heeft het ALF wel een website met allerhande informatie (zie hierna).

Op de meeste websites is informatie beschikbaar over visie, doelstellingen, uitgangspunten en actiemiddelen van het betreffende initiatief. Sommige initiatieven onderhouden naast een eigen website tevens een Hyves-pagina (EDEV, RvD, ADC) of online-tv-kanaal (GroenFront!). Via de Hyves-pagina's kan een indicatie van het aantal sympathisanten worden verkregen. Zo maakt de Hyves-pagina van de ADC duidelijk dat 726 personen zich bij de pagina hebben aangemeld. Op de MDTB-Hyves-pagina staan 2454 aanmeldingen. Milieudefensie heeft een Twitter-pagina met 793 zogenoemde 'followers'. De aantallen zeggen natuurlijk niets over de actieve betrokkenheid en actiebereidheid van aangemelde personen.

³³ www.rebelact.nl.

Uit het feit dat 18 van de 22 initiatieven over een website beschikken, leiden wij af dat passieve informatieversterking bijna per definitie tot de manifestatievormen van initiatieven behoort. Soms is die informatie summier en bevat zij enkel uitleg over de actiemethode en aankondigingen van bijeenkomsten en acties. Vaker blijft het daar niet bij. Websites van initiatieven als ALF, ARM en GroenFront! bevatten een bulk aan activisteninformatie. Een overzicht van materiaal op deze websites:

Figuur 5.2 Informatieverstrekking op websites

ALF	Animal Rights Media	GroenFront!
<ul style="list-style-type: none"> • Actieagenda en -archief • Missionstatements • Handleidingen (ALF Primer, instructies) • Forum • Literatuur • Organisaties/websites 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieagenda en -archief • Informatie over sectoren • Tips tegen tralies • Demonstratiekaart • Voorbeeldbrieven betoging • Dossier Digitale Veiligheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieagenda en -archief • Actieverslagen • Actiehandleidingen (sabotagetechnieken, voorverkenningen, klimhandleidingen) • Literatuur (waaronder een geschiedenis van GF <i>Down with the Dutch Empire!</i>)

Op enkele websites worden ook zogeheten zwarte lijsten gepubliceerd. Daarop staan bedrijven en personen, soms gepaard met gedetailleerde contactgegevens, die als protestobject ofwel doelwit van het betreffende initiatief gelden. Saving Iceland spreekt in dit kader over 'The Hall of Shame'. Greenpeace publiceert ook een Succes-Jaaroverzicht. Hierop staan in 2009 successen als de toename van verzet tegen kolencentrales, bedrijven die afzien van gebruik van bepaalde productiemiddelen en de beëindiging van uraniumtransporten.

Het informeren van het publiek kan ook op meer neutrale wijze. Enkele initiatieven, zoals Greenpeace en Milieudefensie, verrichten ten behoeve van de informatievoorziening eigen (wetenschappelijk) onderzoek. Deze informatie kan een belangrijk middel zijn in onderhandelingsprocessen met overheden of bedrijven. De kwaliteit van de informatie is een belangrijk wapen, maar ook een risicofactor. De, naar later blijkt, foutieve informatie die Greenpeace in 1995 gebruikt in haar campagne tegen het afzinken van de Brent Spar door Shell heeft zware imagoschade voor Greenpeace zelf tot gevolg.

Intermezzo: over modus operandi

'Actievoerders waren fel gekant tegen een nog uit te voeren project. Niet alleen reeds betrokken organisaties waren onderwerp van actie, ook geïnteresseerde, potentiële deelnemende organisaties werden in een vroeg stadium aangeschreven door activisten. De boodschap aan de potentiële deelnemers aan het project was duidelijk: wanneer zij in het project zouden instappen, zouden ze ervan uit kunnen gaan dat ze doelwit van acties worden. Dit met als doel hen af te schrikken en af te laten zien van deelname.' (Bron: een respondent)

Naast de externe informatievoorziening, oftewel externe beïnvloeding, houden de meeste initiatieven leden of geïnteresseerden op de hoogte via mailings, nieuwsbrieven of magazines. De ARM heeft informatievoorziening als specifiek doel, het is hun bestaansreden. Actievere vormen van informatieverstrekking zijn eveneens veelvuldig terug te zien. Initiatieven als RvD zijn wekelijks actief in het uitdragen van hun boodschap via folderacties en informatiestands. Het KlimaatActieKamp is een voorbeeld van een initiatief dat, althans binnen het eigen circuit, werk maakt van informatievoorziening. De Vegan Streaker probeert met streakacties aandacht op dierenleed te vestigen.

Figuur 5.3 Manifestatievormen initiatieven

Manifestatievorm	Initiatieven	Aantal (n=22) ³⁴
Actiecampagne	A SEED, Greenpeace, ADC, DBF, EDEV, MDTB, Milieudefensie	7
Directe actie	ALF, ARMil, ADC, DBF, RvD, GroenFront!, Greenpeace	7
Symbolische actie	allemaal, uitgezonderd ARM, KlimaatActieKamp, Agrofools, ARMil	18

5.7.2 Actiecampagnes

Ten minste zeven initiatieven hanteren de methode van de actiecampagne. Er zijn abstracte, thematische campagnes (klimaatcampagne, vivisectiecampagne) en campagnes gericht op een specifiek doelwit. Deze laatste actievariant doet denken aan de zogeheten Engelse methode. De tactiek, die uit het Verenigd Koninkrijk is overgenomen, houdt in dat een reeks aan actiemiddelen in een vaak langdurige campagne wordt ingezet op een specifiek doelwit. Niet alleen het bedrijf zelf, maar de hele, aan het primaire doelwit gelieerde, productieketen vormt een potentieel doelwit (KLPD, 2004: 82). Zodoende kunnen er secundaire en zelfs tertiaire doelwitten worden onderscheiden.

De ADC heeft voornoemde tactiek in Nederland voor het eerst gehanteerd in de strijd tegen het Venrayse Science Link-park. Dat project wordt na een campagne van een jaar afgeblazen. De ADC heeft momenteel vergelijkbare campagnes lopen: campagne tegen Phillip Morris, tegen apenhandel ('Gateway to Hell') en tegen het apentestcentrum ('BPRC MOET DICHT!'). Dergelijke campagnes spitsen zich toe op een enkel doel of doelwit, kennen een langere duur en omvatten een scala aan verschillende actiemethoden die worden ingezet.

5.7.3 Directe actie

Ten minste zeven initiatieven proberen onder andere door middel van directe actie hun doelstellingen te bereiken. Directe actie, zoals een blokkade of een bezetting, is of kan onderdeel zijn van langlopende actiecampagnes. Denk bijvoorbeeld aan de recente actie waarbij Greenpeace natuursteen liet afzinken in de Noordzee ter bescherming van bodemvisserij. Deze actie past binnen de campagne voor bescherming van oceanen.

Intermezzo: over acties en bewustzijn

Wetsovertredingen zijn niet altijd meteen te relateren aan bepaalde vormen van activisme. Zo duurde het enige tijd voordat een brandstichting bij een dierproefcentrum op een Franse website werd opgeëist door dierenrechtenactivisten. Dat bericht raakte uiteindelijk via een omweg bij de autoriteiten bekend. In dezelfde periode was in de regio een pyromaan actief. De brandstichting is toen in eerste instantie in dat licht beoordeeld. Dat onderstreept volgens onze respondent ook het belang van goede instructies aan reguliere politieagenten. Zij dienen zich bewust te zijn van het feit dat vernielingen, brandstichtingen of openlijke geweldpleging ook gerelateerd en herkend kunnen worden als een daad van dierenrechtenextremisme. (Bron: een respondent)

Directe actie kan eveneens op zichzelf staan: elk doel is in principe op elk moment geschikt. Het effect van de actie is het enige dat telt. Dit geldt bijvoorbeeld voor GroenFront!, waarvoor directe actie de *raison d'être* is. Het beschrijft treffend het verschil tussen symbolische en directe actie:

Intermezzo: symbolische en directe actie volgens GroenFront!

'Het verschil tussen symbolische actie (protest) en directe actie (verzet) is of er een direct effect is. Bij symbolische acties denk je aan demonstraties, petitieën enzovoort. Bij directe acties denk je aan bezettingen, blokkades en sabotage. Door een aktiekamp in de bomen kunnen er geen bomen gekapt worden. Door een bezetting van een bouwterrein of sabotage van een geventveld ligt het werk stil. Directe actie komt in de praktijk meestal pas ter sprake wanneer andere middelen (bijvoorbeeld juridische) zijn uitgeput.' (Bron: <https://ssl.direkte-aktie.net/cms/groenfront.php?itemid=36>)

Greenpeace, dat naar eigen zeggen eigenlijk maar één doel heeft, namelijk het beschermen van de aarde, merkt op: 'Onze campagnes zijn aansprekend en vaak succesvol. Greenpeace verrast, we hebben humor en we zijn niet bang. We zullen nooit geweld gebruiken, daar worden we op getraind. Maar we maken het milieuvuilers wel enorm lastig.'³⁵

³⁴ Initiatieven kunnen gebruikmaken van meerdere manifestatievormen. Dit is de reden waarom de som van de manifestatievormen groter is dan 22 (het totale aantal initiatieven).

³⁵ www.greenpeace.nl/wie-zijn-we.

5.7.4 Symbolische actie

Symbolische actie, dus actie waar een bepaalde symboliek of betekenis van uitgaat, behoort tot het actierepertoire van achttien initiatieven. Spaarzame uitzonderingen zijn de ARM, het KlimaatActieKamp, Agrofools en de ARMil. Hierbij past de kanttekening dat van alle acties, bedoeld dan wel onbedoeld, een symbolische betekenis uitgaat.

Intermezzo: een verboden demonstratie op Urk

'Vanavond gaan Urk Briest en GroenFront! met elkaar in debat over de klimaatcrisis, windmolens en de geplande demonstratie komende zondag. Ondertussen heeft burgemeester Kroon van Urk de demonstratie komende zondag verboden. Enkele weken geleden maakte GroenFront! bekend dat ze van plan zijn komende zondag op Urk te demonstreren voor meer windenergie en tegen de klimaatcrisis. Deze aankondiging deed veel stof opwaaien en zorgde voor een stroom aan bedreigingen aan het adres van GroenFront! Vanavond om 20:00 gaan Urk Briest, het Nationale Kritisch Platform Windenergie (NKPW) en GroenFront! met elkaar in debat op Urk. Twee weken geleden heeft de Urker gemeenteraad een motie aangenomen waarin ze oproepen om de demonstratie te verbieden. Gisteren heeft burgemeester Kroon besloten de demonstratie van komende zondag ook echt te verbieden. Een gang naar de rechter is nog mogelijk tegen dit besluit. Vanavond tijdens het debat zal GroenFront reageren op het verbod.' (Bron: www.indymedia.nl/nl/2009/11/63247.shtml)

5.7.5 Strafbare feiten en openbare orde

Directe, maar ook symbolische actie kan gepaard gaan met strafbare feiten. Het bevrijden van nertsen, bekladdingen en bommeldingen zijn hiervan voorbeelden. Deze delicten worden toegerekend aan meer heimelijke initiatieven, zoals het ALF, het DBF en de ARMil. De Vegan Streaker wordt in verband gebracht met een nertsenbevrijding in Stavenisse, verdacht van brandstichting, wapenbezit en het beramen van een aanslag op de koningin (*de Volkskrant*, 12 juli 2009). De woordvoerder van ADC, Robert Molenaar, neemt publiekelijk geen blad voor de mond en is open over zijn idealen. In een artikel in *De Pers* met als titel 'Dierenactivist nr. 1' stelt hij: 'We blijven binnen de wet. Maar als iemand een ruit inslaat om dieren in nood te bevrijden, kan ik daar niet tegen zijn. Wat me echt te ver gaat, is fysiek geweld.'³⁶

Intermezzo: over risico's

'Extremisme is zeker geen non-issue. Er zit een potentiële bedreiging voor de staatsveiligheid in, vooral voortkomend uit bepaald anarchistische denkbeelden. Het gedachtegoed bevat zeker anti-kenmerken, waarin de overheid, het staatsbestel en instituties verantwoordelijk worden gehouden voor het leed dat dieren wordt toegebracht. Dierenrechtenextremisten zijn ideologisch gemotiveerde mensen, die op langere termijn, met sterkere organisatiegraad en groeiende aanhang, een bedreiging kunnen vormen voor de staatsveiligheid.' (Bron: een respondent)

Ook tijdens directe acties van GroenFront! worden met enige regelmaat aanhoudingen verricht, zoals tijdens de acties tegen de Betuweroute. Toch wordt dit initiatief zogeheten 'poldermodelactivisme' verweten, sinds zij contactpersonen binnen de politie vragen om hen te attenderen op gevaarlijke situaties. Hierdoor zouden levensbedreigende situaties (activisten hadden zich in ondergrondse tunnels verschanst) kunnen worden voorkomen.³⁷

Om een organisatie of sector onder druk te zetten, kunnen relatief lichte vergrijpen afdoende zijn. Deze vergrijpen maken opsporing en vervolging bovendien erg complex. Hierna een bericht op de website van BiteBack, waarin het ALF de, naar later blijkt, valse bommelding bij de Universiteit Wageningen opeist. Hieruit blijkt duidelijk dat een eenvoudige actie verreikende gevolgen kan hebben. Dit wordt cynisch geïllustreerd door de tekst 'See how annoying a bomb threat is?'

Intermezzo: ALF-statement

'In the morning of June the 15th the ALF went back to the Wageningen university. For more than a year this university has been warned about their meaningless experiments on various animals and especially pigs (obesity research). But the Wageningen university decided to do NOTHING and even sent the police after us! We are trying to help you! So we painted the messages: Danger Bomb, Warning Bomb and Stay Away. We also busted a window through which we supposedly gained entrance to plant a bomb. But we didn't and took off. At 7.00 am this message was discovered and the police was called. They also called the Royal

³⁶ www.depers.nl/binnenland/195756/Dierenactivist-nr1.html.

³⁷ *De Volkskrant*, 10 februari 2000.

Army bomb squad. The building was evacuated and sealed up. Media first reported that a strange package was found but later said nothing was found at all. But before they noticed it was just a hoax it was around three in the afternoon. This was very unfortunate because the university has an international congress on Food coming up tomorrow. See how Annoying a bomb threat is? Now we ask of you: Make some REAL changes for the animals before the end of the month. Real changes not meaningless debates or commissions. Not because we scared you into it, But because it's THE RIGHT THING!. We have better things to do than running around at night. ANIMAL LIBERATION FRONT.' (Bron: www.directaction.info/news_jun15_09.htm)

De initiatieven waarbij directe actie tot het actierepertoire behoort, raken in meer of mindere mate het openbare-ordedomein. De kans is reëel dat zij met hun acties verwickeld raken in openbare-ordeconflicten.

Tweehonderd agenten bij ontruiming Schinveldse bos

'De leden van actiegroep GroenFront! zijn "absoluut niet" van plan het bos te verlaten, zei GroenFront!-woordvoerder Peter Polder vrijdag. Hij verwacht het bos dinsdag nog bezet te houden. "Als ze met tweehonderd agenten komen, slaan we de aanval af." Hij schrikt wel van de aangekondigde inzet van marechaussees. Zij staan volgens Polder bekend als "onervaren rouwdouwers die gevaarlijk te werk gegaan". "Ik hoop dat ze zich inhouden." De actievoerders hebben zich in boomhutten verschanst. De burgemeester heeft de actievoerders vrijdag gesommeerd het bos te verlaten. "Wij hebben geen boodschap aan wat die man wil", zegt Polder. De actievoerders weten zich gesteund door de inwoners van Onderbanken. "Ieder moment van de dag staan hier in het bos zo'n twintig mensen. Elke avond wordt er voor ons gekookt.'" (Bron: <http://binnenland.nieuws.nl/121270>)

6 Gentechnologie

Binnen het thema *Gentechnologie* zijn dertien initiatieven (zie bijlage 4) bestudeerd. Dat is in vergelijking met het aantal initiatieven binnen de andere thema's een klein aantal. Een verklaring hiervoor is niet meteen voorhanden, maar kan gelegen zijn in de abstractheid van dit onderwerp. Gentechnologie is een thema dat (specialistische) voorkennis vereist en daarmee misschien slechts aantrekkelijk voor specifieke initiatieven. De internationale dimensie – lees: grensoverschrijdende samenwerking tussen verschillende initiatieven – is groot.

6.1 Ontstaansredenen

De meerderheid van de onderzochte initiatieven ontstaat uit een groeiend verzet tegen algemene milieuschendingen. Greenpeace ontstaat als de Verenigde Staten in 1971 een nieuwe atoomproef willen uitvoeren op het eiland Amchitka voor de kust van Alaska en hiermee de natuur in gevaar brengen. Na een succesvolle operatie hiertegen richt Greenpeace zich op alle vormen van milieuvuiling.³⁸ Greenpeace Nederland begint als een groep sympathisanten van de internationale organisatie en raakt steeds meer georganiseerd, waarop op 3 januari 1979 Stichting Greenpeace Nederland ontstaat.³⁹ GroenFront! ontstaat als Nederlandse tak van Earth First! tijdens de klimaatconferentietop in Berlijn in 1995.⁴⁰ Milieudefensie wordt opgericht nadat een internationale groep van wetenschappers en grootindustriëlen (de zogenoemde 'Club van Rome') waarschuwt tegen de gevaren van milieuvuiling en verspilling van grondstoffen voor toekomstige generaties.⁴¹ De European Youth For Action (EYFA) wordt opgericht als verzet tegen een specifieke vorm van milieuschending: de in hun ogen almaar toenemende ontbossing van Europa sinds de jaren tachtig.⁴² Earth Liberation Front (ELF) ontstaat uit dezelfde onvrede, maar ziet de eigen oprichting als opvulling van een leemte binnen het milieuactivisme. Volgens ELF zijn er te weinig anonieme en ondergrondse 'directe acties' (c.q. wetovertreedende acties) in de strijd voor milieubehoud.⁴³ Het ALF (Animal Liberation Front) ontstaat wanneer groepen die zich legaal verzetten tegen het jagen op dieren in het Verenigd Koninkrijk van de jaren zeventig hardhandig door de politie worden aangepakt. Zij voelen zich hierdoor (net als ELF) genoodzaakt over te gaan tot illegale verzetsmethoden ('directe actie') in hun strijd voor meer en betere dierenrechten.⁴⁴ De internationale dimensie is binnen dit actiethema sterk aanwezig, blijkend uit het feit dat initiatieven als Greenpeace Nederland, GroenFront! en SHAC-NL (Stop Huntingdon Animal Cruelty-Nederland) afgeleiden zijn van buitenlandse initiatieven en het feit dat de meeste initiatieven een sterk buitenlandse oriëntatie hebben.

⁴⁵ Activisten die op gedreven wijze opkomen voor de dieren in HLS kunnen zich scharen onder de naam SHAC-NL. SHAC is de naam van een campagne welke zijn oorsprong kent in het Verenigd Koninkrijk.⁴⁵

A SEED wordt in 1991 opgericht door jongeren als reactie op de milieutop van de Verenigde Naties in Rio de Janeiro om de samenwerking te bevorderen tussen jongerenorganisaties wereldwijd.⁴⁶ Both Ends ontstaat ter bevordering van samenwerking tussen en de ondersteuning van organisaties die zich inzetten voor het milieu. Volgens Both Ends opereren deze organisaties 'vaak in een context van politieke repressie en ontberen informatie, contacten en financiële, politieke en morele steun'.⁴⁷ Corporate European Observatory (CEO) wordt opgericht vanuit de constatering dat bedrijven de politiek beïnvloeden en misbruiken ten nadele van de machteloze burger.

Agrocrisis ontstaat als reactie op de invoer van genetisch gemanipuleerde soja uit Zuid-Amerika door Cargill, een internationale leverancier van producten en diensten op het gebied van voedsel, landbouw en risicomangement. De ontstaansredenen van Stop GMO is onbekend. Zij geven wel aan dat de EU het

³⁸ www.greenpeace.nl/about/het-begin-van-greenpeace.

³⁹ www.greenpeace.nl/about/greenpeace-nederland.

⁴⁰ <https://ssl.direkte-aktie.net/cms/groenfront.php?itemid=36>.

⁴¹ www.milieudefensie.nl/organisatie/geschiedenis.

⁴² <http://eyfa.org/organization>.

⁴³ <http://earth-liberation-front.org>.

⁴⁴ www.animalliberationfront.com/ALFront/Premise_History/ALF_History.htm.

⁴⁵ <http://shacnederland.blogspot.com/2008/09/wie-zijn-wij.html>.

⁴⁶ www.aseed.net/index.php?optocom_content&task=view&id=19&itemid=38.

⁴⁷ www.bothends.nl/index.php?page=4_1.

gebruik van genetische manipulatie wettelijk heeft toegestaan in 2001⁴⁸ en dat hierdoor de vrijheid van mensen om te kiezen voor 'een bewuste, gewetensvolle en gezonde manier van leven' in het geding is gekomen.⁴⁹ Het Anti-gifsojateam is opgericht als verzet tegen de criteria voor 'verantwoorde' soja die zijn vastgesteld tijdens de Round Table on Responsible Soy Association, een samenwerkingsverband van organisaties als Unilever, World Wildlife Fund (WWF), Solidaridad en ABIOVE (organisatie van sojabedrijven). Hierin wordt genetisch gemanipuleerde soja als verantwoord geduid, wat in de ogen van veel milieuorganisaties onjuist is.

6.2 Oprichtingsjaar

Drie initiatieven zijn opgericht tussen 1971 en 1980. Door hun staat van dienst mogen zij worden beschouwd als het al dan niet erkende 'actie-establishment'. In de periode 1981-1990 zien twee initiatieven het levenslicht, gevolgd door vijf initiatieven in het laatste decennium van de twintigste eeuw. De initiatieven die zich specifiek richten op gentechnologie, zoals Agrocrisis en Anti-gifsojateam, zijn opgericht na 2001. Het oprichtingsjaar van Stop GMO is niet bekend. Over het nog bestaan van Stop GMO bestaat onduidelijkheid. Sinds week 42 (2009) is deze site niet meer online.

Figuur 6.1 Oprichtingsperiode initiatieven

Oprichtingsperiode	Initiatieven	(n=13)
1971-1980	Milieudefensie, ALF, Greenpeace	3
1981-1990	EYFA, Both Ends	2
1991-2000	A SEED, ELF, GroenFront!, CEO, SHAC-NL	5
2001-heden	Anti-gifsojateam, Agrocrisis	2
Niet bekend	Stop GMO	1

6.3 Subthema

Van de dertien initiatieven is gentechnologie voor slechts drie initiatieven, namelijk Agrocrisis, Anti-gifsojateam en Stop GMO, het belangrijkste thema. De overige initiatieven zijn ideaaltypisch onder te verdelen in verschillende thema's die elkaar vanwege de vele raakvlakken niet uitsluiten. Zo richten vijf initiatieven zich op de bescherming van de natuur in algemene zin, drie richten zich specifiek op dierenrechten en drie zetten zich in voor sociale rechtvaardigheid en gelijkheid. Sommige initiatieven zien gentechnologie als schadelijk om andere redenen. A SEED, Both Ends en CEO verzetten zich tegen de grote velden die door bedrijven worden opgekocht voor de gentedgewassen; kleine boeren zouden hiervoor worden uitgekocht of hun land zou worden onteigend. ALF, ELF en SHAC-NL verzetten zich tegen het leed dat dieren zou worden aangedaan door genetische manipulatie, waaronder klonen en het genetisch manipuleren van consumptiedieren en proefdieren.

6.4 Organisatie

6.4.1 Type organisatie

A SEED Europe, EYFA, Both Ends, CEO en Greenpeace Nederland staan bij de Kamer van Koophandel (KvK) ingeschreven als stichtingen en beschikken alle over een bestuur. Milieudefensie staat bij de KvK ingeschreven als vereniging. A SEED en Greenpeace Nederland omschrijven zichzelf als internationaal georiënteerde (campagne)organisaties, waarbij Greenpeace als formele organisatie beschouwd wordt. Ook Milieudefensie wordt beschouwd als een formele organisatie (vereniging), die beschikt over lokale afdelingen, maar tevens als lid van Friends of the Earth International deel uitmaakt van de mondiale milieubeweging. Agrocrisis is een gelegenheidsinitiatief dat is opgericht voor een actie op 17 april 2008 tegen de invoer van soja uit Zuid-Amerika door Cargill. Buiten deze gebeurtenis om wordt Agrocrisis of woordvoerster An Mayens op internet niet genoemd. De organisatiestructuur van het Anti-gifsojateam en Stop GMO is niet bekend.

⁴⁸ http://ec.europa.eu/environment/biotechnology/index_en.htm.

⁴⁹ <http://stopgmo.weebly.com/over-gmo.html>.

ALF, ELF, GroenFront! en SHAC-NL typeren zichzelf als netwerken van individuen en/of groepen. Het ALF en het ELF geven aan te bestaan uit cellen verspreid over de hele wereld die acties uitvoeren onder de naam van de groep. Deze cellen opereren los van elkaar en staan, naar eigen zeggen, bewust niet met elkaar in contact vanwege het heimelijke en criminele karakter van de acties.

Intermezzo: ALF

'The Animal Liberation Front consists of small autonomous groups of people all over the world who carry out direct action according to the ALF guidelines. Any group of people who are vegetarians or vegans and who carry out actions according to ALF guidelines have the right to regard themselves as part of the ALF.' (Bron: www.animalliberationfront.com/ALFront/alf_credito.htm)

GroenFront! en SHAC-NL bieden tevens een naam waaronder iedereen overal ter wereld acties kan uitvoeren:

Intermezzo: 'nom de guerre'

'GF! is geen organisatie. Om te citeren uit het BVD jaarrapport 1998, "GF! is een '*nom de guerre*' [vrij vertaald: strijdkreet] waaronder radicale milieuactivisten van wisselende samenstelling actievoeren."⁵⁰ GroenFront! / EarthFirst! een handige naam om te gebruiken voor jouw geweldloze directe actie. Tegelijkertijd is GF! / EF! een netwerk van radikale natuurliefhebbers en anarchistische ekosaboteurs geworden. (...) Geweld tegen personen wordt niet ondernomen onder de naam GroenFront!.' (Bron: <https://ssl.direkte-actie.net/cms/groenfront.php?itemid=36>)

6.4.2 Inkomstenbronnen

Zes initiatieven zijn (deels) afhankelijk van donaties en subsidies. De EYFA wordt financieel ondersteund door de NCDO (Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling), XminY en het EU Culture Program. Both Ends is afhankelijk van de bijdrage van individuen en bedrijven (in het kader van Maatschappelijke Verantwoord Ondernemen). CEO verzorgt ook betaalde lezingen, waarmee inkomsten worden verworven. Greenpeace en Milieudefensie verwerven onder meer inkomsten door betaald lidmaatschap. Milieudefensie heeft de Nationale Postcode Loterij als inkomstenbron. Ook Greenpeace ontvangt financiële middelen uit deze goededoelenbron. Het is onduidelijk over welke financieringsbronnen ALF, ELF, SHAC-NL, Anti-gifsojateam, Stop GMO en Agrocrisis beschikken. Het Anti-gifsojateam is een protestsite die niet afhankelijk is van steun van derden.

6.4.3 Publieke vertegenwoordigers

Het label frontman is een ietwat onnatuurlijk aandoend begrip binnen dit actiethema. Het actierepertoire van zeven initiatieven kan over de gehele linie worden getypeerd als conventioneel. Men zet in op 'zachte beïnvloeding' van de publieke opinie en beleidsprocessen in plaats van invloeditoefening door middel van '*streetpolitics*'. Leaders en woordvoerders (en hun contactgegevens) worden niet of nauwelijks gepromoot. Er zijn echter uitzonderingen, zoals GroenFront!, maar ook Agrocrisis, ALF en ELF. Het ELF spreekt over activisten binnen zijn initiatief als '*eco-warriors*' en '*ecommandos*'. De *eco-warriors*, in het bijzonder diegenen die weigerden na arrestatie met de autoriteiten samen te werken, worden publiekelijk op het schild gehesen: 'Only convicted ELF activists (...) that have served or are serving their prison sentences honorably (without snitching), can make official comments and speak as a legitimate ELF spokesperson. Prison validates an ELF spokesperson's credentials; they've earned their stripes.'

6.4.4 Internationale dimensie

Binnen dit thema bestaat een sterke internationale oriëntatie. Alle initiatieven onderhouden of verwijzen naar relaties met Europese of mondiale initiatieven. Enkele initiatieven, zoals Greenpeace Nederland, GroenFront! en SHAC-NL, zijn nationale afdelingen van buitenlandse moederorganisaties.

Het internationale kantoor van EYFA is gevestigd in Amsterdam, van waaruit zij haar activiteiten coördineert. Zij steunt en initieert grassroots-initiatieven door middel van onder andere advisering en verspreiding van kennis, maar ook door het organiseren van uitwisselingsprogramma's, seminars en netwerk- en trainingsbijeenkomsten. Op haar website wordt een groot aantal projecten, campagnes,

---

⁵⁰ Hier wordt door GroenFront! dankbaar gebruikgemaakt van het label dat hun door de overheid is gegeven. Het label verleent hun kennelijk een bepaalde status in het actiemilieu.

netwerken, vrijwilligersorganisaties, mediabronnen en partnerorganisaties genoemd. Both Ends werkt eveneens samen met een groot aantal partnerorganisaties, waaronder erkende goededoelenorganisaties als het WWF en Solidaridad.

6.5 Samenwerking

Initiatieven als GroenFront! trekken vaak voor korte of langere periode op met lokale belangengroepen en/of burgerinitiatieven. Men treft elkaar als het ware 'in het protest'. Er is weinig informatie beschikbaar over de mate van onderlinge samenwerking tussen de verschillende initiatieven. Wel zien we op websites en blogs links naar andere initiatieven. Zo verwijst de SHAC-NL-blog naar sites als Indymedia.nl en de Animal Rights Media (ARM) en naar initiatieven als Antifascistische Actie (AFA), Respect voor Dieren (RvD) en Antidierproevencoalitie (ADC). Hieruit kan worden afgeleid dat er in ieder geval een bepaalde mate van onderlinge sympathie voor elkaars streefdoelen bestaat.

Stop GMO fungeert als platform waarbinnen diverse initiatieven worden samengebracht. Zodoende wordt geprobeerd een wettelijk verbod te realiseren op genetische manipulatie van planten, dieren, voeding, medicijnen en vaccinaties, de invoer, productie en het gebruik daarvan.⁵¹ Het platform is een middel om verwante initiatieven met elkaar in contact te brengen. Verschillende initiatieven kunnen vervolgens onderlinge coalities aangaan, om zodoende gezamenlijk pressie uit te oefenen vanuit de gedachte 'samen zijn we sterker dan alleen'.

6.6 Doelstellingen

Een meerderheid van de initiatieven (8) stelt zich ten doel de natuur te beschermen tegen alle schadelijke (onnatuurlijke) invloeden. A SEED, Both Ends, CEO en EYFA voegen hier de bescherming van de sociale rechtvaardigheid aan toe. CEO richt zich naast milieu en sociale rechtvaardigheid als enige ook nog op het beschermen van de democratie tegen de macht en invloed van bedrijven:

'Corporate Europe Observatory (CEO) is a research and campaign group working to expose and challenge the privilege access and influence enjoyed by corporations and their lobby groups in EU policy making. This corporate capture of EU decision-making leads to policies that exacerbate social injustice and accelerate environmental destruction across the world.'⁵²

Het ALF beperkt zich tot de bescherming van dieren(rechten) en SHAC-NL richt zich alleen op proefdieren, in het bijzonder dierproeven uitgevoerd door het Britse Huntingdon Life Sciences. Agrocrisis heeft een specifieke doelstelling, namelijk het stoppen van de invoer van soja door de Nederlandse afdeling van de Amerikaanse multinational Cargill. Het Anti-gifsojateam en Stop GMO stellen zich ten doel het publiek te informeren over de nadelen van gentechnologie.

De website van het ELF is om een speciale reden opgericht, namelijk om als tegenwicht te fungeren voor de uitspraken van zelfverklaarde ELF-woordvoerders. Maar tegelijkertijd ook om een nieuwe ontwikkelrichting voor de beweging te geven:

'Continuing the underground approach will perpetuate past mistakes. The life of an eco-guerrilla isn't heroic, romantic or courageous. It is a lonely and paranoid existence and offers no long-term achievements. It merely feeds the system with new prisoners.'

'Contemplate where violence has led these radical groups and what they ultimately accomplished in the end? (...) To wage a successful campaign, FOCUS on a single issue that means the most to YOU. STUDY the problem and formulate viable alternatives leading to a solution. Then put your plan into action. It does not help to rage against a problem without offering solutions.'⁵³

6.7 Manifestatievormen

6.7.1 Beïnvloeding en informatie

Twaalf initiatieven beschikken over een website. Agrocrisis is het enige initiatief dat geen website heeft. Een mogelijke verklaring hiervoor is het kortstondige karakter van dit gelegenheidsinitiatief. Agrocrisis komt uit de internetscan alleen naar voren in relatie tot de blokkade van de invoer van soja door Cargill in

⁵¹ <http://stopgmo.weebly.com/organisatie.html>.

⁵² www.corporateeurope.org/about-corporate-europe-observatory.

⁵³ <http://earth-liberation-front.org>.

de Gentse haven op 17 april 2008. Verschillende websites berichten over de blokkade en benadrukken dat het om een internationale gelegenheidsgroep gaat:

'Agrocrisis is een gelegenheidsgroep van actievoerders uit België, Nederland, Spanje, Duitsland en Finland die Cargill als een van de grootste spelers op de sojamarct verantwoordelijk stelt voor schendingen van de mensenrechten in het Zuiden. "In landen als Paraguay, Brazilië en Argentinië wordt massaal soja verbouwd vooral voor veevoerders en agrobrandstoffen. Mensen worden door de politie met geweld van hun land verdreven om plaats te maken voor sojaplantages. Soms worden zelfs paramilitairen ingezet tegen de boeren," zegt An Mayens, de woordvoester van Agrocrisis.⁵⁴

Voor het Anti-gifsojateam is internet de arena waar het verzet zich afspeelt. Stop GMO maakt gebruik van dezelfde arena, maar geeft aan hiernaast ook te lobbyen bij de politiek. Op de internetsites probe(e)r(d)en beide initiatieven aanhangers te winnen voor hun strijd tegen gentechnologie door de nadelen van gentechnologie te benadrukken. Op de Anti-gifsojateam-internetsite zijn afbeeldingen te zien van kinderen en dieren die door blootstelling aan deze bestrijdingsmiddelen misvormd zouden zijn geraakt.⁵⁵

De hoeveelheid en de aard van de beschikbare informatie verschillen per website, maar de informatiedichtheid is aanzienlijk. De informatie wordt op meerdere manieren ingezet: om mensen te informeren, te werven en mobiliseren, te instrueren, maar ook als beïnvloedingsfactor binnen het beleidsproces.

Zes initiatieven manifesteren zich voornamelijk door te netwerken. Zij willen zo veel mogelijk gelijkgezinde personen en groepen leren kennen om daarmee de gezamenlijke daadkracht te vergroten. Vijf initiatieven maken gebruik van het lobbyen als instrument om invloedrijke personen (publiek en privaat) achter zich te krijgen. CEO, Greenpeace en Milieudefensie doen hiernaast ook met regelmaat onderzoek naar de gevaren van gentechnologie.

6.7.2 Actiecampagnes

Vijf initiatieven werken met actiecampagnes. Zo heeft A SEED drie campagnes, namelijk de Gentech-, de Soja- en de Wereldbankcampagne, en CEO vijf campagnethema's (Agrofuels, Climate and Energy, Global Europe, Lobbyocracy en Water Justice). Andere initiatieven, we noemen met name SHAC-NL, hebben een op een specifiek bedrijf, namelijk Huntingdon Life Sciences en haar klanten en leveranciers, gerichte campagne. De campagne bevat drie componenten: 'campaigning against customers who provide HLS with an income and profits; suppliers who provide HLS with vital tools to carry out research and financial links such as shareholders, market makers and banking facilities'.⁵⁶ Dit wordt ook wel de Engelse methode genoemd.

6.7.3 Directe actie

Directe actie behoort tot het actierepertoire van ten minste zeven initiatieven. Het gaat daarbij om: Agrocrisis, ALF, ELF, Greenpeace, GroenFront!, Milieudefensie en SHAC-NL. Op de internetsite van GroenFront! wordt melding gemaakt van het succes van het vernielen van gentechvelden in Nederland:

Intermezzo: nachtelijk tuinieren, een beproefd actiemiddel

'Het nachtelijk tuinieren in veldproeven met genetisch gemanipuleerde gewassen is al jaren een beproefd middel tegen een industrie die doof is voor het verzet tegen gerommel met genen. (...) In Nederland wordt al jaren drifdig gewied in genetisch gemanipuleerd onkruid. Meestal onder de naam van groepen als ELF, de Ziedende Bintjes of de Razende Hazen. (...) Een Nederlandse versie van het beruchte handboek voor de nachtelijke tuinier is op deze website te vinden. Pogingen om iets tegen de acties te doen zijn tot nu toe zonder effect gebleven (...)' (Bron: www.groenfront.nl)

Uit dit citaat kan worden afgeleid dat elders toegepaste (en bewezen) tactieken overgenomen worden door initiatieven in Nederland. Er wordt geleerd, zonder dat hiervoor veel (internationale) samenwerking noodzakelijk is. Bovendien worden instructiehandboeken via internet verstrekt, zodat eenieder zelfstandig van deze actiemethoden kennis kan nemen.

⁵⁴ www.indymedia.be/nl/node/27073.

⁵⁵ www.gifsoja.nl/Gifsoja/gevolgen.html.

⁵⁶ www.shac.net/SHAC/shac_intro.html.

6.7.4 Symbolische actie

Symbolische actie behoort tot het actierepertoire van minimaal negen initiatieven. Een voorbeeld is de actie van GroenFront! op 4 mei 2007 tegen de aanleg van een proefveld voor genetisch gemanipuleerde maïs:

Intermezzo: fietskaravaan

'Vijftien deelnemers van de fietskaravaan hielden halt bij een supermarkt in Werkendam en legden met behulp van waarschuwingsborden en afzetlint een symbolisch maïsveld aan. Activisten verkleed als mannen-in-witte-pakken van biotechmultinationals als Monsanto, Pioneer en BASF verbeeldden met zeepbellen de verspreiding van pollen van bloeiende gentedchmaisplanten. Anderen deden samen met omstanders pogingen deze pollen te vangen met visnetjes. Ook werden er flyers uitgedeeld die duidelijk maakten wat er zo problematisch is aan de veldproeven in Werkendam en aan gentedchlandbouw in het algemeen.' (Bron: <https://ssl.direkte-aktie.net/cms/groenfront.php?itemid=654>)

Figuur 6.2 Manifestatievormen initiatieven

Manifestatievorm	Initiatieven	Aantal (n=13) ⁵⁷
Actiecampagne	Greenpeace, Milieudefensie, SHAC-NL, A SEED, CEO	5
Directe actie	Agrocrisis, ALF, ELF, Greenpeace, GroenFront!, Milieudefensie, SHAC-NL	7
Symbolische actie	o.a. A SEED Europe, ELF, EYFA, Greenpeace, GroenFront!, Agrocrisis, SHAC-NL	9
Informatieverspreiding	allemaal, uitgezonderd Agrocrisis	12

6.7.5 Openbare orde en strafbare feiten

De naam of *tag* van vier initiatieven, namelijk SHAC-NL, GroenFront!, ELF en ALF, duikt met regelmaat op zodra er sprake is van heimelijke acties. Deze initiatieven kennen in algemene zin een hoge(re) actiebereidheid en zijn bereid daarbij de grenzen van de wet op te zoeken. Zaakschade is niet ongewoon. De ALF-*tag* is bovendien een veelvuldig gehanteerde claimnaam. Ook Milieudefensie en Greenpeace komen op momenten in aanraking met de autoriteiten. Hun acties zijn normaliter niet gericht op het aanbrengen van materiële schade.

De meerderheid van de initiatieven moet eerder worden beschouwd als lobbygroepen dan als straatactivisten. Deelname aan protesten en betogingen is niet onwaarschijnlijk, maar vormt slechts een tactiek binnen een breder actierepertoire. De verstoring van de openbare orde is niet het beoogde doel.

GroenFront!-protesten tegen de Betuweroute, het Lappersfortbos en rond Schinveld gaan gepaard met bezettingen en blokkades. GroenFront! neemt ook deel aan grootschalige betogingen tegen de VN-klimaattop. Deze betoging is georganiseerd door Climate Justice Action, een wereldwijde coalitie van actiegroepen en bewegingen. Ook op de website van A SEED is een verwijzing naar de site Climate Justice Action opgenomen.

⁵⁷ Initiatieven kunnen gebruikmaken van meerdere manifestatievormen. Dit is de reden waarom de som van de manifestatievormen groter is dan 13 (het totale aantal initiatieven).

7 Antifascisme

Binnen het thema *Antifascisme* zijn maar liefst 68 initiatieven (zie bijlage 4) bestudeerd. Alleen binnen het thema militarisme is een groter aantal initiatieven aangetroffen. Binnen dit thema vinden wij initiatieven terug die stelling nemen tegen uitingen van extreemrechts en de verrechtsing van de Nederlandse samenleving. In het bijzonder zijn, blijkens een recente brief van de AIVD, ook rechtse partijen als de Partij voor de Vrijheid (PVV) mogelijke doelwitten van antifascistische partijen. Antifascistische initiatieven proberen bijeenkomsten van rechtse partijen te voorkomen of te verstoren en organiseren vaak tegendemonstraties wanneer demonstraties en bijeenkomsten van rechtse partijen plaatsvinden. Een aantal personen binnen de antifascistische beweging schuwt geweld niet.⁵⁸ Daarnaast doen sommige antifascistische initiatieven onderzoek naar extreemrechtse organisaties en personen en publiceren zij eigen onderzoek.

7.1 Ontstaansredenen

De meeste initiatieven zijn opgericht in reactie op een gebeurtenis. De Amsterdamse Antifascisten ontstaan bijvoorbeeld wanneer de Nationalistische Volks Beweging (NVB) eind 2007 wil komen demonstreren in Amsterdam. Sindsdien heeft dit initiatief – aanvankelijk een gelegenheidscoalitie van individuen – zich georganiseerd met de intentie fascisme en nationaalsocialisme 'te bestrijden, aan te vallen en te vernietigen'.⁵⁹

Intermezzo: landelijk initiatief, diverse lokale afdelingen

Op internet zijn 68 initiatieven te vinden die vallen in de categorie antifascistisch. Ondanks dit hoge aantal initiatieven bestaat het (radicale) antifascisme volgens een respondent van de AIVD voornamelijk uit de Anti-Fascistische Aktie (AFA) en daarvan afgeleide actiegroepen als Laatzenietlopen en Wilders sluit ook jou uit. De AFA is een landelijk initiatief met verschillende (7) lokale afdelingen. Volgens een respondent van de RID zijn deze lokale afdelingen ondanks onderlinge contacten autonoom; wij hebben de verschillende afdelingen dan ook als aparte initiatieven beschouwd.

Initiatieven die sec zijn opgericht vanuit een ideaal (16%) komen minder voor dan initiatieven die zijn opgericht in reactie op een gebeurtenis (22%) of naar aanleiding van een algemene (internationale) maatschappelijke ontwikkeling (27%). De Anarchistische Groep Amsterdam (AGA) is een voorbeeld van een initiatief dat is opgericht vanuit een ideaal. Dit initiatief bestaat uit een aantal mensen dat samenwerkt bij het creëren van oplossingen en alternatieven voor problemen op het werk, op school of ergens anders in de maatschappij. Als uitgangspunt hanteren zij het anarchisme.⁶⁰ De AFA is in 1992 opgericht in reactie op een algemene maatschappelijke ontwikkeling: de groei van georganiseerd extreemrechts en de verrechtsing van de Nederlandse samenleving in zijn algemeenheid.⁶¹ Dit geldt ook voor de lokale afdelingen van de AFA, die overigens niet gelijktijdig, maar door de jaren heen zijn opgericht. Vijf initiatieven (7%) komen voort uit een doorontwikkeling. Een voorbeeld van het laatste is Doorbraak, dat is voortgekomen uit het platform 'Stop de inburgeringsplicht'. Omdat de invoering van de inburgeringsplicht nauw samenhangt met allerlei andere ontwikkelingen ontstond de behoefte zich breder te oriënteren.⁶² In figuur 7.1 staan de ontstaansredenen van antifascistische initiatieven weergegeven.

Figuur 7.1 Ontstaansredenen van antifascistische initiatieven

Ontstaansreden	Aantal initiatieven
Algemene (internationale) maatschappelijke ontwikkeling	18
Doorontwikkeling	5
Ideaal	11
In reactie op een gebeurtenis	15
Onbekend	19
Totaal	68

⁵⁸ www.nu.nl/binnenland/2179698/aivd-waarschuwt-antifascisten.html.

⁵⁹ <http://antifaamsterdam.wordpress.com/about>.

⁶⁰ <http://squat.net/aga/english2.html>.

⁶¹ www.afanederland.org.

⁶² www.doorbraak.eu/content/view/1/2.

7.2 Oprichtingsjaar

Het oprichtingsjaar van acht initiatieven is onbekend en in één geval is geen sprake van een oprichtingsjaar. Het gaat daarbij om de arrestantengroep.⁶³ Dit initiatief wordt ad hoc opgericht in aanloop naar een actie, verstrekt juridische info en biedt of zorgt voor juridische bijstand wanneer activisten zijn aangehouden. In sommige gevallen lijkt er sprake te zijn van een georganiseerde arrestantengroep. Recentelijk was een dergelijke arrestantengroep actief bij een tegendemonstratie van links-activisten in Arnhem. Deze arrestantengroep heeft ook een eigen website.⁶⁴

Intermezzo: informatieverstrekking arrestantengroep tegendemonstratie Arnhem

'Mocht het onverhoopt toch gebeuren dat je gearresteerd wordt, dan zijn er in ieder geval een aantal advocaten bereid gevonden om weer juridische bijstand te verlenen: (...) en (...) uit Den Haag (070-xxxxxxx). Onthoud deze namen, je kunt ze nodig hebben! Ook staat er een arrestantengroep paraat om mensen te helpen en ondersteunen, bereikbaar onder het nummer 06xxxxxxx. Onthoud ook dit nummer, schrijf het ergens op je arm! Op de zaterdag kun je dit nummer altijd bellen, als je vragen hebt of juridische problemen. Ook als je iemand gearresteerd ziet worden door de politie kun je dit nummer bellen.' (Bron: Indymedia.nl, 29 januari 2010)

Een meerderheid van de antifascistische initiatieven (42) is opgericht in het afgelopen decennium. In de periode 1991-2000 en 1981-1990 zijn zeven respectievelijk vijf initiatieven opgericht; in de periode voor 1980 zijn dit er vijf. Een van de redenen dat in het afgelopen decennium zeer veel initiatieven zijn ontstaan, is vermoedelijk het gegeven dat initiatieven veelal gebruikmaken van gelegenheden tijdens het plegen van een actie. Zo lijken meer initiatieven actief te zijn dan daadwerkelijk het geval is; daarnaast bemoeilijkt dit de opsporing doordat de politie mogelijk op een dwaalspoor gezet wordt. Een overzicht van het oprichtingsjaar van antifascistische initiatieven staat weergegeven in figuur 7.2.

Figuur 7.2 Oprichtingsperiode van antifascistische initiatieven

Oprichtingsperiode	Aantal initiatieven
N.v.t.	1
Onbekend	8
1971-1980	5
1981-1990	5
1991-2000	7
2001-2010	42
Totaal	68

7.3 Subthema

Naast het thema antifascisme kennen antifascistische initiatieven ook een aantal andere actiethema's. Twaalf initiatieven kunnen als sociaalactivistisch worden beschouwd; zij voeren actie op meerdere terreinen en kiezen niet expliciet voor één actiethema. Vier initiatieven hebben de mensenrechten als meest voorname actiethema en twee initiatieven richten zich met name op antiracisme. Negen initiatieven hebben andere actiethema's, zoals antimilitarisme, globalisering of anarchisme. De belangrijkste actiethema's van antifascistische initiatieven staan weergegeven in figuur 7.3.

Intermezzo: de Internationale Socialisten

Een voorbeeld van een sociaalactivistisch initiatief zijn de Internationale Socialisten. Op hun website besteden de Internationale Socialisten onder andere aandacht aan de kredietcrisis, de klimaatverandering, racisme en islamofobie. De IS ondersteunen demonstraties op deze terreinen en leden van de IS zijn aanwezig bij demonstraties die onderwerpen op deze gebieden aan de orde stellen. Daarnaast zijn de IS betrokken bij de organisatie van vervoer richting demonstraties. Rondom Kopenhagen heeft dit initiatief busreizen georganiseerd; door de wijze waarop zij dit kenbaar maakt (internet), heeft een dergelijke busreis een landelijke uitstraling. Men ervaart met de IS geen openbare-ordeproblematiek; acties verlopen door de bank genomen rustig. De IS bestaan uit ideologisch gemotiveerde mensen en het grootste deel van de leden bevindt zich in de studentenleeftijd; dit betekent niet dat elk lid ook daadwerkelijk student is. (Bron: een respondent)

Bij een zesde van de initiatieven is niet duidelijk aan te geven wat het belangrijkste actiethema is. In een aantal gevallen is enkel bekend dat initiatieven aanwezig zijn geweest op een activistisch festival en

⁶³ <http://netherlands.indymedia.org/nl/2008/02/49955.shtml>.

⁶⁴ www.arrestantengroep.org/over-ons.html.

komen deze initiatieven in open bronnen niet verder naar voren, zoals bijvoorbeeld P.C. Beveiliging.⁶⁵ In een aantal andere gevallen is het lastig het meest voorname actiethema van het initiatief in een categorie te plaatsen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de Leo Smit Stichting, die aandacht vraagt voor het werk van in de oorlog vervolgte componisten in het algemeen en het werk van een joodse componist in het bijzonder.⁶⁶

Figuur 7.3 Meest voorname actiethema van antifascistische initiatieven

Actiethema	Aantal initiatieven
Sociaal activisme	12
Antifascisme	31
Antiracisme	2
Mensenrechten	4
Anders	9
Onbekend	10
Totaal	68

7.4 Organisatie

7.4.1 Type organisatie

Bij het typeren van een initiatief hebben we gekeken naar de wijze waarop het betreffende initiatief zichzelf typeert of – indien deze typering afwezig was – initiatieven op basis van informatie uit open bronnen als respectievelijk een organisatie, een netwerk, een individu of een gelegenheidscoalitie gecategoriseerd. Van 21% van de antifascistische initiatieven is het type organisatie niet bekend. De meerderheid van de initiatieven omschrijft zichzelf als een organisatie (50%) en in een aantal gevallen is sprake van een gelegenheidscoalitie (16%). Geen van de initiatieven lijkt te bestaan uit één individu. Negen initiatieven zijn te typeren als een netwerk. In figuur 7.4 staat het organisatietype van antifascistische initiatieven weergegeven.

Volgens een respondent van de AIVD is bij de AFA sprake van leidersfiguren, maar kent dit netwerk geen officiële leider; op de eigen website geeft de AFA aan dat deze als een landelijk netwerk van lokale groepen en contacten moet worden beschouwd.⁶⁷ Hoe de organisatie van de AFA precies in elkaar steekt, wordt verder niet duidelijk. Wel is volgens een respondent van de RID het korte tijdsbestek waarin dit netwerk een groot aantal personen weet te mobiliseren opvallend. Zo slaagde de AFA erin om in zeer korte tijd een groot aantal personen op de been te brengen met als doel een barbecue van een extreemrechtse partij te verstoren. Deze binnengekomen voorinformatie was voor de burgemeester van de gemeente waar de barbecue plaatsvond voldoende om de barbecue te verbieden; de AFA is vervolgens nooit op komen dagen.

Figuur 7.4 Organisatiestructuren van antifascistische initiatieven

Actiethema	Aantal initiatieven
Organisatie	34
Gelegenheidscoalitie	11
Netwerk	9
Onbekend	14
Totaal	68

7.4.2 Inkomstenbron(nen)

De inkomstenbronnen van antifascistische initiatieven zijn in een aanzienlijk aantal gevallen onbekend; van 32 van de 68 initiatieven (47%) is het niet bekend hoe zij aan financiering komen. Een kwart van de door ons gevonden initiatieven waarvan meer bekend is geworden over inkomstenbronnen, vermeldt een rekeningnummer waarop mensen donaties kunnen doen. Deze donaties kunnen zowel van maatschappelijke organisaties als van individuele donateurs komen. Een respondent geeft aan dat een aantal activisten sober leeft – zij wonen goedkoop in kraakpanden en geven ook weinig geld uit aan andere zaken – en dat zij derhalve acties en initiatieven financieel kunnen ondersteunen van een

⁶⁵ <http://netherlands.indymedia.org/nl/2008/02/49955.shtml>.

⁶⁶ www.cultuurnet.nl/nieuws/toon/17858-Amersfoort-Schatten_van_de_zolder.

⁶⁷ www.afan.dds.nl/nederland/watisafa.html.

uitkering of salaris. Tevens ontvangt bijna een vijfde van de antifascistische initiatieven subsidie, voornamelijk van het solidariteitsfonds XminY. Daarnaast beheren meerdere initiatieven een webwinkel of geven zij een magazine uit waarop men een abonnement kan nemen. De oplage van dit magazine is ons niet bekend. In figuur 7.5 wordt een overzicht gegeven van de (mogelijke) inkomstenbronnen van antifascistische initiatieven.⁶⁸

Figuur 7.5 Inkomstenbronnen van antifascistische initiatieven

Inkomstenbron	Aantal initiatieven
Donatie	16
Abonnement	4
Subsidie	11
Webwinkel	6
Contributie	1
Sponsors	1
Anders	2
Onbekend	32

7.4.3 Publieke vertegenwoordigers

Van 21 van de 68 antifascistische initiatieven (31%) is bekend wie er als frontman dan wel frontvrouw beschouwd moet worden; van een meerderheid is dit dus niet bekend. Als publieke vertegenwoordigers vonden wij onder andere woordvoerders, de oprichters van een website en leden van een zogenoemd comité van aanbeveling. In sommige gevallen worden e-mailadressen van personen met wie contact kan worden opgenomen, vermeld, maar ontbreken de (volledige) namen. Het grootste initiatief op basis van het aantal bekende publieke vertegenwoordigers⁶⁹ is XminY. In het jaarverslag van 2008 worden de namen van 64 personen genoemd.

7.4.4 Internationale dimensie

De meerderheid (40) van de initiatieven kent geen internationale dimensie; dat wil zeggen dat deze initiatieven geen activiteiten in het buitenland ontplooiën, noch samenwerkingsverbanden hebben met andere initiatieven in het buitenland. In totaal kent ruim 30% van de antifascistische initiatieven (21) wel een internationale dimensie. Van zes initiatieven is onbekend of zij een internationale dimensie hebben en op één initiatief achten wij dit niet van toepassing. Het betreft hier de arrestantengroep. Zoals eerder aangegeven, is in deze gevallen vaak sprake van een groep die naar aanloop van een actie ad hoc wordt opgezet, en is vaak geen sprake van een vaste groep. Derhalve kan dan ook niet worden gesteld dat deze arrestantengroep in het buitenland actief is.

Intermezzo: militante actievoerders in Duitsland

'Militantheid is in Duitsland ogenschijnlijk groter dan in Nederland. Daar passen linkse actievoerders met enige regelmaat en op grote schaal sabotagetechnieken toe, bijvoorbeeld door het in brand steken van auto's in Berlijnse wijken als Kreuzberg. Op zichzelf relatief onschuldig, want niet op personen gericht. Maar het brengt het risico van het overgaan van de fysieke geweldsdrempel met zich mee. De kans is reëel dat geluiden ontstaan die ervoor pleiten andere geweldsstrategieën te hanteren die niet enkel op goederen zijn gericht.' (Bron: een respondent)

Een aantal van de antifascistische initiatieven met een internationale dimensie zien we ook bij andere thema's, waaronder het andersglobalisme. Het Anarchistisch Black Cross is daar een voorbeeld van. Ook XminY komt terug in de lijst van antifascistische initiatieven; dit initiatief vinden we bij (vrijwel) alle thema's terug. Binnen het antifascisme speelt volgens een respondent voornamelijk de AFA een belangrijke rol. Dit initiatief mobiliseert in Nederland andere partijen als hooligans en andere notoire ordeverstoorers en is internationaal actief:

'AFA organiseert, met name bij manifestaties van de Nederlandse Volks Unie (NVU), een (gewelddadige) tegendemonstratie en laat deze vervolgens uitvoeren door derden zoals lokale

⁶⁸ Omdat een aantal bewegingen meerdere inkomstenbronnen kent, is de som van de percentages hoger dan 100 en de som van het aantal bewegingen hoger dan 68 (het totaal aantal bewegingen).

⁶⁹ Publieke vertegenwoordigers zijn personen die met al dan niet valse naam op een of andere wijze in verband worden gebracht met een beweging.

antifascisten, op rellen beluste jongeren en voetbalhooligans. AFA heeft contacten met buitenlandse geestverwanten, met name uit Duitsland.' (Bron: AIVD, Jaarverslag 2008).

7.5 Samenwerking

Een meerderheid van de initiatieven (68%) is blijkens open bronnen samenwerking met andere initiatieven aangegaan. Het betreft zowel nationale als internationale samenwerkingsverbanden. Zo is AFA Nederland betrokken of aanwezig bij acties van de initiatieven Breek Voorpost, Comité Artikel 1 en Vrienden van Kerwin of ondersteunt zij deze. Daarnaast is tussen de verschillende autonome initiatieven van de AFA volgens een respondent van de RID onderling contact. Dit is onder andere het geval bij grootschalige demonstraties; personen van de verschillende AFA-afdelingen kennen elkaar en sluiten tijdens dergelijke gelegenheden bij elkaar aan. Daarnaast zijn er vanuit de AFA raakvlakken met dierenrechten- en asielactivisme; wanneer aan deze thema's gelieerde demonstraties worden gehouden, zijn enkele personen die actief zijn binnen de AFA ook aanwezig.

Een ander initiatief dat zich tegen het fascisme uitspreekt – de Antifascistische oud-verzetsstrijders Nederland/Bond van Antifascisten (AFVN/BvA) – werkt op nationaal niveau samen met andere initiatieven. Zo werkt dit initiatief samen met onder andere de Nieuwe Communistische Partij Nederland en staat er op de site een link naar een initiatief dat volgens meerdere respondenten aan de AFA gelieerd is, Laatzienietlopen.⁷⁰ Tevens is AFVN/BvA internationaal actief; zo was zij onder andere aanwezig op een congres in Athene.

Intermezzo: bijdrage aan congressen

'De bijdrage namens de AFVN/BvA bevatte voorstellen en verklaring over de vreemdelingenhaat (xenofobie), met name over de stemmingmakerij tegen moslims, de situatie in Nederland en het gevaar van extreemrechtse, populistische partijen zoals van Wilders en Verdonk. Met instemming werd door het Congres een clausule over xenofobie in de FIR-verklaring ingebracht. Wederom werd een appel gedaan aan de jongeren in alle landen om in de nationale verenigingen actief te worden.' (Bron: www.afvn.nl/FIR/fir_nov_07.htm)

Veertien initiatieven werken voor zover bekend niet samen met andere organisaties. Een voorbeeld daarvan is Rebelact. Dit initiatief is aanwezig bij verschillende betogingen, waaronder recentelijk nog een betoging tegen Geert Wilders in Arnhem.⁷¹ Deze keer was Rebelact aanwezig als het National Piggies Front.⁷² Van zeven initiatieven is niet bekend of zij al dan niet samenwerken met andere initiatieven; deze initiatieven worden eenmaal op Indymedia.nl genoemd en komen in andere open bronnen ook niet verder naar voren. In één geval achten we deze categorisering niet van toepassing omdat geen sprake is van een 'vaste' groep, de eerdergenoemde arrestantengroep.

7.6 Doelstellingen

Antifascistische initiatieven hebben in de regel tot doel de verrechtsing van het Nederlandse (politieke) klimaat aan de kaak te stellen. Het ene initiatief noemt zich expliciet antifascistisch, het andere geeft aan te strijden tegen racisme en discriminatie of voert actie vanuit een ander gebied, zoals de mensenrechten of globalisering. Daarbij wordt onder andere aandacht besteed aan de situatie van (illegaal in Nederland verblijvende) immigranten. Door het grote aantal antifascistische initiatieven is het lastig een goede categorisering in de doelstellingen van deze initiatieven aan te brengen. Wel valt het op dat een aantal initiatieven een uitgesproken antifascistische agenda voert. De AFA is daarvan een goed voorbeeld; dit initiatief trekt het antifascisme bovendien breder: ook de PVV en Trots Op Nederland (TON) kunnen rekenen op aandacht van de AFA.

7.7 Manifestatievormen

Wat betreft de wijze waarop initiatieven zich kunnen manifesteren, onderscheiden wij directe actie, symbolische actie en informatieverstrekking. Zoals reeds bleek, heeft de meerderheid van de antifascistische initiatieven een eigen website. Op deze website wordt vaak informatie over het betreffende initiatief en een motivering van zijn standpunten gegeven. In totaal verstrekt een overgrote meerderheid van 59 initiatieven (87%) op één of meerdere manieren informatie. Van zes initiatieven is het ons niet duidelijk of, en zo ja, hoe zij informatie verspreiden. Daaronder lijken zich initiatieven te

⁷⁰ <http://laatzienietlopen.blogspot.com>.

⁷¹ De demonstratie lijkt vanuit de AFA te zijn georganiseerd. Het staat andere bewegingen echter vrij om al dan niet in overleg met AFA ook naar dergelijke betogingen te komen. Van een samenwerking tussen Rebelact en AFA is ons niets gebleken.

⁷² www.indymedia.nl/nl/2010/01/65048.shtml.

bevinden die niet al te serieus genomen hoeven te worden wat betreft actiebereidheid, zoals het Acuse, Confuse, Expose, Divide Front (ACEDF), dat via een kunstproject de aandacht van de Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding (NCTb) en de media kreeg.⁷³ Eén initiatief kent naast een website ook een fysieke locatie in de vorm van een ontmoetingsplek: het Anarchistisch Café Utrecht (ACU). Hier vinden onder andere benefietconcerten en infoavonden plaats.

Uitgaande van 68 initiatieven heeft 71% een eigen website. Er is geen patroon te herkennen tussen de initiatieven die wel en die geen eigen website hebben wat betreft de geïnventariseerde onderwerpen. Van de initiatieven met een eigen website is een groot deel zeer up-to-date: 60% heeft korter dan twee maanden geleden (peildatum december 2009) de site geüpdatet.

Intermezzo: het Anarchistisch Café Utrecht (ACU)

'Het ACU is een politiek cultureel centrum in de binnenstad van Utrecht. Het ACU werkt onafhankelijk van (gemeentelijke) overheden, op niet-commerciële basis en wordt gerund door vrijwilligers. Zo heeft zij haar bestaansrecht in het Utrechtse culturele en politieke leven al meer dan twee decennia bewezen. In het ACU vinden de meest uiteenlopende activiteiten plaats, waaronder café, eetcafé, concerten, disco's, politieke infoavonden, kleinkunst, het kraakspreekuur en zaalverhuur voor ideële en culturele groepen.' (Bron: www.acu.nl)

Waar 87% van de initiatieven op een of andere wijze aan informatieverstrekking doet, blijken minder initiatieven (76%) symbolische actie te ondernemen. Symbolische actie lijkt, afgaande op de door ons verzamelde informatie, per definitie gepaard te gaan met vormen van informatieverstrekking, zoals oproepen, posters, pamfletten en flyers. Dit leidt ertoe dat ook verontruste burgers meelopen in een demonstratie. Het antifascistische initiatief c.q. de AFA is op de achtergrond aanwezig en verzorgt de woordvoering richting de pers. Tevens regelen zij een arrestantengroep en spandoeken.

Een klein aantal initiatieven (22%) maakt ook gebruik van vormen van directe actie, waaronder de Anarchistische Antideportatie Groep Utrecht (AAGU). Dit initiatief wordt in een rapport van de AIVD genoemd met betrekking tot illegale acties (AIVD, 2009b). In figuur 7.6 wordt een overzicht van manifestatievormen van antifascistische initiatieven gegeven.

Figuur 7.6 Manifestatievormen van antifascistische initiatieven

Manifestatievorm	Aantal initiatieven
Informatieverstrekking	59
Symbolische actie	52
Directe actie	15
Onbekend	6

7.7.1 Beïnvloeding

Zoals reeds bleek, doet een overgrote meerderheid van de antifascistische initiatieven in meer of mindere mate aan beïnvloeding door het verstrekken van informatie. Deze informatie kan worden verstrekt via een eigen website, flyers, brochures, workshops, magazines en/of lesmateriaal dat aan scholen wordt aangeboden. Een festival waar veel workshops gegeven worden en veel 'linkse' initiatieven actief zijn, is het Praktisch Activisme Festival (PAF). Dit is een festival dat elk jaar in een andere plaats plaatsvindt. Op het PAF van 2008, dat in Breda plaatsvond, waren onder andere Spekulative Onderzoekskollektief SPOK, Buro Jansen & Janssen, Infinity Group, Arrestantengroep, Juridische Groep en P.C. Beveiliging aanwezig.⁷⁴ Tevens plaatst een aantal initiatieven oproepen op internet om te gaan demonstreren. In totaal hebben we aanwijzingen dat 64 van de 68 initiatieven het publiek proberen te beïnvloeden. De overige initiatieven zijn – buiten berichtgeving op Indymedia.nl – nergens te vinden.

7.7.2 Openbare orde

Van de 68 initiatieven maakt het overgrote deel (48) zich niet schuldig aan verstoringen van de openbare orde of is ingrijpen ter handhaving daarvan (bijvoorbeeld met een noodverordening) niet noodzakelijk. Het aantal initiatieven dat zich wel schuldig maakt aan verstoring van de openbare orde (20) behoeft nuancering. Zo lijken berichten over verstoringen van de openbare orde in een aantal gevallen

⁷³ www.hpdetijd.nl/archive/2009-09-13/aanslagen-in-den-haag.

⁷⁴ http://indymedia.nl/nl/2008/01/49550.shtml.

betrekking te hebben op buitenlandse initiatieven die niet in Nederland actief zijn. Een voorbeeld daarvan is Antifa Düren of Antifa Duitsland. Van verstoring van de openbare orde in Nederland door deze initiatieven is dan ook geen sprake. Verder is niet altijd duidelijk of een initiatief actief betrokken is geweest bij (grootschalige) openbare-ordeverstoringen. Tevens blijkt informatie in open bronnen niet altijd te kloppen. Zo geeft een respondent aan dat de Internationale Socialisten als een 'net' initiatief beschouwd moeten worden; op 'rechtse' websites ontstaat echter een heel ander beeld van dit initiatief.

Intermezzo: de Internationale Socialisten volgens 'rechts'

'Een van de gevaarlijkste extreemlinkse organisaties in Nederlands is de Internationale Socialisten (IS). Deze groep radicalen die voornamelijk actief zijn op universiteiten en veelvuldig onder makkelijk beïnvloedbare studenten rekruteren, staat bekend om zijn gewelddadige karakter. Ook bezit de IS de broodnodige linkse drop-outs voor het vuile werk en de knokploegen. De IS is zeer actief in Nederland. Er gaan maar weinig gewelddadige linkse acties en demonstraties voorbij of de IS heeft niet op de een of andere manier de vinger in de pap. Opmerkelijk is dat de IS bijna nooit onder eigen naam opereert. Dit resulteert in protesten, platforms, acties en demonstraties met relatief onschuldige namen als "Stop de oorlog" of "Stop de bezetting" zonder dat Nederlandse burgers weten wie er nu precies achter de schermen acteert.' (Bron: www.antiantifa.net/index.php?opticom_content&task=view&id=49&Itemid=47&58dbbaa7b9492f3e807814f2b474ec4b=e61f659d8cc3389ec9a390238b7e10ef)

7.7.3 Strafbare feiten

Vijftien initiatieven maken zich blijkens open bronnen mogelijk schuldig aan strafbare feiten. Een van de gevonden initiatieven wordt door de AIVD specifiek genoemd. In het jaarverslag van 2008 stelt de AIVD dat de AFA zich schuldig maakt aan strafbare feiten, waaronder mishandeling en beroving van (vermeende) extreemrechtse personen en intimidatie (AIVD, Jaarverslag 2008). In een recente notitie waarschuwt de AIVD in verband met de op handen zijnde gemeenteraadsverkiezingen nogmaals voor de AFA.

Intermezzo: AIVD waarschuwt voor antifascisten

'Inlichtingendienst AIVD heeft maandag in een brief alle burgemeesters van Nederland gewezen op een omstreden werkwijze van de Anti Fascistische Actie (AFA) om "rechtse" partijbijeenkomsten en demonstraties te voorkomen. Dat doen ze volgens de dienst door het lokale bestuur op oneigenlijke wijze of onder valse voorwendselen te benaderen. Als AFA lucht krijgt van rechtse activiteiten dan worden bijvoorbeeld gemeenten of zaaleigenaren benaderd en gewaarschuwd voor materiële schade waartoe deze bijeenkomsten zouden kunnen leiden. Maar volgens de AIVD wordt de schade juist meestal veroorzaakt door tegendemonstraties van AFA zelf.' (Bron: nu.nl, 8 februari 2010)

Voornoemd initiatief komt in gesprekken met respondenten ook prominent naar voren. Meerdere respondenten geven aan dat een aantal personen binnen het antifascistische initiatief c.q. de AFA geweld als een legitiem actiemiddel beschouwt; dit antifascistische initiatief wordt als de grote aanstichter van veel ellende gezien. Geweld wordt toegepast tegen personen die in de ogen van deze personen 'fout' bezig zijn en tegen de overheid c.q. het gezag wanneer deze ingrijpt. Rechtse initiatieven wordt het democratische recht tot demonstreren ontnomen. In de woorden van een aanhanger van de AFA: 'Ik ben voor de vrijheid van meningsuiting, maar dit zijn fascist.'⁷⁵

Belangrijk om te vermelden is dat mensen die deel uitmaken van de AFA, gewelddadige acties niet (altijd) ondersteunen; aan de andere kant nemen zij onder het motto 'het doel heiligt de middelen' ook geen afstand van dergelijke acties. Zoals eerder aangegeven, kent de AFA meerdere autonome lokale afdelingen. In een gesprek met een medewerker van de RID zijn we nader ingegaan op de kenmerken en achtergronden van dit initiatief.

Intermezzo: AFA Nijmegen

De AFA in Nijmegen heeft een kleine maar stevige kern van circa tien tot vijftien personen, die bij acties tegen de NVU en acties in het kader van het dierenrechten- en asielactivisme in beeld komen. Deze personen hebben een intrinsieke motivatie en zijn oprecht tegen de zaken waartegen zij protesteren. De leeftijd van deze personen varieert van eind tiener tot begin dertig. Er is sprake van een aantal leidersfiguren. Leidersfiguren kennen een bepaald charisma en zijn overtuigd van hun doelstelling; deze personen treden bij tijd en wijle op de voorgrond. Rondom de kern bevinden zich nog eens twintig tot dertig personen. Deze personen hebben een leefstijl in de kraakscene en gelden als jonge personen met een studentenachtergrond. Zij proberen zo lang mogelijk anoniem te blijven; wanneer zij eenmaal uit de

⁷⁵ www.trouw.nl/krantenarchief/2007/09/24/2311985/Betoging_extreem-rechts_afgelast_na_vechtpartij.html.

anonimiteit gehaald zijn, nemen zij vaak andere rollen – zoals bijvoorbeeld woordvoerder – op zich of verleggen ze hun interesse naar een ander actiegebied. (Bron: medewerker RID)

Wat betreft de dreiging in verhouding met rechts is er sinds het ontstaan van de AFA in 1992 weinig veranderd. De AFA infiltreert en heeft zicht op personen, hoewel de informatie die zij vergaart niet altijd correct is. In sommige steden gaat men 'kaalkopjes jagen'. Het is een opgezet doel om deze rechtse personen fysiek aan te vallen en vanuit links wordt in die zin meer dan vanuit rechts het geweld actief opgezocht. Andere initiatieven die mogelijk een strafbaar feit dan wel strafbare feiten hebben gepleegd, zijn de AAGU (bezetting⁷⁶), de Autonome Feministische Aktie (bekladdingen⁷⁷), het comité NVB-Nee,⁷⁸ Eurodusnie,⁷⁹ de Osse Antifascisten,⁸⁰ Rebelact⁸¹ en Stop Voorpost.⁸² Opvallend is dat de AFA ook betrokken is bij acties van de Osse Antifascisten en Stop Voorpost.

Samenvattend kunnen we stellen dat het merendeel van de antifascistische initiatieven geen strafbare feiten pleegt. Een aantal initiatieven pleegt echter wel strafbare feiten; deze variëren van een bekladding en een verstoring van een raadsvergadering tot ernstiger vormen van geweld. Daarnaast worden leden van initiatieven vaak aangehouden voor het niet voldoen aan een ambtelijk bevel of het niet kunnen tonen van een identificatie. Vooral de AFA komt in gesprekken met respondenten, in open bronnen en onderzoek van de AIVD in relatie tot de ernstiger strafbare feiten naar voren.

---

⁷⁶ <http://mobiel.nu.nl/pda/algemeen/134152-Activisten-bezetten-gebouw-IND.html>.

⁷⁷ www.refdag.nl/artikel/1424771/Vernielingen+bij+organisatie+gezinscongres.html.

⁷⁸ www.trouw.nl/krantenarchief/2007/09/24/2311985/Betoging_extreem-rechts_afgelast_na_vechtpartij.html.

⁷⁹ www.volkskrant.nl/binnenland/article351782.ece/Arrestaties_bij_ontruiming_kraakpand_Leiden.

⁸⁰ www.afan.dds.nl/nederland/2008mei28.html.

⁸¹ www.nvu.info/media/78.html.

⁸² www.trouw.nl/krantenarchief/1999/05/25/2397187/Neonazi_s_ontvluchten_kampeerberij.html.

8 Antiglobalisme

Binnen het thema *Antiglobalisme* zijn vijftien initiatieven (zie bijlage 4) bestudeerd. Binnen het thema valt zowel het *antiglobalisme* als het *andersglobalisme*. Antiglobalisme wordt gebruikt om de politieke gedachtegang van een groep mensen die verzet biedt tegen de huidige handelreglementering weer te geven. De beweging kent verschillende meningen met betrekking tot het globalisatieproces. Sommigen zien in de vrije handel een bedreiging voor de welvaart en het welzijn en zijn ervan overtuigd dat de vrije handel voor een grotere ongelijkheid in de wereld zorgt. Anderen – die vanuit milieuperspectief naar globalisering kijken – benadrukken vooral dat de globalisering het milieu schaadt. Niet-gouvernementele organisaties (NGO's) geven vervolgens aan dat de regelgeving van de World Trade Organization (WTO) alleen de bedrijven in de rijke landen bevoordeelt (Moniquet, 2006). De andersglobalistische beweging verzet zich voornamelijk tegen het economisch globalisme c.q. een ongereguleerde dan wel een ondemocratisch gereguleerde wereldmarkt. Het verzet is niet tegen de globalisering als zodanig gericht, maar wel op de invulling die aan dit begrip gegeven wordt (Milani en Keraghel, 2005).

8.1 Ontstaansredenen

Initiatieven binnen de globaliseringsbeweging kennen diverse ontstaansredenen en lijken soms in reactie op elkaar te worden opgericht. Een mooi voorbeeld daarvan is Global Info, dat in 2002 wordt opgezet om mensen te informeren over zaken die te maken hebben met de neoliberale globalisering. Vervolgens ontstaat in 2004 het Nederlands Sociaal Forum, dat zich juist verzet tegen deze neoliberale globalisering.⁸³

Andere thema's die als ontstaansredenen van initiatieven binnen de globaliseringsbeweging naar voren komen, zijn het milieu c.q. milieuschendingen, een Eurotop, de stand van de economie c.q. de economische crisis van 2009 en meer algemene zaken zoals het willen bevorderen van het bewustzijn over de ongelijkheid in de wereld. Een bijzondere overweging heeft bijgedragen aan het ontstaan van de Universitaire Activisten: studenten vonden het van belang dat vanuit de universiteit een bijdrage geleverd werd aan wereldwijde protestbewegingen. Zij werken zonder moederorganisatie en werken samen met verschillende andere initiatieven.⁸⁴

Intermezzo: Demonstratie tegen bonuscultuur bij banken

'AMSTERDAM – Enkele honderden demonstranten, onder wie leden van de Internationale Socialisten, hebben zaterdagmiddag in Amsterdam de Nederlandsche Bank omsingeld. Onder het motto "Laat de rijken de crisis betalen" liepen de demonstranten vanaf het Beursplein naar het bankgebouw aan het Frederiksplein. Met sirenes, toeters en megafoons riepen ze op een eind te maken aan de bonuscultuur. Volgens de actievoerders strijken mensen uit de financiële wereld nog steeds grote bonussen op, ondanks de crisis. Diverse sprekers zeiden dat het kabinet meer moet doen om de "gewone" burgers te steunen, in plaats van te bezuinigen op zorg, koopkracht en pensioen.' (Bron: nu.nl, 26 september 2009)

Het geheel overziend, ontstaan de meeste initiatieven naar aanleiding van een algemene (internationale) maatschappelijke ontwikkeling (6), op de voet gevolgd door initiatieven die in reactie op een gebeurtenis zijn opgericht (4). Twee initiatieven zijn vanuit idealen opgericht en van twee initiatieven is de ontstaansreden niet bekend. Eén initiatief is voortgekomen uit de kraakscene, maar lijkt geen specifieke ontstaansredenen te kennen.

8.2 Oprichtingsjaar

In de periode van 1960 tot 1990 ontstaan vier initiatieven. Dit aantal verdubbelt tussen 1990 en 2000. De initiatieven die in de jaren negentig zijn opgericht, richten zich op verschillende thema's. GroenFront! houdt zich voornamelijk bezig met het milieu,⁸⁵ terwijl Eurodusnie en de Association for the Taxation of Financial Transactions for the Aid of Citizens (ATTAC) kiezen voor een breder perspectief.⁸⁶ In het afgelopen decennium (2000-2010) komen er nog eens zeven initiatieven bij. Het initiatief Laatderijkendecrisisbetalen is het laatst opgericht, in 2009.⁸⁷ Wij vermoeden dat in dit laatste geval

⁸³ <http://sociaalforum.nl>; niet langer online. Zie ook: http://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlands_Sociaal_Forum.

⁸⁴ www.universitaireactivisten.nl/index.php?pag=wie.

⁸⁵ www.groenfront.nl.

⁸⁶ www.eurodusnie.nl; www.attac.nl/index.php?topic=Vereniging&style_id=0.

⁸⁷ www.laatderijkendecrisisbetalen.nl.

sprake is van een gelegenheidscoalitie; dit initiatief heeft namelijk slechts één actie ondernomen. Omdat geen van de in eerdere decennia opgerichte initiatieven ophoudt te bestaan, neemt de omvang van de globaliseringsbeweging in zijn geheel toe. Vergeleken met het aantal initiatieven dat blijktens de *internet search* in de jaren zestig, zeventig en tachtig is opgericht, zijn er in het afgelopen decennium veel initiatieven bij gekomen.

8.3 Subthema

De meeste initiatieven (13) hebben meerdere actiethema's. In deze gevallen spreken we van sociaal activisme. Onder de actiethema's van deze sociaalactivistische initiatieven bevindt zich vaak een thema dat milieugerelateerd is. Tevens zien we dat één initiatief zich exclusief op het milieu richt.

Intermezzo: GroenFront! dreigt met afdwingen invliegverbod Awacs

'SCHINVELD – De milieugroep GroenFront! dreigt met het afdwingen van een invliegverbod van Awacs-vliegtuigen van de NAVO-basis Geilenkirchen, als de Tweede Kamer dat niet doet. Op welke manier GroenFront! het invliegen van de radarvliegtuigen boven Nederlands grondgebied wil verhinderen, wilde woordvoerder Peter Polder van GroenFront! zaterdag niet zeggen. De milieugroep maakte de actie tegen de Awacs-toestellen zaterdag bekend tijdens bezetting van de Schinveldse bossen, pal aan de startbaan van de Awacs-basis. De bezetting is vrijdag begonnen. Polder verwees naar een motie die door de Tweede Kamer is aangenomen, waarin een invliegverbod gevraagd wordt als de NAVO niet zorgt voor stillere motoren. "Als daar in november nog steeds niets van gekomen is, zorgen wij ervoor", aldus Polder.' (Bron: *De Telegraaf*, 30 augustus 2008)

Een ander, terugkerend actiethema kent een economisch aspect. Dit zien we vooral terug bij Laatderijkendecrisisbetalen en European Youth For Action (EYFA). De economische crisis die zich in 2009 ontwikkelde, lijkt bij het kiezen van deze actiethema's een aanleiding te zijn:

'As the financial crisis continues, more and more big businesses have an "excuse" to cut corners by hiring underpaid labour, or laying off workers without honouring their basic rights. In reality, rather than being a setback for the big companies, the crisis seems to be speeding up the wheels of corporate capitalism by offering an increasingly consumerist society cheaper goods in exchange for consumers turning a blind eye to ethical Standards.'⁸⁸

8.4 Organisatie

Initiatieven kenmerken zich door een organisatiestructuur (7) en een netwerkstructuur (6). Eén initiatief is te typeren als een gelegenheidscoalitie en een ander initiatief lijkt alleen op internet actief te zijn en heeft vanuit deze positie voornamelijk een informatiefunctie.

8.4.1 Inkomstenbron(nen)

Van zeven initiatieven is het op basis van open bronnen niet duidelijk hoe zij aan financiële middelen komen. Van de acht initiatieven waarvan we wel inkomstenbronnen hebben kunnen achterhalen, blijken vijf op hun website een rekeningnummer te vermelden waarop particulieren bedragen over kunnen maken. Onder andere XminY, een organisatie die zelf subsidies verleent aan andere activistische initiatieven, ontvangt donaties. ATTAC ontvangt subsidie van XminY, en is daarmee dus indirect afhankelijk van de donaties die aan XminY gedaan worden. De initiatieven A SEED en EYFA ontvangen eveneens subsidies. In het geval van A SEED is niet duidelijk wie deze subsidies verstrekt; de EYFA biedt hierover op haar site meer duidelijkheid. Subsidies worden door organen van de Europese overheid verstrekt.⁸⁹ Daarnaast verkopen sommige initiatieven artikelen via een webwinkel of verkopen zij een aan dit initiatief gelieerd magazine. De Socialistische Alternatieve Politiek (SAP) biedt abonnementen van haar blad *Grenzeloos* aan en heeft tevens een webwinkel waarop zij boeken verkoopt.⁹⁰ De Internationale Socialisten heffen contributie – deze contributie wordt berekend op basis van het inkomen – en leden zijn verplicht bij te dragen aan het verkopen van *De Socialist*, het blad van dit initiatief.⁹¹

⁸⁸ <http://eyfa.org>.

⁸⁹ <http://eyfa.org/support>.

⁹⁰ www.grenzeloos.org/index.php.

⁹¹ http://socialisme.nu/blog/over_de_is/word-lid-van-de-internationale-socialisten.

8.4.2 Publieke vertegenwoordigers

Van zeven initiatieven zijn de namen van publieke vertegenwoordigers bekend geworden. Daarbij gaat het om een contactpersoon dan wel contactpersonen, woordvoerders, een comité van aanbeveling of een persoon die al veel langer actief is binnen het antiglobaliseringsinitiatief. De Internationale Socialisten geven op hun website van dertien personen naam en mobiel telefoonnummer. Tevens wordt aangegeven dat er contactpersonen zijn in elf andere gemeenten, maar ontbreken naam en telefoonnummer.⁹²

Op de website van Laatderijkendecrisisbetalen worden naam en telefoonnummer van zeven personen (vier mannen en drie vrouwen) vermeld.⁹³ Het Nederlands Sociaal Forum (NSF) kent een zogenoemd comité van aanbeveling. Dit comité, dat uit 25 personen bestaat, roept op om aan te sluiten bij het NSF.⁹⁴ Het initiatief Eurodusnie heeft 25 mensen in vaste dienst (gehad) en kent tientallen vrijwilligers.⁹⁵

8.4.3 Internationale dimensie

Het type activisme dat in dit hoofdstuk besproken wordt, is veelal sociaalactivistisch van aard en beslaat derhalve diverse maatschappelijke actiethema's. Binnen deze maatschappelijke actiethema's speelt de globalisering een belangrijke rol: in die zin is er snel sprake van een internationale oriëntatie, bijvoorbeeld wanneer er aandacht wordt besteed aan de militaire coup in Honduras, zoals Basta Debat op donderdag 6 november 2009 deed.⁹⁶ Van een internationale dimensie is dan echter geen sprake, aangezien uit deze activiteit geen samenwerking met buitenlandse initiatieven spreekt en geen acties in het buitenland zijn uitgevoerd.

Intermezzo: Debat: Coup in Honduras en de gevolgen voor Latijns-Amerika

'De militaire coup in Honduras waarmee president Manuel Zelaya door het leger werd afgezet, heeft het land in crisis gestort. Het militaire regime onder leiding van Michelleti heeft burgerrechten en de democratie opgeschort en tegen pro-Zelaya betogers wordt keihard opgetreden. De Verenigde Naties, de Organisatie van Amerikaanse Staten en de regering van de VS hebben de coup allemaal veroordeeld. Inmiddels zijn we 4 maanden verder en is er ondanks de morele verontwaardiging over de gang van zaken weinig concrete vooruitgang geboekt in het herstellen van de Hondurese democratie. Tijdens dit debat gaan we in op de militaire coup in Honduras en kijken we naar de reactie van de internationale gemeenschap en het populaire verzet dat tegen de coupgelegers is ontstaan. Is de afkeuring van de internationale gemeenschap voldoende of mist deze daadkracht? Kan de coup in Honduras leiden tot soortgelijke machtsovernames in andere Latijns-Amerikaanse landen? Is het verzet tegen de bevolking enkel gericht tegen de coup of gaan hun eisen verder dan dat? Kom langs en geef je mening!' (Bron: www.bastadebat.nl)

In totaal kennen acht initiatieven – en daarmee dus de meerderheid van de door ons gevonden initiatieven – een internationale dimensie. Zo dragen de Universitaire Activisten zorg voor Nederlandse mobilisatie voor acties in het buitenland en ondersteunt XminY initiatieven in binnen- en buitenland met financiële middelen in de vorm van subsidies. Clolonel en GroenFront! organiseren workshops in het buitenland of in samenwerking met buitenlandse activisten. Een voorbeeld daarvan is de Groenfront Gathering.⁹⁷

Intermezzo: de Groenfront Gathering

'Deze Gathering is het jaarlijks trefpunt van radicale eco-activisten uit België en Nederland. Dit jaar zal het GroenFront!-circus neerstrijken in Herent, nabij Leuven (België). Tijdens de Gathering zullen de klimaatcrisis en acties hiertegen centraal staan. Maar daarnaast is er uiteraard ook veel aandacht voor andere lopende campagnes zoals Schinveld, Lappersfort, de Rustenburgstraat in Amsterdam en Saving Iceland. De Gathering is interessant voor ervaren eco-activisten, nieuwe activisten, mensen die met alternatieven bezig zijn en voor iedereen die graag zijn of haar steentje wil bijdragen aan het behoud van natuur en eco-systemen.' (Bron: <https://ssl.direkte-aktie.net/cms/groenfront.php?itemid=880>)

8.5 Samenwerking

Tien van de vijftien initiatieven werken blijkens open bronnen samen met andere (linkse) initiatieven. Vijf initiatieven opereren alleen en kennen geen samenwerking met andere initiatieven. Een

⁹² <http://socialisme.nu/blog/contact>.

⁹³ www.laatderijkendecrisisbetalen.nl/mobilisatie.html.

⁹⁴ www.sociaalforum.nl/spz/pub/website/main.php?obj_id=478267230.

⁹⁵ <http://nl.wikipedia.org/wiki/Eurodusnie>.

⁹⁶ www.bastadebat.nl/Debat.aspx.

⁹⁷ <https://ssl.direkte-aktie.net/cms/groenfront.php?itemid=880>.

veelvoorkomende samenwerking is die met XminY. Dit fonds verstrekt – indien een actie aan de door het fonds gestelde voorwaarden voldoet – financiële middelen om acties te realiseren. Onder andere ATTAC en het NSF ontvangen geld van dit fonds.⁹⁸ Het NSF wordt blijkens de eigen website door 264 organisaties ondersteund. Vijf initiatieven binnen het andersglobaliseringsinitiatief komen in deze lijst voor.

Intermezzo: activiteiten van de Universitaire Activisten

De Universitaire Activisten zijn betrokken geweest bij de organisatie van het Nederlands Sociaal Forum, antiracismedemonstraties van Nederland Bekent Kleur en acties rond de Nederlandse mobilisatie voor de G8-protesten in Duitsland en de NAVO-top in Straatsburg. Op meer lokaal niveau is dit initiatief verbonden met de kraakbeweging en het studentenkraakspreekuur. (Bron: www.universitaireactivisten.nl/index.php?pag=wie)

8.6 Doelstellingen

De doelstellingen van de verschillende initiatieven zijn bijzonder gevarieerd en in overeenstemming met het sociaalactivistische karakter dat de meeste initiatieven kenmerkt. Het categoriseren van doelstellingen van de initiatieven is door de variëteit van de actiethema's moeilijk. Meerdere respondenten geven aan dat acties voortkomen uit solidariteit en het opkomen voor (minderheids)groepen. De doelstellingen van de linkse initiatieven in de globaliseringsbeweging moeten ook vooral vanuit dit oogpunt worden bekeken.

8.7 Manifestatievormen

Alle vijftien door ons gevonden initiatieven profileren zich op internet. Alle initiatieven hebben een eigen website. Sommige sites bieden de mogelijkheid contact te zoeken met de leiding van het betreffende initiatief. Zo kan men in overleg zelf een (politieke) avond organiseren of kunnen mensen aangeven dat zij een bepaald thema in te beperkte mate aan bod vinden komen. Actuele thema's bij een van de initiatieven die debatten en infoavonden organiseert, zijn oorlog, racisme, migratieproblematiek en politiek. Twee initiatieven kennen een vaste fysieke locatie, waar onder andere debatten, infoavonden en benefietconcerten plaatsvinden.

Websites bieden te downloaden magazines en een webwinkel. In de webwinkel worden boeken, posters en folders verkocht; zoals eerder aangegeven, kan een webwinkel worden gebruikt om inkomsten te genereren. Op de websites wordt vaak informatie gegeven over de zaken waarvoor de verschillende initiatieven zich inspinnen.

Vijf van alle vijftien websites lijken niet op periodieke basis te worden bijgehouden. Slechts vier initiatieven hebben hun website de afgelopen twee maanden (peildatum december 2009) van nieuwe informatie voorzien, onder meer in relatie tot de klimaattop van 2009 in Kopenhagen. De website van één initiatief lijkt vooral te zijn opgezet ten behoeve van een eenmalige actie c.q. demonstratie die op 26 september 2009 werd gehouden bij De Nederlandsche Bank (DNB).

Drie van de vijftien initiatieven (Anarchistisch Café Utrecht (ACU), Basta Debat en Eurodusnie) kennen blijkens informatie op de website van deze initiatieven een fysieke locatie. Op deze fysieke locatie worden feesten, benefietconcerten, eetavonden, kraakspreekuren, debatten en filmavonden georganiseerd. Deze fysieke locaties draaien veelal op vrijwilligers.⁹⁹ Een voorbeeld van een feest is de Vitamine ACU: al jaren wordt deze 'gezondste en alternatiefste disco' wekelijks georganiseerd bij het ACU.¹⁰⁰ Debatten en filmavonden hebben betrekking op maatschappelijke thema's, zoals oorlog, racisme en de (Nederlandse) migratiepolitiek. In sommige gevallen worden deze filmavonden ook wel als videoactivisme betiteld. Het filmhuis Pasthei, dat filmavonden organiseert bij het ACU, werkt hier soms aan mee. Videoactivisme kent meerdere facetten: naast vertoningen van de producties van lokaal en mondiaal opererende videoactivisten (die filmhuis Pasthei tijdens een reguliere documentaireavond laat zien), ondersteunt dit filmhuis ook infoavonden binnen en buiten het ACU door films en documentaires te vertonen. Soms is er sprake van zogenoemde guerrillavertoningen. In dat geval wordt de vertoning een

⁹⁸ www.xminy.nl/files/XMINY%20jv%202008.pdf.

⁹⁹ www.acu.nl; www.bastadebat.nl.

¹⁰⁰ www.myspace.com/vitamineacu.

actiemiddel op zichzelf.¹⁰¹ Negen initiatieven (60%) zijn betrokken bij symbolische acties, zoals demonstraties en het opstellen van petities. De Universitaire Activisten zijn daar een voorbeeld van.

Intermezzo: een symbolische actie

Begin 2008 hebben de Universitaire Activisten een klein restaurant gekraakt, tegenover het Roeterseilandcomplex van de UvA. Een dag na de kraak werd hier een studentencafé annex studentenkraakspreekuur geopend. Tegen donatie werd dagelijks een eerlijke en heerlijke lunch geserveerd, als statement tegen het dure en onsmakelijke eten aan de overkant. In het korte bestaan fungeerde de Vrije Roeter tevens als studieruimte, actiecentrum en feestlocatie. Het pand is inmiddels vrijwillig verlaten vanwege een huurcontract met een nieuwe gebruiker van de ruimte. (Bron: www.universitaireactivisten.nl/index.php?pag=archief4)

Eén initiatief is betrokken bij (geweldloze) directe acties, zoals bezettingen, blokkades en sabotages.

Intermezzo: GroenFront! en directe acties

'GroenFront! wil door geweldloze, directe actie de natuur beschermen. De meest gebruikte actiemiddelen zijn blokkades, bezettingen en het bouwen van boomhutten. GroenFront! heeft in Nederland de meeste bekendheid gekregen rond de bezetting van een bos in het Limburgse Schinveld. Voor de nabijgelegen NAVO-basis moesten bomen worden gekapt. Na jaren van juridische strijd van de bewoners en Vereniging STOP AWACS bereikte het conflict met de bezetting van het bos door GroenFront! een hoogtepunt. De dagenlange ontruiming van het actiekamp, waar enkele tientallen actievoerders in boomhutten en tunnels zaten, was door massale persaandacht in die dagen voorpaginanieuws. Hoewel het bos ten dele gekapt is, werden de actievoerders door delen van de lokale bevolking als helden gezien.' (Bron: www.wikipedia.nl, 2009)

8.7.1 Beïnvloeding

Alle initiatieven lijken direct of indirect – bijvoorbeeld door invloed uit te oefenen op het onderwerp dat besproken gaat worden of op het type persoon dat mag komen spreken – het publiek te beïnvloeden. Vormen van beïnvloeding die wij zijn tegengekomen, zijn publicaties, brochures, pamfletten, magazines, (informatie)bijeenkomsten, debatten, politieke infoavonden, workshops, webwinkels (indirect in de zin van aangeboden content) en een documentaire.

8.7.2 Openbare orde

Demonstraties van de antiglobaliseringsbeweging kunnen een groot effect hebben op de openbare orde en/of het handhaven daarvan. Denk bijvoorbeeld aan demonstraties tijdens de G8-top in Duitsland (2007), de viering van het zestigjarig bestaan van de NAVO in Straatsburg (2009) en de klimaattop in Kopenhagen (2009).

Intermezzo: Rellen bij betogingen in Kopenhagen

'Honderden demonstranten zijn slaags geraakt met de politie in Kopenhagen. De relschoppers gooiden met bakstenen ruiten in waarna de politie ingreep. Tientallen activisten werden opgepakt. Vanwege de klimaattop in Kopenhagen zijn er tienduizenden milieuactivisten in de Deense hoofdstad. Ze roepen de onderhandelaars op veel meer te doen tegen de opwarming van de aarde.' (Bron: NOS, 12 december 2009)

In Nederland zijn dergelijke verstoringen van de openbare orde door links-activisten zeldzaam. Eén initiatief dat we tot de antiglobaliseringsbeweging rekenen, kan in relatie tot de openbare orde als een risicogroep worden beschouwd. Het gaat daarbij om GroenFront!. Dit initiatief is aanwezig geweest bij de protestmars in december 2009 te Kopenhagen,¹⁰² roept personen op zijn site op om in Kopenhagen te demonstreren en staat bij deze oproep uitgebreid stil bij juridische zaken. Er is 'een soort van arrestantengroep' actief.¹⁰³ Ook een andere betoging in 2009 liep uit de hand.

¹⁰¹ www.acu.nl/pasthei/info.htm.

¹⁰² Activisten zijn vermoedelijk niet actief geweest onder de naam van de eigen beweging, maar hebben zich aangesloten bij Climate Justice Action. Dit is een wereldwijd netwerk van mensen en groepen die acties willen ondernemen om de catastrofale verandering van het klimaat af te wenden.

¹⁰³ <https://ssl.direkte-aktie.net/cms/groenfront.php?itemid=1077>.

Intermezzo: Rellen bij brug tijdens NAVO-top

'Demonstranten tegen de NAVO hebben zaterdag op de Frans-Duitse grens een hotel en een voormalige grenspost in brand gestoken. De rellen braken uit aan de Franse zijde van de brug tussen de twee landen, waar eerder op de dag nog een ceremonie had plaatsgevonden. Honderden demonstranten staken verder autobanden in brand, gooiden ruiten van winkels in en plunderden een apotheek en een benzinstation. Vijf kilometer verderop, in Straatsburg, zijn de 28 leiders van de NAVO-lidstaten bij elkaar. Zij vierden met een top het zestigjarig bestaan van de militaire alliantie.' (Bron: *Het Parool*, 4 april 2009)

Vanuit linkse initiatieven wordt verschillend aangekeken tegen de rellen die in Straatsburg plaatsvonden. De een stelt dat er sprake was van een uitnodiging tot geweld door de ordehandhavers of zelfs van een complot om de vredesbeweging te criminaliseren.¹⁰⁴ De ander is juist verontwaardigd over de rellen, die zouden zijn ontstaan door de aanwezigheid van het zogenoemde Black Block. Het Black Block is een verzamelterm voor in het zwart gehulde, gemaskerde activisten die bewust geweld gebruiken. Zij beschouwen dit als de juiste strategie om het systeem te bestrijden.¹⁰⁵ Van openbare-ordeproblematiek door de antiglobaliseringsbeweging lijkt in Nederland echter geen sprake te zijn.

8.7.3 Strafbare feiten

Van de vijftien initiatieven zijn – op basis van openbare bronnen – Eurodusnie en GroenFront! in verband te brengen met strafbare feiten. Deze strafbare feiten komen voornamelijk voort uit vormen van directe actie. GroenFront! is het meest bekend van de acties tegen de mogelijke kap van de Schinveldse bossen. Daarbij werden actievoerders ondersteund door lokale politici en bewoners. Daarnaast heeft GroenFront! zich bemoeid met de aanleg van de Betuwelijn. Acties tegen de Betuwelijn starten in 1992 met de kraak van een pand dat op de route van deze lijn ligt en duren tot 2002, wanneer het Multimodaal Transport Centrum (MTC) door de Raad van State wordt geschrapt.¹⁰⁶ Ook in 2007 vindt nog een actie in verband met de opening van de Betuwelijn plaats.¹⁰⁷ Het gaat hierbij om burgerlijke ongehoorzaamheid; daarbij wordt de wet echter wel overtreden. In die zin is sprake van een strafbaar feit c.q. strafbare feiten.

Intermezzo: Actievoerders bezetten Betuwelijn

'Rond één uur, kort voordat de Betuwelijn officieel zou worden geopend, ketenden actievoerders zich met stalen buizen vast aan de spoorlijn. Via het alarmnummer 112 was kort daarvoor de bezetting aangekondigd. GroenFront! is een actienetwerk van radicale milieubeschermers. Al sinds eind jaren '90 voert het initiatief actie tegen de goederenlijn. "Een onnodig traject dat veel ecologische schade heeft aangericht", aldus Jaap, één van de activisten die zich heeft vastgeketend ter hoogte van het plaatsje Zetten in de gemeente Over-Betuwe.' (Bron: *de Volkskrant*, 16 juni 2007)

In 2009 is GroenFront! eenmaal een gebouw binnengedrongen, een andere keer heeft het dit gebouw bezet.¹⁰⁸ Van directere en gewelddadige actiemiddelen lijkt dit initiatief zich echter niet (meer) te bedienen. Bij Eurodusnie zijn eenmaal enkele arrestaties verricht. Dit had te maken met het openen van een café en andere projecten, ondanks een openingsverbod van de gemeente.¹⁰⁹ Van ernstige, strafbare feiten is in dit geval geen sprake.

¹⁰⁴ www.indymedia.be/fr/node/32588.

¹⁰⁵ <http://socialisme.nu/blog/nieuws/1252/straatsburg-meer-dan-rellen-alleen>.

¹⁰⁶ <https://ssl.direkte-aktie.net/cms/groenfront.php?itemid=668>.

¹⁰⁷ www.volkskrant.nl/binnenland/article436207.ece/Actievoerders_bezetten_Betuwelijn.

¹⁰⁸ <https://ssl.direkte-aktie.net/cms/groenfront.php?itemid=1052>.

¹⁰⁹ www.sleutelstad.nl/nieuws/archief/2006/09/vijf-arrestaties-bij-ontruiming-eurodusnie.

9 Antimilitarisme

Binnen het thema *Antimilitarisme* zijn 83 initiatieven (zie bijlage 4) bestudeerd, het grootste aantal initiatieven binnen de zes thema's. Een verklaring voor dit grote aantal houdt mogelijk verband met ontwikkelingen in de internationale politiek, in het bijzonder het Amerikaanse militaire optreden in Afghanistan en later Irak. Vooral dat laatste optreden was omstreden. Dergelijke gebeurtenissen vormen niet zelden een aangrijpingspunt voor het ontstaan van initiatieven.

Antimilitarisme betekent letterlijk 'tegen militarisme'. Het is belangrijk verschillende begrippen niet met elkaar te verwarren. Zo worden antimilitarisme (het gekant zijn tegen een overdreven militair vertoon) en antimilitair (het gekant zijn tegen het bestaan van een krijgsmacht) vaak door elkaar gebruikt. Vanuit het antimilitarisme is men in principe niet tegen geweld. Het antimilitarisme onderscheidt zich daarmee van het pacifisme, waarbij gehele geweldloosheid centraal staat.

9.1 Ontstaansredenen

25 initiatieven zijn opgericht als gevolg van een algemene (internationale) maatschappelijke ontwikkeling. Zo is onder andere het Vredesplatform Alkmaar in reactie op een maatschappelijke ontwikkeling opgericht; dit initiatief heeft voornamelijk aandacht voor het Israëliësch-Palestijnse conflict.¹¹⁰ Daarnaast zijn er initiatieven die een breder perspectief hebben. Een voorbeeld daarvan is het Anarchist Black Cross Amsterdam. De moederbeweging – het Anarchistic Black Cross – ontstond tijdens de Russische revolutie om slachtoffers van het nieuwe regime te helpen en te ondersteunen; ABC Amsterdam is in 2001 ontstaan. Een van onze respondenten noemt ABC Amsterdam een antirepressie-initiatief.

Ook een specifieke gebeurtenis kan als ontstaansreden gelden. Dit is het geval bij 21 initiatieven. De gebeurtenis kan variëren van het uitvinden van de neutronenbom door de Verenigde Staten (Vrouwen voor Vrede Nijmegen)¹¹¹ tot het plaatsvinden van een top van de NAVO (Coalitie stop de NAVO!¹¹²). Het feit dat een specifieke gebeurtenis als ontstaansreden van een initiatief geldt, betekent niet dat deze initiatieven enkel korte tijd actief zijn. Zo ontstond het Platform tegen de Nieuwe Oorlog in reactie op de aanslagen van 11 september 2001 en de daaropvolgende 'war on terror'.¹¹³ Dit initiatief is momenteel nog steeds actief.

In totaal zijn achttien initiatieven sec opgericht vanuit een ideaal. Een voorbeeld van een initiatief dat uit een ideaal is opgericht, zijn de Universitaire Activisten. Dit initiatief is voornamelijk opgericht vanwege 'het belang dat vanuit de universiteit een bijdrage wordt geleverd aan protestbewegingen'.¹¹⁴ Tot slot ontstaan initiatieven als gevolg van doorontwikkelingen of kennen zij andere ontstaansredenen. Respect voor Dieren is een voorbeeld van het eerste, terwijl het Anarchistisch Café Utrecht (ACU) het enige voorbeeld is van het laatste. In totaal komen vijf initiatieven voort uit een doorontwikkeling en kent één initiatief een andere ontstaansreden. Van twaalf initiatieven is de ontstaansreden niet bekend. Informatie over de ontstaansredenen is samengevat in figuur 9.1.

Figuur 9.1 Ontstaansredenen van antimilitaristische initiatieven

Ontstaansredenen	Aantal initiatieven
Algemene (internationale) maatschappelijke ontwikkeling	25
Doorontwikkeling	5
Ideaal	19
In reactie op een gebeurtenis	21
Anders	1
Onbekend	12
Totaal	83

¹¹⁰ <http://indymedia.nl/nl/2009/09/61606.shtml>.

¹¹¹ www.trouw.nl/achtergrond/deverdieping/article1851929.ece/Wij_gingen_de_politiek_overtuigen_.html?part=1.

¹¹² <http://stopdenavo.blogspot.com>.

¹¹³ www.platformtegendenieuweoorlog.nl.

¹¹⁴ www.universitaireactivisten.nl/index.php?pag=wie.

9.2 Oprichtingsjaar

Veel initiatieven zijn in het afgelopen decennium opgericht: 51 van de 83 initiatieven zijn (vermoedelijk) opgericht tussen 2001 en 2010. In de twee voorgaande decennia – zowel 1991 tot 2000 als 1981 tot 1990 – ligt het aantal antimilitaristische initiatieven dat is opgericht vele malen lager. Tussen 1991 en 2000 zijn elf initiatieven opgericht en tussen 1981 en 1990 zeven. Van drie initiatieven is het oprichtingsjaar niet bekend.

72 initiatieven bestaan nog steeds en van 5 initiatieven is niet bekend of zij nog actief zijn; 6 initiatieven bestaan niet langer. 4 van deze 6 initiatieven zijn in 2009 opgericht en de overige 2 zijn in 2008 en 2005 opgericht. Deze 6 initiatieven zijn alle te typeren als een gelegenheidscoalitie. Op het organisatietype van antimilitaristische initiatieven in het algemeen gaan we later verder in.

Het geheel overziend, neemt het aantal antimilitaristische initiatieven toe, het is in het afgelopen decennium zelfs meer dan verdubbeld. In sommige gevallen gaat het dan om initiatieven die een korte bestaansduur hebben: dit zijn vaak gelegenheidscoalities. In de regel zijn initiatieven echter langere tijd actief en bestaan zij anno 2009 nog steeds. Een overzicht van het oprichtingsjaar van antimilitaristische initiatieven staat weergegeven in figuur 9.2.

Figuur 9.2 Oprichtingsjaar van antimilitaristische initiatieven

Ontstaansjaar	Aantal initiatieven
<1960	4
1961-1970	2
1971-1980	5
1981-1990	7
1991-2000	11
2001-2010	51
Onbekend	3
Totaal	83

9.3 Subthema

Binnen de categorie antimilitarisme richten meerdere initiatieven zich op meerdere actiethema's (13). Tevens is er een vijftal uitgesproken pacifistische initiatieven: deze initiatieven zijn voor (wereld)vrede in het algemeen, en richten zich in die hoedanigheid niet specifiek op één of meerdere oorlogen. 22 antimilitaristische initiatieven kennen uitsluitend een antimilitaristische agenda.

Het is opvallend dat meerdere antimilitaristische initiatieven (5) zich met één conflict – het conflict tussen Israël en de Palestijnen – bezig lijken te houden. Deze initiatieven steunen de Palestijnen op verschillende manieren in hun verzet tegen de bezetting van Israël. De *Boycot Israeli Goods (BIG) Campaign* heeft tot doel alle producten die aan Israël gerelateerd zijn, bekend te maken.¹¹⁵ Daaropvolgend zou dit moeten leiden tot een boycot van deze producten. Deze methode lijkt een indirecte variant van het zogenoemde *naming and shaming* te zijn. Weer een ander initiatief ondersteunt de Palestijnse bevolking door het planten van olijfbomen (de Olijfbomencampagne).¹¹⁶

Inherent aan het antimilitaristische karakter richt een aantal initiatieven zich op machtsblokken als de NAVO en de (internationale) wapenhandel. Eén initiatief stelt op zijn website het investeringsbeleid van banken omtrent wapens aan de orde.¹¹⁷ Andere richten zich voornamelijk op de mensenrechten. Dit kan het recht op voedsel zijn – dit is het uitgangspunt van de eerdergenoemde Olijfbomencampagne – maar kan ook betrekking hebben op de rechten en positie van holebi's (homo's, lesbo's en biseksuelen) in de (Nederlandse) samenleving.

Samenvattend kunnen we stellen dat antimilitaristische initiatieven zich met zeer diverse actiethema's bezighouden. Hetgeen onder antimilitarisme kan worden geschaard, lijkt – blijkens de empirie – dan ook een breed terrein te zijn. De meeste initiatieven kennen uitsluitend een antimilitarismeagenda. Daarnaast

¹¹⁵ www.bigcampaign.org.

¹¹⁶ www.planteenolijfboom.nl.

¹¹⁷ www.betergeld.nl.

zijn er antimilitaristische initiatieven met diverse ‘aan elkaar gelijke’ actiethema’s (sociaalactivistisch) en komen ook initiatieven met een pacifistische inslag voor.

9.4 Organisatie

9.4.1 Type organisatie

Bij het typeren van een initiatief hebben we gekeken naar de wijze waarop een initiatief zichzelf typeert of – indien deze typering afwezig was – naar initiatieven op basis van informatie uit open bronnen als respectievelijk een organisatie, een netwerk, een individu of een gelegenheidscoalitie gecategoriseerd. De meerderheid van de initiatieven – namelijk 58 – valt te typeren als een organisatie. Daarnaast is in gelijke mate sprake van een netwerkstructuur of een gelegenheidscoalitie; beide komen zevenmaal voor. In 2 gevallen lijkt sprake te zijn van een initiatief dat uit een individu bestaat en van 9 initiatieven kunnen wij door de beperkte hoeveelheid informatie die over deze initiatieven beschikbaar is, geen uitspraken doen.

Intermezzo: de ongenode gasten: een gelegenheidscoalitie

‘Op donderdag 11 december opent in de Amsterdamse RAI de Miljonairsbeurs. Deze besloten bijeenkomst van de allerrijksten is de eindeloze beleving van consumptie van luxe en bijbehorende levensstijl. Dit is een oproep aan iedereen die niet “included” is en spuugt op dit elitefeest om zich te verenigen met ons, De Ongenode Gasten en zichzelf uit te nodigen als ongenode gast. Verzamelen 20:00 stipt! Station RAI (Amsterdam). DELETE DE ELITE!’ (Bron: Indymedia.nl, 28 november 2008)

Een voorbeeld van een initiatief dat uit een individu bestaat, is Verhef je Stem! Dit initiatief richt zich op het Israëliësch-Palestijnse conflict. Op de website wordt informatie verstrekt en kunnen mensen een vooraf opgestelde e-mail richting betrokken ministers en Kamerleden sturen met enkele drukken op de knop. Meer dan tienduizend mensen hebben dit blijkens informatie op de website inmiddels gedaan.¹¹⁸ In figuur 9.3 staat een overzicht van de organisatiestructuren die antimilitaristische initiatieven hanteren.

Figuur 9.3 Organisatiestructuren van antimilitaristische initiatieven

Organisatiestructuur	Aantal initiatieven
Organisatie	58
Gelegenheidscoalitie	7
Netwerk	7
Individu	2
Onbekend	9
Totaal	83

9.4.2 Inkomstenbron(nen)

De inkomstenbronnen van antimilitaristische initiatieven zijn in een aanzienlijk aantal gevallen (38) onbekend. Van 45 initiatieven is dit wel bekend. Daarbij valt op dat de meeste in hun financiële behoeften voorzien door om donaties te vragen. Op hun website vermelden deze initiatieven een girorekening of rekeningnummer waarop mensen bedragen kunnen storten en in sommige gevallen kan ook via internet betaald worden door middel van iDeal of PayPal. Tevens worden initiatieven – of feitelijk de acties van deze initiatieven – ten dele gefinancierd door subsidies. Deze subsidies worden onder andere verstrekt door het solidariteitsfonds XminY, onder voorwaarde dat acties aan een aantal voorwaarden voldoen. In ieder geval vijf antimilitaristische initiatieven hebben, blijkens het jaarverslag van XminY, in 2008 subsidie ontvangen. XminY zelf is voor haar inkomsten afhankelijk van donaties.

Intermezzo: XminY: inkomsten en verleende subsidies

‘Het totaal aan giften en donaties bedroeg in 2008 € 302.069,-. Dat is 3 procent minder dan de inkomsten in 2006. De vaste donaties daalden met 0,25 procent tot € 276.671,-, terwijl de eenmalige giften met € 9.530,- daalden tot € 26.398,-. Het aantal betalende donateurs kwam op 2124. Het gemiddelde gifbedrag was € 143,-. Het totaalbedrag aan toegekende subsidies uitkwam op € 127.844. De staf van XminY bestaat uit 6 personen voor 3 Fte.’ (Bron: XminY jaarverslag 2008)

Naast donaties en subsidies wendden initiatieven ook andere mogelijkheden aan om inkomsten te genereren. Leden betalen contributie (5) en mensen kunnen een abonnement nemen op het magazine

¹¹⁸ <http://verhefjestem.nl>.

van het betreffende initiatief (6).¹¹⁹ Verder worden het hele jaar door benefieten en feesten georganiseerd om bepaalde initiatieven te ondersteunen. Het benefiet kan plaatsvinden in de vorm van een concert, maar ook in de vorm van een voorlichtingsavond met vegetarisch en veganistisch eten. Het bedrag dat bezoekers voor het eten betalen – en het bedrag dat mensen vrijwillig boven op de prijs van het eten betalen – lijkt (deels) naar een initiatief te gaan.

Intermezzo: info-avond in combinatie met een benefiet

'Ashraf Abu Rahmev woont in Bil'in, een dorp in de bezette Westelijke Jordaanoever. Elke week demonstreren de bewoners van Bil'in tegen de muur, die Israël dwars door hun land heeft aangelegd. Het Israëlische leger reageert doorgaans met veel geweld op de demonstraties. Lymor Goldstein en Inbar Choresch zijn actief in Anarchists Against the Wall, een directe actiegroep opgericht in reactie op de bouw van de muur die Israël in de Westelijke Jordaanoever bouwt. De groep werkt samen met Palestijnen in een gezamenlijke strijd tegen de bezetting. Lymor werd in zijn hoofd geschoten tijdens een demonstratie in Bil'in en is mensenrechtenadvocaat.

18:30 Infoavond met Ashraf Abu Rahmev (Bil'in/Palestina), Lymor Goldstein en Inbar Choresch (Tel Aviv/Israël) 20:30 Benefieten met veganistisch mediterrane eten (3,- euro of donatie).' (Bron: Indymedia.nl, 13 juni 2009)

Sommige antimilitaristische initiatieven hebben een webwinkel. In de webwinkel van de AFA kunnen boeken, kleding, muziek en andere zaken worden besteld. Na een bestelling per e-mail ontvangt de klant een rekeningnummer waarnaar het verschuldigde bedrag kan worden overgemaakt.¹²⁰ Daarnaast hebben sommige initiatieven de beschikking over een ontmoetingsruimte (fysieke locatie) die zij ook verhuren. Daarbij moet wel aan een aantal voorwaarden – onder andere met betrekking tot consumpties – worden voldaan.¹²¹ Tot slot geven twee initiatieven aan te worden gesponsord; wie deze sponsoren zijn, wordt ons niet duidelijk. Figuur 9.4 geeft een overzicht van de inkomstenbronnen van antimilitaristische initiatieven.¹²²

Figuur 9.4 Inkomstenbronnen van antimilitaristische initiatieven

Inkomstenbron	Aantal initiatieven
Donatie & giften	33
Abonnement	6
Subsidie	5
Webwinkel	5
Contributie	5
Sponsoren	2
Anders	4
Onbekend	38

9.4.3 Publieke vertegenwoordigers

Van 35 initiatieven is meer info over publieke vertegenwoordigers¹²³ bekend. Als frontman vonden wij onder andere de organisator van een demonstratie tegen de Nederlandse missie in Afghanistan¹²⁴ en een woordvoerder.¹²⁵ Daarnaast geeft één initiatief, namelijk de Vereniging Stop AWACS, ook meer informatie over het aantal leden. Dit initiatief kent een tienkoppig bestuur en meer dan 450 leden.¹²⁶ Alle leden van dit initiatief wonen in oostelijk Zuid-Limburg. In die zin is er dus sprake van een lokaal dan wel regionaal initiatief. De Internationale Socialisten vermelden op hun website naam en telefoonnummer van 13 contactpersonen. Ook worden 11 personen genoemd van wie naam en telefoonnummer ontbreken.¹²⁷

¹¹⁹ Voor losse magazines of abonnementen op een magazine moet worden betaald. Of en hoeveel winst dit oplevert, is niet bekend.

¹²⁰ www.afan.dds.nl/nederland/merch.html.

¹²¹ <http://eurodusnie.nl/index.php?optiocontent&task=view&id=1064>.

¹²² Een aantal bewegingen maakt gebruik van meerdere manieren om inkomsten te verwerven. Derhalve zijn geen totalen gegeven.

¹²³ Als publieke vertegenwoordigers beschouwen wij iedereen die het woord voert namens de organisatie of met wie contact kan worden opgenomen.

¹²⁴ www.trouw.nl/nieuws/wereld/article2067730.ece/Afghanistan-top_is_rsquo_nu_al_succes_rsquo_.html.

¹²⁵ www.indymedia.nl/nl/2009/05/59496.shtml.

¹²⁶ www.stopawacs.nl/index.php?optiocom_content&task=view&id=550&Itemid=100.

¹²⁷ <http://socialisme.nl/blog/contact>.

De International Physicians for the Prevention of Nuclear War (IPPNW) kennen in totaal 30 publieke vertegenwoordigers. Deze personen bekleden functies binnen de *executive staff* en de *board of directors*. Daarnaast waren er in 2004 ongeveer 100 studenten actief binnen het IPPNW. Zij hebben onder andere workshops georganiseerd in Nederland.¹²⁸ De meeste publieke vertegenwoordigers vinden we bij XminY. In het jaarverslag van 2008 worden de namen van 64 personen genoemd.¹²⁹

9.4.4 Internationale dimensie

De meerderheid (46) van de 83 antimilitaristische initiatieven kent geen internationale dimensie; dat wil zeggen dat deze initiatieven geen activiteiten in het buitenland ontplooiën, noch samenwerkingsverbanden hebben met andere initiatieven in het buitenland. In totaal kent ruim 40% van de antimilitaristische initiatieven (34) wel een internationale dimensie. Van drie initiatieven is onbekend of zij een internationale dimensie hebben. Een aantal van de antimilitaristische initiatieven met een internationale dimensie zien we ook bij andere thema's, waaronder het andersglobalisme. XminY is daar een voorbeeld van. De internationale dimensie van dit initiatief blijkt duidelijk uit het aantal (internationale) afdelingen dat het heeft¹³⁰ en het gegeven dat XminY projecten in binnen- en buitenland financieel steunt.

Daarnaast is een aantal antimilitaristische initiatieven te identificeren dat niet op Nederlands grondgebied actief is; een voorbeeld daarvan is de BIG Campaign. Via een website roept BIG Campaign op om alle producten die aan Israël gerelateerd zijn te boycotten en past zij *naming and shaming* toe op bedrijven die met Israël zaken doen. Daarnaast speelt zij een rol in het internationale speelveld door op te roepen tot actie:

'The Boycott Israeli Goods Campaign (www.bigcampaign.org) is issuing an international call to action against Carmel-Agrexco during February 2009. Carmel-Agrexco is the Israeli national exporter of fruit and vegetables and imports large quantities of goods from illegal Israeli settlements on occupied Palestinian land.'¹³¹

Een ander initiatief dat voornamelijk in het buitenland actief is, is de Olijfbomencampagne. Dit initiatief zet zich in voor de mensenrechten van de Palestijnen en is vooral actief in het buitenland. In Nederland doen zij aan informatieverstrekking, onder meer om donateurs te werven; de bomen zelf planten zij (in samenwerking met vrijwilligers) in de Gazastrook. Tevens zijn er enkele initiatieven die als gelegenheidscoalitie te typeren zijn en in het buitenland actie voeren. Voorbeelden daarvan zijn Block NATO – dit initiatief heeft tegen de NAVO geprotesteerd in Straatsburg en Baden Baden¹³² – en Carambolage, een initiatief dat tegen de NAVO actief was in Boekarest.¹³³

9.5 Samenwerking

Een meerderheid van de antimilitaristische initiatieven (59) heeft, blijkens open bronnen, samengewerkt met andere initiatieven. Het betreft zowel nationale als internationale samenwerkingsverbanden. Het Haags VredesPlatform werkt bijvoorbeeld samen met andere (binnenlandse) vredesgroepen en antiracistische, migranten-, milieu-, sociale en derdewereldorganisaties.¹³⁴ Andere initiatieven zijn zowel nationaal als internationaal samenwerkingsverbanden aangegaan. Een voorbeeld daarvan is het initiatief Campagne tegen de Wapenhandel, dat deel uitmaakt van een internationaal netwerk.¹³⁵

¹²⁸ www.ippnw.org/Affiliates/MedStudents.html.

¹²⁹ www.xminy.nl/files/XMINY%20jv%202008.pdf.

¹³⁰ www.x-y.org/de-organisatie.

¹³¹ <http://indymedia.nl/nl/2009/01/56776.shtml>.

¹³² www.indymedia.nl/nl/2009/03/58374.shtml.

¹³³ www.indymedia.nl/nl/2008/03/50706.shtml.

¹³⁴ www.haagsvredesplatform.nl/overhvp.

¹³⁵ www.stopwapenhandel.org.

Intermezzo: internationale samenwerkingsverbanden

De Campagne tegen Wapenhandel is een kleine organisatie die drie medewerkers kent en die politiek onafhankelijk werkt. Deze organisatie doet onderzoek en werkt voor journalisten, ontwikkelings- en vredesorganisaties en ethische beleggers. Omdat de wapenindustrie steeds meer over de grenzen heen werkt, is Campagne tegen Wapenhandel ook internationaal actief in het European Network Against Arms Trade (ENAAAT). (Bron: www.stopwapenhandel.org)

Daarnaast wordt in verschillende media melding gemaakt van relaties van links-activistische initiatieven met gevestigde politieke partijen. In 2003 werd een medewerker van de SP (Socialistische Partij) aan XminY gelinkt¹³⁶ en recentelijk nog was er veel commotie over het eventuele toetreden van een als activistisch bekendstaand persoon tot het partijbestuur van GroenLinks. Deze persoon is sinds een jaar lid van deze politieke partij.¹³⁷ Daarnaast zijn er initiatieven die solo lijken te opereren (19), en is eventuele samenwerking in het geval van vijf initiatieven niet bekend.

9.6 Doelstellingen

De doelstellingen van antimilitaristische initiatieven zijn bijzonder gevarieerd; het ene initiatief wil een rechtvaardige wereld zonder oorlog, waar het andere informatie over de (internationale) wapenhandel inzichtelijk wil maken of streeft naar een samenleving waarin gelijkwaardigheid en vrijheid centraal staan en sociaaleconomische verschillen worden geminimaliseerd. Kortom, door de grote hoeveelheid gevonden antimilitaristische initiatieven is het lastig een categorisering in de doelstellingen van deze initiatieven aan te brengen. Wel valt het op dat een aantal initiatieven een uitgesproken antifascistische agenda voert of zich op een ander aspect richt – zoals de migratie en het milieu – en het antimilitaristische aspect in de doelstellingen van deze initiatieven geheel afwezig is.¹³⁸

9.7 Manifestatievormen

Wat betreft de wijze waarop initiatieven zich kunnen manifesteren, onderscheiden wij directe actie, symbolische actie en informatieverstrekking. Van de 83 initiatieven hebben 59 initiatieven een eigen website. De meeste websites hebben een informatieve functie; zo worden er onder andere acties aangekondigd, kan men er nieuwsbrieven downloaden en worden de standpunten van het initiatief toegelicht. Dit geldt niet voor de website van Novartis Kills.¹³⁹ De site is een schoolvoorbeeld van *namings and shaming*: er worden 500 namen én e-mailadressen en 250 namen gepubliceerd van de in totaal 3100 werknemers van Novartis' afdeling in Oostenrijk. Daarnaast worden onder andere telefoonnummers en namen van familie van werknemers openbaar gemaakt en foto's gepubliceerd. Samenvattend kunnen we stellen dat meer dan de helft (71%) van de antimilitaristische initiatieven een eigen website heeft.

In totaal verstrekt een overgrote meerderheid van 78 initiatieven op één of meerdere manieren informatie. Van 5 initiatieven is het ons niet duidelijk of, en zo ja, hoe zij informatie verspreiden. Daaronder lijken zich zowel initiatieven te bevinden die niet al te serieus genomen hoeven te worden wat betreft actiebereidheid, als initiatieven die zeer actiebereid zijn. Van het laatste is de Onkruid Steungroep een voorbeeld.

Waar 94% van de initiatieven op een of andere wijze aan informatieverstrekking doet, blijkt een aanzienlijk lager percentage (78%) zich ook te manifesteren door middel van symbolische actie(s). Symbolische actie lijkt, afgaande op de door ons verzamelde data, per definitie gepaard te gaan met vormen van informatieverstrekking, zoals oproepen, posters en flyers. Dit is met directe actie niet het geval. Hoewel de meeste initiatieven naar buiten toe over directe actievormen als blokkades en bezettingen communiceren – soms vooraf en soms achteraf – is dit niet altijd het geval. Wanneer er geen communicatie naar buiten toe is, lijkt het om de ernstiger vormen van directe actie (sabotage, vernieling) te gaan. In totaal maken vijftien initiatieven – 18% van alle antimilitaristische initiatieven – gebruik van directe actie. In geval van directe actie is vaak sprake van strafbare feiten. Daarop komen we later terug. In figuur 9.5 wordt een overzicht van manifestatievormen van antimilitaristische initiatieven gegeven.

¹³⁶ www.rvdj.nl/2003/70.

¹³⁷ www.nu.nl/politiek/2132179/voorzitter-groenlinks-wil-rene-danen-niet-in-bestuur.html.

¹³⁸ Dit is mogelijk een gevolg van de door ons gehanteerde onderzoeksmethoden. Zie ook hoofdstuk 2.

¹³⁹ <http://novartiskills.com>.

Figuur 9.5 Manifestatievormen van antimilitaristische initiatieven

Manifestatievorm	Aantal initiatieven
Informatieverstrekking	79
Symbolische actie	65
Directe actie	15
Onbekend	5

9.7.1 Beïnvloeding

Zoals reeds bleek, doet vrijwel elk antimilitaristisch initiatief (77) in meer of mindere mate aan beïnvloeding door het verstrekken van informatie. Deze informatie kan worden verstrekt via een eigen website, flyers, brochures, workshops, magazines en/of lesmateriaal dat aan scholen wordt aangeboden. Een festival waar veel workshops gegeven worden en veel 'linkse' initiatieven actief zijn, is het Praktisch Activisme Festival (PAF). Dit is een festival dat elk jaar in een andere plaats plaatsvindt. Op het PAF van 2008, dat in Breda plaatsvond, waren onder andere SPOK, Buro Jansen & Janssen, Infinity Group, EHBA, Rebel Clown Army, Food Not Bombs, Arrestantengroep, Juridische Groep en P.C. Beveiliging aanwezig.¹⁴⁰

Intermezzo: Het Praktisch Activisme Festival

'Er zullen verscheidene workshops en infoshops verzorgd worden. Naast de workshops en infoshops is er een lokaal kraakmuseum, weggeefwinkel en infocafé met leesbibliotheek. Het eten wordt verzorgd door de lokale Food Not Bombs groep. Slaapplekken aanwezig, neem je eigen spullen mee. Zondagavond na het PAF spelen 3 punkbands.' (Bron: Indymedia.nl, 11 januari 2008; Indymedia, 31 januari 2008)

In het geval van het ACU lijkt er sprake te zijn van een indirecte vorm van beïnvloeding. De organisatie van het café kan immers door middel van de activiteiten (het type bands en 'kleur' van de politieke infoavonden) die zij organiseert, mensen indirect en selectief van informatie voorzien.

9.7.2 Openbare orde

Van de 83 antimilitaristische initiatieven maakt het overgrote deel (72) zich niet schuldig aan verstoringen van de openbare orde of is ingrijpen ter handhaving daarvan (bijvoorbeeld met een noodverordening) niet nodig. Het aantal initiatieven dat zich wel schuldig maakt aan verstoring van de openbare orde (11), behoeft nuancering. Allereerst lijkt één initiatief, Anarchists Against the Wall, niet in Nederland maar in het buitenland actie te voeren. Dit initiatief veroorzaakt derhalve in Nederland geen overlast met betrekking tot de openbare orde, noch pleegt het hier in Nederland andere strafbare feiten. Ten tweede is het bij meerdere verstoringen van de openbare orde niet duidelijk of een bepaald initiatief actief betrokken is geweest bij (grootschalige) openbare-ordeverstoringen. Wel blijkt uit berichten in de media of op internet dat deze initiatieven bij demonstraties die zijn uitgelopen op openbare-ordeverstoringen, aanwezig waren.

Recentelijk werd naar aanleiding van een (geplande) tegendemonstratie van Mayday¹⁴¹ een noodverordening afgekondigd.¹⁴² Gedurende de periode dat een noodverordening geldt, heeft de politie bijzondere bevoegdheden om de openbare orde te handhaven. Personen mogen door de politie worden gefouilleerd als zij daar aanleiding toe ziet en het is demonstranten verboden om in verband met de herkenbaarheid helmen, maskers, shawls of bivakmutsen te dragen. Verstoringen van de openbare orde gedurende een demonstratie leidden op 1 mei 2009 in Rotterdam nog tot aanhoudingen.

Intermezzo: rellen bij 1 mei-viering Rotterdam

De politie kreeg het aan de stok met betogers die tot het socialisme opriepen. Halverwege de demonstratie ontstond er een vechtpartij. De politie verrichtte één arrestatie. Omstanders waren het daar niet mee eens en begonnen dingen naar de politie te gooien. De politie moest de wapenstok gebruiken om de rust te herstellen. Bovendien werden dertig politiemensen extra ingezet. Later werden nog drie mensen aangehouden. De vier aangehouden personen werden opgepakt voor openlijke geweldpleging en opruiing. De Dag van de Arbeid op 1 mei is een feestdag voor de socialistische en communistische arbeidersbeweging. (Bron: RTL Nieuws, 1 mei 2009)

¹⁴⁰ <http://indymedia.nl/nl/2008/01/49550.shtml>.

¹⁴¹ www.indymedia.nl/nl/2009/05/59606.shtml.

¹⁴² www.indymedia.nl/nl/2009/05/59606.shtml.

Het is dan echter niet eenduidig te stellen dat het Rotterdams 1 Mei-Comité bij de in het intermezzo genoemde verstoring van de openbare orde betrokken was. Uit de doelstelling van het Comité kan enkel worden afgeleid dat dit initiatief in ieder geval aanwezig was bij deze demonstratie. Hetzelfde geldt voor drie andere initiatieven, die ook aanwezig waren bij demonstraties die tot grootschalige verstoringen van de openbare orde hebben geleid. Rekening houdend met voorstaande nuanceringsen, blijven zes initiatieven over waarvan met zekerheid gesteld kan worden dat zij betrokken zijn bij dan wel verantwoordelijk zijn voor verstoringen van de openbare orde.

9.7.3 Strafbare feiten

Evenals bij verstoring van de openbare orde het geval is, is niet altijd met zekerheid te stellen dat initiatieven actief betrokken zijn bij strafbare feiten. Dit geldt voor twee initiatieven, te weten Block NATO en Stop de NAVO. Uit het jaarverslag 2008 van de AIVD blijkt dat de AFA zich schuldig maakt aan strafbare feiten, waaronder mishandeling en beroving van (vermeende) extreemrechtse personen en intimidatie (AIVD, Jaarverslag 2008). Opvallend is dat vrijwel alle initiatieven die (mogelijk) betrokken zijn bij verstoringen van de openbare orde, ook betrokken zijn bij strafbare feiten. Enkel Novartis Kills lijkt niet betrokken te zijn bij verstoringen van de openbare orde. Vanwege de wijze waarop dit initiatief '*naming and shaming*' toepast, achten wij dit initiatief echter wel (mogelijk) betrokken bij strafbare feiten. In één geval is onduidelijk wat er qua vervolging gebeurd is en of van een strafbaar feit gesproken kan en mag worden.

Intermezzo: Beatrix aan de galg op poster anarchisten

'De Anarchistische Groep Amsterdam (AGA) heeft voor een feest dat plaatsvindt op de avond voor Koninginnedag een poster en flyer gemaakt waarop Koningin Beatrix aan een galg bungelt. Onder het motto "Dood aan de koningin" schrijft AGA op de flyer "*feest!*" te gaan vieren.' (Bron: <http://frontpage.fok.nl/nieuws/224455/1/1/50/beatrix-aan-de-galg-op-poster-anarchisten.html>)

Samenvattend kunnen we stellen dat het merendeel van de antimilitaristische initiatieven geen strafbare feiten pleegt. Een aantal initiatieven is echter wel betrokken bij strafbare feiten of is hier mogelijk bij betrokken. Dit kan eventueel onder de naam van dekmantelorganisaties plaatsvinden. In sommige gevallen is niet duidelijk of een actie als strafbaar feit moet worden gezien. Dit ligt onder andere bij het zogenoemde *naming and shaming* lastig. Directe actievormen als sabotage en bezettingen gelden per definitie als wetsovertredingen.

10 Het geheel overziend: extreem link(s)?

In dit laatste hoofdstuk presenteren wij onze onderzoeksbevindingen. Na een korte terugblik op dit onderzoek presenteren we in paragraaf 10.2 onze conclusies ten aanzien van de definities en inhoud van de begrippen links, activisme en extremisme. In paragraaf 10.3 volgt de beantwoording van de eerste onderzoeksvraag (initiatieven, kenmerken en achtergronden), waarna in paragraaf 10.4 een bespreking plaatsvindt over acties en geweld.

Een van de centrale bevindingen is dat er sprake is van een breed, veelzijdig en uitermate gevarieerd landschap van initiatieven. Die initiatieven zijn, zoals duidelijk is gebleken, niet allemaal als extreem link(s) te beschouwen. De aanzienlijke heterogeniteit maakt een nuchtere inschatting van veiligheidsrisico's verbonden aan initiatieven lastig. Daarom komen we in paragraaf 10.5 met drie typen initiatieven: overtuigers, afdwingers en geweldplegers. Deze typen worden gerelateerd aan veiligheidsrisico's. Hiermee wordt antwoord gegeven op de tweede onderzoeksvraag.

10.1 Korte terugblik

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het onderzoeksprogramma Politie en Wetenschap (P&W). Binnen dit programma wordt onderzoek verricht naar fenomenen en ontwikkelingen die relevantie hebben voor de politieorganisatie. De oorspronkelijke onderzoeksopdracht van P&W luidde: 'Verricht onderzoek naar extreemlinkse bewegingen in Nederland.' De aanleiding voor deze onderzoeksvraag waren aanwijzingen voor een toename van politiek geweld binnen bepaalde actiethema's en het besef dat dit vraagstuk ook het politie- en inlichtingenwerk betreft. Bovendien ontbrak het grotendeels aan onderzoek naar extreemlinkse bewegingen in Nederland. Kortom, voldoende aanleiding voor een verkennend onderzoek.

De volgende onderzoeksvragen stonden in deze verkenning centraal:

- Welke linksgeoriënteerde initiatieven zijn er in Nederland en wat zijn hun kenmerken en achtergronden?
- Welke typen linksgeoriënteerde initiatieven kunnen worden onderscheiden en in hoeverre vormen zij een veiligheidsrisico (openbare orde en strafbare feiten)?

We hebben op basis van openbare-bronneninformatie onderzocht of er initiatieven worden ontplooid die zijn terug te voeren op linksgeoriënteerde ideologieën. Als bron voor onze dataverzameling is de website van het Vrij Media Centrum Nederland (VMCN) gebruikt, beter bekend als Indymedia.nl. Hierbij gingen wij ervan uit dat een scan van op de site geposte berichten zou resulteren in een illustratieve dwarsdoorsnede van linksgeoriënteerde initiatieven in Nederland anno 2009. Gedurende het empirisch onderzoek is duidelijk geworden dat het begrip extreemlinks de lading van linksgeoriënteerde initiatieven niet dekt. Om die reden is de voorkeur gegeven aan het neutrale verzamelbegrip '*initiatieven*', een begrip dat wij hebben gedefinieerd als: *acties, aankondigingen, websites, individuen, groepen, netwerken en andere organisaties die één of meerdere doelen nastreven en die wij gedurende de onderzoeksperiode op de website van het VMCN zijn tegengekomen.*

10.2 Definities

Met enige stelligheid kan worden geconcludeerd dat het begrip links niet langer volstaat. Aan het begrip zijn vele, verschillende betekenissen en associaties verbonden. Betekenissen die bovendien sterk contextgevoelig zijn, dat wil zeggen afhankelijk van plaats en tijd. Hierdoor is de inhoud van het begrip links niet eenduidig en nauwelijks richtinggevend. Links is een containerbegrip en betekent daarmee zowel alles als niets. Tegelijkertijd worden begrippen als links-activisme en -extremisme in beleidsnota's veelvuldig gehanteerd, zonder dat aan het begrip links inhoud wordt gegeven. Dit gebrek aan duidelijkheid bemoeilijkt een operationele of beleidsmatige invulling van een aanpak. Recent kiest de AIVD in de definiëring van begrippen voor specifieke idealen of doelstellingen, zoals de verbetering van dierenrechten of de rechten van uitgeprocedeerde asielzoekers. Hiermee biedt de AIVD een beter inzicht in de doeleinden van activisten en potentiële doelwitten.

Extremisme onderscheidt zich volgens de overheidsdefinitie van activisme door de illegale, eventueel gewelddadige middelen die worden gehanteerd. Het centrale onderscheid is dat tussen actiemiddelen die binnen en actiemiddelen die buiten de grenzen van de wet vallen, kortom legale en illegale middelen. Uitgaande van deze definitie is elke illegale handeling die wordt verricht om een bepaald doel te bereiken, een daad van extremisme. Illegale handelingen bestaan echter in soorten en maten. Ons inziens moet terughoudend worden omgegaan met het zware 'label' extremisme. Meer voor de hand ligt dat deze term niet wordt gebruikt voor initiatieven die in de kern de democratie als staatsvorm accepteren. Extremisme betreft initiatieven die fysiek, op personen gericht, geweld accepteren, faciliteren of uitvoeren en de democratische rechtsorde verwerpen. Dit is in lijn met de definitie van extremisme zoals gehanteerd door Buijs en Demant (2008). Dergelijke verreikende denkbelden komen eigenlijk niet of nauwelijks terug binnen de door ons bestudeerde initiatieven.¹⁴³

10.3 Initiatieven, kenmerken, achtergronden

In de hoofdstukken 4 tot en met 9 hebben wij een beschrijving gegeven van initiatieven binnen zes thema's. In deze paragraaf geven wij een korte samenvatting per thema.

Figuur 10.1 Thema's en aantal initiatieven

Actiethema	Aantal initiatieven (n=234)
1. Vrijheid, repressie, mensenrechten	33
2. Natuur, dier, mens	22
3. Gentechnologie	13
4. Antifascisme	68
5. Antiglobalisme	15
6. Antimilitarisme	83

Vrijheid, repressie, mensenrechten

Binnen dit thema komen in totaal 33 initiatieven in beeld, waarvan er 12 in het eerste decennium van deze eeuw zijn ontstaan. Binnen het thema manifesteren zich zowel anti- als pro-initiatieven. De anti-initiatieven keren zich tegen bepaald beleid, optreden of partijen. De pro-initiatieven zetten zich juist in voor meer vrijheid en verbetering van mensenrechten. Een ruime meerderheid neemt een kritische positie in ten aanzien van machtsbolwerken, zoals de staat of het kapitalistische systeem. Een deel van de organisatie wijst het werken langs hiërarchische lijnen bewust af: er zijn geen leiders. (Passieve) beïnvloeding en symbolische actie behoren tot de veelgebruikte actievormen. De variëteit aan doelstellingen en thema's is groot: dit loopt van politieke partijen, protest tegen banken en protesten tegen het woningbeleid tot en met het bevorderen van het maatschappelijke debat. 8 initiatieven werken met langer lopende actiecampagnes. Voor eenzelfde aantal behoort directe actie (zoals het vastketenen en blokkeren), met name gericht op protest tegen het asielbeleid, tot het actierepertoire. Het vermoeden bestaat dat enkele initiatieven zich schuldig maken aan ordeverstoringen en andere wetsovertredingen. Zij worden genoemd in AIVD-nota's. Naast al langer bestaande initiatieven zijn er ook ad-hocformaties die zich richten op een specifiek doelwit. Pregnante voorbeelden hiervan zijn gelegenheidsformaties in reactie op vooral publiek-private samenwerkingsverbanden die actief zijn in de nieuwbouw van cellencomplexen. Er zijn geen acties geweest die resulteerden in geweld tegen personen, maar wel tegen goederen. Wel zijn er acties die resulteren in intimidatie en (het gevoel van) bedreiging, met name als gevolg van zogenoemde *home visits*. De meest vergaande actie betrof brandstichting nabij vliegveld Zestienhoven waar een nieuw cellencomplex moet worden gerealiseerd. Ook werd brand gesticht bij een van de bij de bouw van een cellencomplex betrokken bedrijven. De protesten zijn kleinschalig wat betreft het aantal deelnemers.

Natuur, dier, mens

Binnen dit thema zijn 22 initiatieven geïnventariseerd. Ook binnen dit thema manifesteren zich zowel anti- als pro-initiatieven. De meeste initiatieven leggen zich toe op een bepaald subthema, de zogeheten '*single issues*'. De overige initiatieven bewegen zich binnen het brede spectrum 'natuur, dier en mens'. De initiatieven variëren van geïnstitutionaliseerde actieorganisaties als Greenpeace, Milieudefensie en lokale belangengroepen tot wat de AIVD actiegroeperingen noemt. Wederom zien we dat de meeste initiatieven in de periode na 2000 het levenslicht zagen. Een groot deel van de initiatieven zijn

¹⁴³ Dit komt mede door de aard van het onderzoek, dat zich richt op openbare bronnen.

organisaties die zich ook als zodanig naar buiten toe presenteren. Enkele van hen zijn ook erkende 'goede doelen'. Dit terwijl enkele initiatieven vooral netwerken zijn of uitsluitend een 'claimnaam' die door eenieder kan worden gebruikt zolang de acties vallen binnen de vastgestelde uitgangspunten. Belangrijk thema binnen dit domein is het dierenrechtenactivisme. Er wordt al dan niet intensief met andere individuen en groepen samengewerkt. Ook is sprake van een buitenlandse oriëntatie. Dit blijkt onder meer uit het feit dat Nederlandse initiatieven niet zelden zijn afgeleid van buitenlandse organisaties. Soms zijn acties geïnspireerd op acties in het buitenland en worden ook internationale 'claimnamen' gebruikt, zoals het Animal Liberation Front (ALF). Sommige groepen zoeken juist aansluiting met lokale belangengroepen om gezamenlijk de strijd tegen ervaren onrecht aan te gaan. Net als binnen andere thema's heeft een ruime meerderheid van de initiatieven een eigen website, soms hebben initiatieven ook een Hyves- of Twitter-pagina. Directe actie en actiecampaagnes behoren tot het standaardactierepertoire. Een klein aantal initiatieven beschouwt het inzetten van directe actiemethoden als blokkades en sabotage als legitiem. Sommige acties gaan gepaard met wetsovertredingen. Tegelijkertijd worden ook democratische middelen, zoals een gang naar de (bestuurs)rechter, actief benut.

Gentechnologie

Gentechnologie is het thema met het minste aantal geïnventariseerde initiatieven, dertien stuks. Dat is in vergelijking met het aantal initiatieven binnen de andere thema's een klein aantal. Een verklaring hiervoor is niet meteen voorhanden, maar kan gelegen zijn in de abstractheid van dit onderwerp. Gentechnologie is een thema dat (specialistische) voorkennis vereist en daarmee misschien slechts aantrekkelijk voor specifieke initiatieven. De internationale dimensie, dus grensoverschrijdende samenwerking tussen verschillende initiatieven, is groot. Ook hier zien wij initiatieven terug die zich binnen andere thema's manifesteren, zoals Groenfront! en SHAC-NL. Zij hanteren ook het middel van de directe actie. De resterende initiatieven kunnen als beïnvloedingsnetwerken worden beschouwd. De internationale dimensie is sterk. In enkele gevallen wordt de wet overtreden en worden bijvoorbeeld proefveldjes voor genetisch gemanipuleerde gewassen vernield. De actiedoelwitten zijn in belangrijke mate bekend. Enkele onderzoekinstellingen zijn regelmatig onderwerp van actie en protest.

Antifascisme

Er zijn 68 initiatieven geteld. Alleen binnen het thema militarisme is een groter aantal initiatieven aangetroffen. Binnen dit thema vinden wij initiatieven terug die stelling nemen tegen uitingen van extreemrechts en de verrechtsing van de Nederlandse samenleving. 42 van de 68 initiatieven zagen in het afgelopen decennium het levenslicht, vaak als reactie op een specifieke gebeurtenis. Antifascisme vormt het belangrijkste, hoewel niet enige, actiethema. De helft van de initiatieven beschouwt zichzelf als organisatie, respectievelijk 11 en 9 initiatieven omschrijven zich als gelegenheidscoalitie en als netwerk. Er is sprake van samenwerking met andere initiatieven, ook binnen thema's als dierenrechten- en asielactivisme. Het is niet geheel duidelijk hoever deze samenwerking gaat. Binnen dit thema zijn 2 initiatieven actief, AFA en AAGU, die beide in AIVD-nota's terugkomen. Naast beïnvloeding en symbolische actie behoort directe actie tot het actierepertoire van 15 initiatieven. Verstoring van de openbare orde en andere wetsovertredingen zijn voor een kleine kern niet ongewoon. Het grootste deel van de acties brengt echter geen openbare-orderisico's met zich mee en is vreedzaam van aard.

Antiglobalisme

Er zijn 15 initiatieven geteld, een in verhouding tot de andere thema's beperkt aantal. Binnen het thema valt zowel het antiglobalisme als het andersglobalisme. Hoewel andersglobalisme en antiglobalisme relatief nieuwe begrippen zijn, stammen enkele initiatieven uit de periode voor 1990. Dit aantal verdubbelt in de periode 1990-2000. De organisatie- en netwerkstructuur zijn dominant. Het mag geen verwondering wekken dat van een internationale oriëntatie sprake is. Informatieverstrekking is een veel gehanteerd actiemiddel. Twee initiatieven zijn in verband te brengen met strafbare handelingen als gevolg van de acceptatie van directe actie als middel. Verstoringen van de openbare orde, vergelijkbaar met betogingen bij bijeenkomsten van de G8, hebben zich in de onderzoeksperiode in Nederland niet voorgedaan. Dergelijke protestuitingen zijn sterk verbonden aan gebeurtenissen als conferenties. Wel is op Nederlandse websites actief aandacht besteed aan conferenties en bijeenkomsten in het buitenland. Actievoerders worden aangespoord om in het buitenland actie te voeren; er worden reizen georganiseerd naar deze bijeenkomsten.

Antimilitarisme

Er zijn 83 initiatieven bestudeerd, waarvan het merendeel in het laatste decennium is ontstaan. Het aantal initiatieven is in verhouding tot de andere thema's groot. De meeste initiatieven omschrijven zichzelf als organisatie. Dat is daarmee de dominante organisatievorm. Er wordt zowel binnen als buiten Nederland samengewerkt met andere initiatieven. Informatievoorziening is de manifestatievorm die het vaakst voorkomt, gevolgd door symbolische actie. Het aantal strafbare feiten waarbij antimilitaristische initiatieven zijn betrokken, is beperkt. Een voorbeeld van een illegale actie is het onbevoegd betreden van defensie terreinen. De openbare-orderisico's zijn beperkt. Protesten verlopen in de regel vreedzaam.

10.4 Acties en geweldgebruik

Breed, veelzijdig actierepertoire, niet elke actie vormt een risico

Beïnvloeding, symbolische actie en in mindere mate actiecampagnes behoren tot het standaardactierepertoire van hedendaagse initiatieven. De hedendaagse manifestatievormen zijn divers. Hiertoe behoren klassieke methoden van democratische participatie, zoals deelname aan politieke bijeenkomsten, voorlichting, (online)petities, protestbetogingen en folderacties. De actiecampagne is een beproefde tactiek binnen het thema natuur, dier en mens.

Intermezzo: over geweldgebruik

'De geweldsbereidheid binnen de initiatieven is beperkt. Het gebruik van geweld is zeker geen doel op zich. Dat was eigenlijk in het verleden, met de RaRa, net zo. Hun gebruik van geweld is fundamenteel anders dan het op een bepaald moment door de Duitse RAF gehanteerde gewelddoel. Dat was geweld om het geweld. Momenteel kan het geweldgebruik getypeerd worden als doelgericht, doordacht en instrumenteel geweld.' (Bron: een respondent)

Vaak aangekondigde acties

Legale acties vinden overwegend in de openbaarheid plaats. Dergelijke protestacties worden meestal vooraf aangekondigd. Dat betekent dat bekend is wanneer welke actie waar plaatsvindt. Het bekendmaken van acties heeft deels te maken met het hieraan koppelen van een oproep tot deelname aan deze acties. De (potentiële) achterban moet worden geïnformeerd en worden gemotiveerd. Deze aankondigingen stellen betrokken (overheids)instanties in staat proportionele voorbereidingsmaatregelen te treffen. Door hun voorspelbare karakter zijn dergelijke acties goeddeels beheersbaar. Een element van onvoorspelbaarheid kan echter nooit worden uitgesloten. De creativiteit en inventiviteit van bepaalde actietactieken zijn groot (denk aan de 'clowngroepen' als Rebelact of Clononel). Dat kan zorgen voor verwarring en onvoorspelbaarheid.

Rituelen

Soms verworden acties tot 'rituelen'. Dan is met regelmaat sprake van ongeveer hetzelfde type acties, tegen dezelfde tegenstanders of bij dezelfde locaties. De mate waarin sommige initiatieven activiteiten ontplooiën, is nauw of zelfs direct verbonden aan het handelen van hun tegenhangers. Vindt er bijvoorbeeld een betoging van een nationalistische of extreemrechtse groep plaats, dan zijn ook de antifascisten present. Het herhaaldelijke treffen verwordt zodoende tot een 'ritueel'.

Actiecampagnes

In enkele gevallen wordt gewerkt met actiecampagnes waarin ook een opbouw zit qua intensiteit en/of frequentie van acties. Hiermee kan de druk op doelwitten worden opgevoerd. Dit is het meest duidelijk zichtbaar bij initiatieven binnen het dierenrechten- en asielprest. Indien er sprake is van (dreiging met) geweld of overtredingen van de wet vormt dat vaak een laatste redmiddel of is het onderdeel van een langlopende actiecampagne.

Wetsovertreding

Er bestaan enkele initiatieven die bij het nastreven van hun doelen actiemiddelen hanteren waarmee de grenzen van de wet worden overschreden. Het gaat dan vaak om het onbevoegd betreden van privé terrein, het negeren van een ambtsbevel of om blokkadeacties.

Heimelijke acties: onvoorspelbaarheid groter

Illegale, heimelijke acties gaan gepaard met een grotere mate van onvoorspelbaarheid. Hoewel bij potentiële actiesubjecten en -objecten bekend is dat zij mikpunt zijn van activisten (in zoverre de voorspelbaarheid), is niet bekend of, wanneer en hoe zij in aanraking zullen komen met acties. In deze

situatie kan de ervaren dreiging gedurende langere tijd hoog zijn. Datzelfde geldt voor acties die elders plaatsvinden (de valse bommelding bij de Universiteit Wageningen), maar die tegelijkertijd gericht lijken tegen alle organisaties waar dieproeven plaatsvinden. De actie tegen één specifiek object kan daardoor leiden tot een hogere gepercipieerde dreiging in de sector als geheel.

Eenvoudige tactieken, grote doelmatigheid

Acties zijn niet alleen bedreigend als hierbij daadwerkelijk fysiek geweld wordt gebruikt. Het gebruik van geweld is vaak een laatste stap in een gestaag opgebouwd escalatieproces. Ook relatief eenvoudige (en onschuldig ogende) tactieken kunnen doelmatig zijn. Zeker indien dergelijke dreigementen stelselmatig worden toegepast. Bovendien is de opbrengst voor politie en justitie van opsporing en vervolging van dergelijke delicten relatief beperkt. Dat biedt initiatieven redelijk wat 'vrije speelruimte'.

Intermezzo: over 'petty crime' (1)

'Het activisme en extremisme in Nederland beschouw ik als "petty crime". Dat houdt in dat het gepaard gaat met relatief lichte wetsovertredingen, een spaarzame uitzondering daargelaten. Tegelijkertijd wens ik te benadrukken dat de impact van acties op slachtoffers, zoals bedreigingen, zeker niet moet worden gebagatelliseerd.' (Bron: een respondent)

Geen fysiek geweld tegen personen, wel bedreiging

Fysiek geweld tegen mensen wordt niet of nauwelijks als middel toegepast. Een uitzondering vormen de confrontaties tussen antifascisten en hun nationalistische en extreemrechtse tegenhangers. Wel worden mensen thuis bezocht, wordt privé-informatie publiek gemaakt of wordt een oproep tot actie gegeven aan eenieder die zich 'het onrecht' aantrekt. Dit kan bedreigend overkomen op potentiële slachtoffers. Ook brengt dit het risico met zich mee dat derden zich geroepen voelen om verdergaande acties te ondernemen.

Intermezzo: over 'petty crime' (2)

'De uiterlijke verschijningsvorm van dierenrechtenextremisme is die van de zogeheten "petty crime". Dat is niet altijd terecht, zo blijkt onder meer uit enkele jaren geleden aangetroffen explosieven. Niettemin moet dit worden beschouwd als uitzondering. Die explosieven zijn trouwens niet tot ontploffing gebracht.' (Bron: een respondent).

Beheerst, instrumenteel geweldgebruik

Geweld of de dreiging met geweld wordt instrumenteel, heel doelgericht, ingezet binnen actiecampagnes. Door incidentele geweldstoepassing kan het onderwerp binnen de eigen gelederen opnieuw op de agenda worden gezet en blijft de druk op 'doelwitten' bestaan; er gaat hiervan een signaal uit naar de andere potentiële doelwitten dat zij niet vergeten zijn. Dergelijk geweld kan worden getypeerd als beheerst en instrumenteel geweld: er is zelden tot nooit sprake van escalatie. Dit betekent niet dat de impact op slachtoffers van dit geweld niet groot kan zijn; het effect dat uitgaat van dergelijke bedreigingen mag niet worden onderschat. We zijn geen initiatieven tegengekomen die geweld om het geweld gebruiken. Een mogelijke verklaring is dat – waarschijnlijk bewust – geopereerd wordt op de grenzen van de wet, waardoor voornamelijk relatief lichte overtredingen worden begaan.

10.5 Typen en veiligheidsrisico's

Uit dit onderzoek komt duidelijk naar voren dat er in de praktijk een grote verscheidenheid aan initiatieven en acties bestaat. Die verscheidenheid is zichtbaar binnen en tussen thema's. Om orde te scheppen in het empirisch materiaal hebben we getracht een typologie van de initiatieven op te stellen. De typen onderscheiden zich van elkaar door de tactieken en middelen die zij hanteren om hun ideaal te bewerkstelligen. We onderscheiden drie typen initiatieven:

1. overtuigers;
2. afdwingers;
3. geweldplegers.

Type 1: overtuigers

Onder overtuigers vallen initiatieven die één of meerdere doelen trachten te realiseren en daarbij putten uit hun ter beschikking staande legale actietactieken en -middelen. Het actierepertoire varieert van beïnvloeding en informatieverstrekking tot symbolische actie en actiecampagnes. In hun acties gaan

overtuigers niet bewust over de grenzen van de wet. De dreiging die van overtuigers uitgaat, is minimaal, omdat zij zich niet bedienen van heimelijke actietactieken.

Type 2: afdwingers

Onder de afdwingers zijn initiatieven te scharen die hun doelen trachten te verwezenlijken en daarbij een dubbelzinnige positie innemen ten aanzien van de actietactieken en -middelen die zij hanteren. Zij keuren het overtreden van de wet niet expliciet af, zeker niet indien dat het behalen van beoogde doelstellingen dient. Het actierepertoire van het type afdwingers is breed en gevarieerd. Naast beïnvloeding, symbolische actie en actiecampagnes maken zij gebruik van directe actie. Acties uitgevoerd door het type afdwingers gaan, incidenteel en niet noodzakelijkerwijs bewust, gepaard met veiligheidsrisico's. Acties kunnen onder meer het gevoel van veiligheid van diegenen tegen wie actie wordt gevoerd, aantasten. Mede door de volhardendheid van dit type initiatieven kunnen hun acties irritatie (en overreactie van de zijde van de politie) opwekken en leiden tot aantasting van veiligheidsgevoelens van hun doelwitten.

Type 3: geweldplegers

Onder de geweldplegers vallen initiatieven die zich in het nastreven van hun doelen niet noodzakelijk laten afremmen door de grenzen van de wet. Initiatieven die overgaan tot fysiek geweld tegen goederen en/of (het dreigen met) geweld tegen personen gelden als geweldpleger. In principe worden alle middelen legitiem geacht: het doel heiligt voor deze initiatieven de middelen. Aan de geweldplegers zijn, in verhouding tot de overige typen, de grootste veiligheidsrisico's verbonden.

10.6 Tot slot

In dit onderzoek zijn linksgeoriënteerde initiatieven bestudeerd binnen zes thema's. Duidelijk is geworden dat, hoewel bepaalde typen initiatieven geweld als middel accepteren en hanteren, de overgrote meerderheid van de initiatieven binnen de wet opereert. Bovendien richten acties zich overwegend op specifieke onderwerpen ('*single issues*') en aspecten van beleid. Het is van belang terughoudend te zijn met het gebruik van het 'label' extremisme. Het ligt niet voor de hand dit label te hanteren voor initiatieven die in de kern de democratie als staatsvorm accepteren. Het begrip extremisme zou moeten worden gereserveerd voor initiatieven die fysiek, op personen gericht, geweld accepteren, faciliteren of uitvoeren en de democratische rechtsorde verwerpen.

Met enige regelmaat, zo merken wij, worden initiatieven over één kam geschoren. Een door ons noodzakelijk geachte differentiatie tussen verschillende initiatieven ontbreekt. Daardoor komt een nuchtere benadering en inschatting van veiligheidsrisico's in het gedrang.

Intermezzo: de harde kern, een select gezelschap

'Er zijn, voor zover we weten, ongeveer veertig actief betrokken beroepsactivisten actief. Het is een relatief beperkt aantal, fluïde, werkzaam in wisselende samenstelling. De publieke woordvoerders zijn meestal niet te herleiden tot strafbare feiten. Het zijn intelligente types, goed ingelicht en op de hoogte van de grenzen van de wet en hun eigen rechten en plichten, weten hoever zij kunnen gaan. Het is een vrij homogene groep: blank, man, goed opgeleid, zonder werk, mondig, verbonden aan/voortkomend uit de kraakbeweging.' (Bron: een respondent)

In dit onderzoek is geen onderzoek gedaan naar personen (en hun kenmerken) achter de initiatieven. Over deze personen is in Nederland nog weinig bekend. De personen achter de initiatieven, en dan vooral die initiatieven die geweld gebruiken, kennen een hoog veiligheidsbewustzijn. Zij zijn voor buitenstaanders nauwelijks toegankelijk. De informatiepositie van de politie op het terrein van de personen achter linksgeoriënteerde initiatieven is daardoor beperkt. Meer onderzoek zou wenselijk zijn teneinde meer zicht te krijgen op deze personen.

Bijlage 1   Respondenten

Dhr. P. Abels	NCTb
Dhr. R. de Groot	Journalist
Mevr. S. Morsing	KLPD
Medewerker	AIVD
Medewerker	RID Groningen
Medewerker	RID Nijmegen
Hoofd	Bureau Regionale Informatie Noord- en Midden-Limburg
Medewerker	Bureau Regionale Informatie Noord- en Midden-Limburg
Dhr. R. Molenaar	Anti Dierproeven Coalitie (ADC)
Dhr. B. Nieuwenhuizen	Landelijk Parket
Dhr. J. Pekelder	Universiteit Utrecht
Dhr. P. Willemsen	International Security Partners (ISP)
Mevr. J. van 't Woudt	KLPD

Bijlage 2   Literatuur

- AIVD (en BVD), *Jaarverslagen*, vanaf 1992.
- AIVD, *Dierenrechtenactivisme in Nederland. Grenzen tussen vreedzaam en vlammend protest*, 2004.
- AIVD, *Dierenrechtenextremisme in Nederland. Gefragmenteerd maar groeiende*, 2009a.
- AIVD, *Het vuur van het verzet: Groeiende weerstand tegen het Nederlandse asiel- en vreemdelingenbeleid*, 2009b.
- AIVD, *Activiteiten Antifascistische Actie in relatie tot lokaal bestuur*, 2010.
- Buijs, F.J., *Overtuiging en geweld*, Amsterdam, Babylon-De Geus, 1995.
- Buijs, F.J., *Democratie en terreur. De uitdaging van het Islamitisch extremisme*, Amsterdam, SWP, 2002.
- Buijs, F.J. & Demant, F., 'Extremisme en radicalisering', p.169-192, in: E. Muller, U. Rosenthal & R. de Wijk (red.), *Terrorisme. Studies over terrorisme en terrorismebestrijding*, Deventer, Kluwer, 2008.
- Buijs, F.J., Demant, F. & Hamdy, A., *Strijders van eigen bodem*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2006.
- BZK, *Voortgangsrapportage 2009 en Operationeel Actieplan 2010*, december 2009.
- COT, *Lone-wolf terrorism*, Den Haag, 2007.
- Dekkers, F. & Dijkman, D., *'n Hollandse Stadsguerrilla: Terugblik op de Rode Jeugd*, 1988.
- Demant, F., Slotman, M., Buijs, F. & Tillie, J., *Teruggang en uittrekking*, Amsterdam, IMES, 2008.
- Dobbelaar, J. & Groot, R. de, *De Revolutionaire Anti-Racistische Actie (RaRa): Terrorisme of noodzakelijk kwaad*, (Crisisbundel 2, te verschijnen 2010).
- Duyvendak, J.W., Koopmans, R., Heijden, H.A.B. van der & Wijmans, L., *Tussen verbeelding en macht: 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland*, Universiteit van Amsterdam, 1992.
- Gemert, F. van, Siegel, D., Visser, R., Dadusc, D. & Brouwers, Ch., *Kraken in Amsterdam anno 2009*, VU Amsterdam, 2009.
- Haegens, K., 'Die Extreme berühren sich', *De Groene Amsterdammer*, 17 februari 2010.
- KLPD, *Criminaliteitsbeeldanalyse. Radicaal dierenrechtenactivisme 1999-2003*, Zoetermeer, 2004.
- KLPD, *Criminaliteitsbeeld 2005*.

- Koopmans, R., 'Van Provo tot RaRa', in: J.W. Duyvendak, H.A. van der Heijden, R. Koopmans & L. Wijmans (red.), *Tussen verbeelding en macht: 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland*, Universiteit van Amsterdam, 1992.
- Milani, C. & Keraghel, C., 'The international agenda for sustainable development: What position is there for international contestatory movements?', in: S. Thoyer & B. Martimort-Asso (red.), *Participation for sustainability in trade*, Londen, 2005.
- Moniquet, S., *Waarom zijn de anti-globalisten tegen de WTO?* Universiteit van Hasselt, 2006.
- Moors, H., Balogh, L., Donselaar, J. van & Graaff, B. de, 'Links radicalisme', in: IVA, *Polarisatie en radicalisering in Nederland. Een verkenning van de stand van zaken*, 2009.
- Ooijevaar, J. & Kraaykamp, G., 'Links in beeld. Een explorerend onderzoek naar de sociale kenmerken van extreem links in Nederland', *Mens en Maatschappij*, vol. 80, nr. 3, 2005.
- Pekelder, J. & Boterman, F., *Politiek geweld in Duitsland. Denkbeelden en debatten*, Amsterdam, 2005.
- Praag, P. van jr., 'De smalle marges van een brede beweging: Vredesprotest in Nederland', in: J.W. Duyvendak, H.A. van der Heijden, R. Koopmans & L. Wijmans (red.), *Tussen verbeelding en macht: 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland*, Universiteit van Amsterdam, 1992.
- Rosema, M., Aarts, K. & Kolk, H. van der, 'De uitgesproken opvattingen van de Nederlandse kiezer', in: K. Aarts, H. van der Kolk & M. Rosema (red.), *Een verdeeld electoraat*. Utrecht, Uitgeverij Spectrum, 2007, p. 165-188.
- Torre, E. van der, 'Openbare orde: Hedendaagse protestacties en ordeverstoringen', *Tijdschrift voor de Politie*, 2002: www.websitevoordepolitie.nl/archief/openbare-orde-hedendaagse-protestacties-en-ordeverstoringen-16.html.
- Varst, L. van der, *(Krakers)rellen in Nederland: De Nijmeegse Piersonrellen (1981) en het WNC-conflict Groningen (1990)*, (Crisisbundel 2, te verschijnen 2010).
- Verbij, A., *Tien rode jaren: 1970-1980*, Amsterdam, Ambo, 2005.

Bijlage 3: Onderzoek naar links-activisme voor Politie en Wetenschap¹⁴⁴

Onderzoek naar 'links activisme' voor 'Politie & Wetenschap'

Joke Kaviaar - 29.01.2010 15:04

Voor een onderzoek 'naar links activisme in Nederland' kwam een mail binnen van een meneer L.P. (Laurens) van der Varst Msc, onderzoeker. Het onderzoek wordt gedaan door COT.

Stemmingmakerij tegen het hebben van (radicale) ideeën!

'Het COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement ondersteunt organisaties in de publieke en private sector bij veiligheidsvraagstukken en crisissituaties.'

Website: www.cot.nl

Een snel internet onderzoekje leverde op dat COT onderdeel is van AON. 'Aon is toonaangevend dienstverlener op het gebied van Risicomanagement, Employee Benefits en Verzekeringen.'

Website: www.aon.com/netherlands

Meneer van der Varst is gespecialiseerd in polarisatie en radicalisering: 'Binnen het COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement is hij werkzaam binnen het team crisismanagement. Laurens legt zich toe op evaluaties van crisis en rampen en onderwerpen op het terrein van sociale veiligheid (polarisatie en radicalisering).'

De mail:

'Het COT doet in opdracht van Politie & Wetenschap onderzoek naar links activisme in Nederland: bestaat dit nog in de 21ste eeuw, in welke varianten en hoedanigheden en voor welke actiethema's (globalisme, mensen- en rechtenrechten, antifascisme) zet men zich in?

In dit kader nemen wij interviews af met deskundigen, maar ten behoeve van de objectiviteit willen wij tevens graag de opvattingen en ideeën van enkele actiegroepen zelf meenemen. Het verzoek is dan ook of het mogelijk is een afspraak met u te maken voor een interview. Wij stellen het erg op prijs indien u bereid bent hierover met ons van gedachten te wisselen.'

Website Politie & Wetenschap: www.politienwetenschap.nl

De mail deed me denken aan de zogenaamd vriendelijke rechercheur die tijdens een verhoor op gegeven moment zegt: 'Maar we willen graag jouw kant van het verhaal horen.'

Het lijkt me niet verstandig om aan een dergelijk onderzoek mee te doen, het geeft alleen maar inzage in zaken waar ze niks mee te maken hebben. Als andere mensen of groepen ook zoiets hebben ontvangen: geef het door aan buro Jansen en Janssen!

www.burojansen.nl

info@burojansen.nl

E-Mail: info@jokekaviaar.nl Website: www.jokekaviaar.nl

¹⁴⁴ www.indymedia.nl/nl/2010/01/65024.shtml.

Bijlage 4: Overzicht van initiatieven

Vrijheid, repressie en mensenrechten (n=33)	
1.	Actiegroep Woonstrijd
2.	Actiepartij
3.	AFA Nederland
4.	Amsterdam Antifascisten
5.	Anarchistische Anti-deportatie Groep
6.	Anarchistische Groep Amsterdam
7.	Anti Imperialisme Platform
8.	ASKV Steunpunt Vluchtelingen
9.	Autonome Antifa Utrecht
10.	Basta!
11.	BeterGeld
12.	Campagne tegen Wapenhandel
13.	CJB
14.	Clolonel
15.	Doorbraak
16.	Eurodusnie
17.	KlimaatActieKamp
18.	Libertarische partij
19.	M2M
20.	Milieudefensie
21.	Nederland Bekent Kleur
22.	NPK
23.	Ojalá
24.	Ontwapen!
25.	Partij Voor Gerechtigheid
26.	Schone Kleren
27.	Transgender Netwerk Nederland
28.	Universitaire Activisten
29.	VD AMOK
30.	Vrijbit
31.	Vrije Bond
32.	Werkgroep Stop Deportaties
33.	WILPF

Natuur, dier en mens (n=22)	
1.	A SEED
2.	Agrofools
3.	ALF
4.	Animal Rights Media
5.	Animal Rights Militia
6.	ADC
7.	DBF
8.	EDEV
9.	Food Not Bombs
10.	Greenpeace
11.	GroenFront!
12.	Hart voor de Biltse Duinen
13.	KlimaatActieKamp
14.	Lawaaidemo
15.	Met de Dieren tegen de Beesten
16.	Milieudefensie
17.	Noordelijk Gagelgroen
18.	Rebelact
19.	RvD
20.	Saving Iceland
21.	SASH

22. Vegan Streaker

Gentechnologie (n=13)

1. Anti-gifsojateam
2. Agrocrisis
3. Animal Liberation Front (ALF)
4. A Seed
5. Both Ends
6. CEO (Corporate Europe Observatory)
7. Earth Liberation Front (ELF/The Elves)
8. EYFA (European Youth For Action)
9. Greenpeace Nederland
10. GroenFront!
11. Milieudefensie
12. SHAC-NL
13. Stop GMO

Antifascisme (n=68)

1. AAGU
2. ABC Amsterdam
3. ACEDF
4. ACU
5. Anti-Fascistische Aktie (AFA)
6. AFA Amersfoort
7. AFA Amsterdam
8. AFA Arnhem
9. AFA Den Haag
10. AFA Nijmegen
11. AFA Twente
12. AFA Utrecht
13. Africa Roots Movement
14. AFVN/BvA
15. All Included
16. Amsterdamse Antifascisten
17. Anarchist Black Cross of Moscow
18. Anarchisten tegen God en Staat
19. Anarchistisch Collectief Gent
20. Anarchistische groep Amsterdam
21. Anti Corpus DIY
22. Antifa AK Cologne
23. Antifa Düren
24. Antifa-Duitsland
25. ANTIFA Gent
26. Arrestantengroep
27. Autonome Feministische Actie
28. Blockwatch
29. Burger Initiatief
30. Buro Jansen en Janssen
31. Circa-Köln
32. Comité Artikel 1 ook: comité geen fascisten in onze stad
33. Comité Heesters Raus!
34. Het comité Herdenking Februaristaking 1941
35. Comité NVB nee
36. De gemeenschap
37. De vereniging van Amsterdamse antifascisten
38. De Vrije Socialisten
39. Doorbraak
40. Dresden 1302
41. Een groepje Autonome Antifa
42. Eurodusnie
43. Guerilla Ant Army Federation
44. Federatie van Arbeiders Uit Turkije in Nederland (HTIF)
45. ICAHD

46. Infinity Group
47. Internationale Socialisten
48. Juridische groep
49. KAFKA
50. Leo Smit Stichting
51. Mayday
52. Nederland Bekent Kleur
53. niet gebonden antifa uit Nijmegen
54. Onderzoeksgroep Turks extreem-rechts (eerder Comité 'Stop de Grijsse Wolven')
55. Osse Antifascisten
56. P.C. Beveiliging
57. PARTY 4 PEACE
58. Rebelact
59. Rebel Clown Army
60. Rotterdams 1 Mei-Comité
61. Stichting Islamitisch Arabisch Onderwijs en Cultuur (SIAOC)
62. Sneevliet Herdenkingscomité
63. SPOK
64. Stop Voorpost
65. Vereniging Amsterdamse Antifascisten
66. Vrienden van Kerwin
67. Werkgroep Anti-fascisme Leiden (WAF) Leiden
68. XminY Solidariteitsfonds

Antiglobalisten (n=15)	
1.	A Seed
2.	ACU (Anarchistisch Centrum Utrecht)
3.	ATTAC
4.	Basta Debat
5.	Clolonel
6.	Eurodusnie
7.	EYFA
8.	Global Info
9.	Grenzeloos/SAP
10.	GroenFront!
11.	Internationale Socialisten
12.	Laatderijkendecrisisbetalen
13.	Nederlands Sociaal Forum
14.	Universitaire Activisten
15.	XminY Solidariteitsfonds

Antimilitarisme (n=83)	
1.	ABC Amsterdam
2.	ACU
3.	Anti-Fascistische Aktie (AFA)
4.	AFA Amersfoort
5.	AFVN/BvA
6.	AIP
7.	All Included
8.	AMOK
9.	Anarchisten tegen God en Staat
10.	Anarchistische Groep Amsterdam
11.	Anarchists Against the Wall
12.	Anti Racisme Groep
13.	Antimilitaristen
14.	Autonome Antifa
15.	AVAAZ
16.	AVEG
17.	Beter Geld
18.	Big Campaign
19.	Block NATO
20.	Breed Platform Palestina

21. Bries11
22. Campagne tegen Wapenhandel
23. Carambolage
24. Clolonel
25. Coalitie Stop de NAVO
26. De Vrije Bond
27. Dissent
28. Doorbraak
29. Eurodusnie
30. Gate48
31. GroenFront!
32. Guerilla Ant Army Federation
33. Haags VredesPlatform
34. Federatie van Arbeiders Uit Turkije in Nederland (HTIF)
35. IKV Pax Christi
36. Initiatiefgroep Multinationals in Actie (IMA)
37. INSUDOK
38. Internationale Socialisten
39. International Physicians for the Prevention of Nuclear War
40. Is het hier oorlog?
41. ISC-IWW
42. JSF-Nee
43. Kraakgroep De Pijp
44. Kraakgroep Oosterparkbuurt
45. Krakend Amsterdam
46. L'altra Lombardia
47. La Soja Mata
48. Leo Smit Stichting
49. Mayday
50. Nodo50
51. Novartis Kills
52. Nederlands Palestina Komitee
53. Olijfbomencampagne
54. Ongenode Gasten
55. Onkruit Steungroep
56. Ontwapen!
57. Openheid over Irak NU
58. Party 4 Peace
59. PGN
60. Platform Den Haag tegen de 'Nieuwe Oorlog'
61. Platform Stop de Aanval op Gaza
62. QueerNL
63. Raad voor Wereldvrede
64. Rebelact
65. Respect voor Dieren
66. Rotterdams 1 Mei-Comité
67. Stop Afbraak Sociale Huisvesting (SASH)
68. Sneevliet Herdenkingscomité
69. Steungroep Turi
70. Stichting Laka
71. Stop de NAVO
72. Stop Wapenhandel
73. Stop AWACS
74. Universitaire Activisten
75. Vereniging Amsterdamse Antifascisten
76. Verhef je Stem!
77. Vredesactie
78. Vredesplatform Alkmaar
79. Vrouwen voor Vrede Nijmegen
80. Wereldmars voor de Vrede en Geweldloosheid
81. Werkgroep Gunfree
82. WRI International
83. XminY Solidariteitsfonds